SOYUT

ÖNCÜ EDEBİYAT DERGİSİ

behçet necatigil / özdemir asaf / mehmet sönmez
ilhan berk / metin eloğlu / ali yüce / afşar timuçin
atilla tokatlı / fethi naci / atilla özkırımlı
jacques rabemananjara / sabri altınel / anna akhmatova
gürkal aylan / salah birsel / halil ibrahim bahar
haluk aker / demirtaş ceyhun
muzaffer buyrukçu / adli moran

74

aralık 1974 / 10 lira

SOYUT

behçet necatigil
özdemir asaf
mehmet sönmez
ilhan berk
metin eloğlu
ali yüce
afşar timuçin
atilla tokatlı
fethi naci
atilla özkırımlı
jacques rabemananjara
sabri altınel
anna akhmatova
gürkal aylan
salah birsel
halil i. bahar
halûk aker
demirtaş ceyhun
muzaffer buyrukçu
adli moran

•

gönderilen yazıların
tek aralıklı 4
çift aralıklı 6
daktilo sayfasını
aşmaması gerekir

•

aralık 1974
sayı 74 / 10 lira

şiirler

behçet necatigil

KADEH

İçerik acı
Karşıtlar kaç kaşık
Bir ölçü yeterdi.

Buzlar — biz ki tek
Başkalarını kattı
Bu kaçıncı yalnızlık?

Eriyik sek
İçeriz
Bir kere tattık.

İNCE İPEKLİ YIKAMAK

Yaşarken, ölünce bilmesin çok kimse
Taşıtlarda bilet
Kime kesilmişse —
Herkesin kendine ölümleri.

Sarılsa, saklansa nelerdendi
Gelip açar, bakarlar
Yanlış gömütlüklere
Koymayın ölenleri.

Yaşarken ve sonra çok kısa ılık su
İnce ipek kaynaşma anları,

Kaynatmaya gelmez
Sıkmayın ölenleri.

ÜSTÜN ESRE

Öldü
Gömüldü
İçmeye gittik
Evlere dönüldü.

Çoktu dostları
Gelemedi çoğu
Yaşlıydı o yüzden
Sağcıydı onun için
Solcu ondan ötürü.

Gömüldü
Tanrının rahmeti
Üzerimize olsun
Hayat ölüm götürü.

şiirler

özdemir asaf

Ve kayığına bindi, yanına bir anlam aldı, açıldı.

DİYALOG

Bir gün, bir evde, bir kedi
Vardı.
O gün, bir evde, o kedi
Benden sıcaklığını esirgemedi.

O gün, o evdeki o kedi
Beni bana götürdü getirdi.
Ona şarkılarımı söyledim;
Uyudu, bakıyordum, benimleydi.

Bir ikilem oldu, beklenmedik;
Geçmiş günlerin yumaklarını didikledi.
Var mıydı, yok, var gibi,
Kucağımdaydı kedi.
Gözlerindeydi gözlerim,
Gözleri gözlerimdeydi.
Ellerimi tırmalayordu elleri..
Ürperdim, birden içim titredi.

Bir gün, bir evde, bir kedi
Vardı.

O gün, bir evde, o kedi
Beni taa çocukluğumdan aldı.

O gün, o evdeki, o kedi,
Bak—işte, neler olmuş der gibi,
Getirdi beni gençliğime bıraktı.
Anı bahçelerinde üşümek sıcaktı.

Babamın öldüğünde aylardan Hazirandı,
O elli dördündeydi, ben yedi.
Bir ışık söndüğünde yol yandı.
O kedi bunları nasıl da bildi.

Bir gündü, bir evdi, o kedi
Taş attı bütün kuyularıma.
Durup-dururken dikenli uykularıma
Ninniler söyledi.

Bu bir öykü idi,
Ben mi anlattım, o mu dinledi.
Saklamalı mıydı, ya da söylemeli mi:
Ne o ev vardı, ne o gün, ne de o kedi.

SESİNİZ

Siz gittiniz, gittiniz, gittiniz,
Ben kaldım, kaldım, kaldım,
Sesiniz kaldı, onda kaldım,
Yöneldim yüzünüze baktım,
Yöneldim gözlerinize baktım,
Orada yansıyan bana baktım.
Yalnızlığımı nasıl anlayacaktım.

O AKŞAM

Ceviz kırıyorlar, bakıyorum;
Kabuğunu kırıyorlar cevizin,

Ceviz çıkıyor..
Sonra oyunlarına dalıyor çocuklar.

Ben de bir ceviz alıyorum
Cevizlerin içinden;
Deniz çıkıyor benim cevizimden,
Açılıyorum.

Gidiyorum o ceviz kabuğunda
Çocukluğumun oyunsuz bahçelerinden,
Bir akşam o çocuk oyununda
Alnıma yazılan o hüzün denizinden.

SORULAR

Bir susmayı bakışlarda seslendiren,
Hüzünlü yangınsal aşka döndüren nedir.

Beklemeyi özlemlerle süsleyen
Yalnızlığın kara ışığını söndüren nedir.

Duyanı ısıtan, kulağını kestiren, güneşe baktıran,
Korkusuzluk denizlerinde yüzdüren nedir.

Saraylarda çılgın eden, kentlerde tek bırakan
Direklere astırıp üzdüren nedir.

Ne varsa yeryüzünde, ne yoksa
Onunla paylaştıran, böldüren nedir.

Herşeyi ama her şeyi olağan dışında,
Örneğin bir gülü yeşil gördüren nedir.

Gözlere ışıltılı anlamlar bağlayan,
Yaşamı ölüme güldüren nedir.

Kalabalıklar, kalabalıklar içinden
Kişiyi yüceye sürdüren nedir.

Parça-parça büyümüş bir çocukluğu
Olgunluk aşamalarında yaşatırca öldüren nedir.

ŞİMDİ

Eskiden hep giderken olsam derdim,
Bilmediğim ora'ları özlerdim.
Nedir dönerken, nedir akşam
Bilmezdim, bilmeden gülerdim.

Başka, hep başka bir yerde olsam,
O gelir beni bulur der'dim.
İçinde neler olup-olmadığını düşünmeden,
Evlerin, evlerin arasından geçip-gider'dim.

AN

Gülüş bir yanaşımdır bir öbür bir kişiye;
Birden iki kişiyi döndürür bir kişiye..
Anılarından kale yapıp sığınsa bile,
Yetmez yalnız başına bir ömür bir kişiye.

SOLUK

Ben atıma bindiğimde,
Ben pazara indiğimde,
Alıyorum dediğimde
Bütün pazar alınmıştır.

Ben sazımı aldığımda,
Beste-beste olduğumda,
Meydan-meydan çaldığımda,
Bütün sözler söylenmiştir.

AŞKIN BALLADI

Andırırsın beni bana, bana beni,
Dediklerinde, duyduklarında,

Yazdıklarımda seni bana, bana seni,
Söylemesem bile, saklamadıklarımda..
Ah hep aklımda, hep aklımda;
Andırırsın seni sana, sana seni,
Gözlerinde, kulaklarında, dudaklarında.

ORANDA

Yüzümde hüzünden gölgeler varsa,
O hüzün yüzündendir olsa olsa.

Biliyorum bu yaşamın çoğu yaşanmamışsa,
Yaşanmadığı okunur, şimdi, daldımsa.

Özledikçe yalnız durup-durup baktımsa,
Sorulacakken nedeni nasıl sormadımsa.

Geldiğini umudumda umudla umdumsa
Geleceğini görüyor — biliyordum, anlattımsa

O geçip-gitti ora'sına, ben görmedim, baktıysa,
Derim ki şimdi, bir daha gelse de, sorsa.

Sözümle, yüzümle, gözümle dedim, duysa.
Bense bura'mda onu bekledim oysa.

Yüzümde hüzünden gölgeler kaldıysa,
İçimde örülen duvardan düşmüştür, çatladıysa.

BİLDİRİ

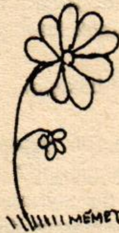
Bizler savaş ölüleriyiz,
Bundan böyle karşı-karşıya değiliz;
Bildiririz.

Ozanın yakında çıkacak olan «Çiçekleri Yemeyin» adlı kitabından.

çizimleme

•

mehmet sönmez

ben, II.

ilhan berk

I

Şiirlerimin bana benzemesini, beni ortaya koymasını isterim. Bu, insanlara, doğaya, acılara, sevinçlere, kısaca yeryüzüne bakarken de böyle olmalı: Benim bakışım vurmalı, ben çıkmalıyım. Bana, bir bana tanıklık etmeli, İlhan Berk adlı bir bireyi koymalıdır. Yazdıklarımdan benim boyumu bosumu, sevdiğim yemekleri, kâğıtları, kalemleri, harfleri, suları, hayvanları, kadınları, çocukları, bütün insanları, bütün nesneleri öğrensinler isterim. Yaşadığımın bilinmesini istemektir bu. Yaşama olayını yaratmak. Yazmak, bu anlamda benim için önce kendimi, sonra da yeryüzünü varetmektir yazmanın böyle bir anlamı var benim için. Bunun için :

Gökyüzü
kent
orman
saç
su
y harfi
deniz

birer sözcük değil, varolma edimleridir. Varolmamı doğrulayan, varolma eylemleridir. İnsanlardan, doğadan; insanların, doğanın tarihinden böyle geçip gelmeliyim. Açıklamak istediğim tek şey var :

BEN

'Ben'de benim dünyaya bakışım, davranım, benim bu dünya önündeki tavrımdır.

Ağaca, kuşa, denize, eve, bir yaprağa, bir çiviye, bir cama, bir tahtaya, bir masaya, niçin bakıyorum? Niçin onlara bakmak gereğini duyuyorum? Yalnız benim bu tavrıma tanıklık etsinler diye. Bütün bunlara bağlılığımsa kendimi onlarsız doğrulayamıyacağımdandır. On-

ları yaşamama karıştırmamın başka anlamı yok elbet. Acılar, sevinçler de öyle: Nasıl biri olduğunu, onlara nasıl baktığım bilinsin istiyorum. Bütün ayrıntılar bu işe yarar : Bir tümü kurmaya. Bunun için : 17 86 72/10 86 10/17 36 73 birer sayı değildir; benimyaşamamın gittiği yerlerin alanlarıdır. İstanbul/İzmir/Budapeşte/Kırşehir/Londra Paris/Sofya/Manisa/Ankara birer kent adı değildir. Bana bir gök, ışık karanlık, bir kitap, bir çöp sepeti, bir sandalye, bir pencere hep bu nedenden, kendimi varetme, ortaya koymam için gereklidir. Onların varlığı salt kendimi doğrulama adınadır. Bana: **Kimsin sen?** demeleri içindir. Yanıtım, **ki yazmanın bir başka adı,** bunun içindir. Bir evetleme. Bütün sözcükler bunun içindir. Bir kârıncaya salt bu evetleme için bakıyorum. Onun için bir karınca geçiyorsa : Bir karınca geçiyor, diyorum.

Bir sineği görüyorum.

Bir sineği görüyorum, diyorum.

Bir limonu avcuma alıyorum.

Bir limonu avcuma aldım, diyorum.

Sonra da bütün bunlar yaşadığıma tanıklık etsin diye kaleme sarılıyorum.

Bunun için şiirlerim bana benzesin, bana ters düşmesin, beni ortaya koysun diyorum. Buna benim doğal durumum gözüyle bakıyorum.

Kimim ben?

II

Dünyaya gelişimle ilgili hiçbir şey anımsamıyorum. Merak da etmiyorum. Bunu çocukluğum için de söyleyebilirim, çocukluğum üstüne de hemen hemen birşey bilmiyorum. Sanki çocukluğum olmamıştır benim. Bunu böyle istemiş olabilir miyim? Sanmıyorum. Çocukluğumla ilgili Manisa'da, Deviciyan mahallesinde evimizi, bir onu gözümün önüne getirebiliyorum. Bir mezarlığa bitişik, kentin hemen hemen dışındaki evimizi ve bir alanı. Sessiz bir çocuk muydum? Bilmiyorum, ama öyle olmalıyım, nedeni de ne dayak yediğim, ne de dayak attığım usumda. Kenti de pek çıkaramıyorum, demek mahalleyle ev arasında gidip gelen bir çocuk. Çarşıya hiç inmez miydim? Şekercileri, ayakkabıcı, giysici dükkânlarını ansıdığıma göre inerdim. Beş kardeştik ve ben en küçükleriydim, onun için çarşıyı bana ağabeylerim göstermiş olacak. Bir çocukluk resmim de (çok sonraları olan bir çocukluk resmimde) zayıf, ince, uzun boyluyum. Yüzüm uzun, gözlerim kara, ağzım ufak. Kaşlarım bellibelirsiz, kısa saçlı, dar alınlı (saçlarım hemen hemen kaşlarımın üstünden başlıyor) ve uzun kollu. Dal-

gın, dünyada değilmişim gibi bakıyorum. Başım gövdeme göre küçük ve uzun bacaklarım. Belli bütün çocuklar gibi iyi koşuyorum ve çok soluyorum. Durgun ve sıtmalı bir yüz. Boynum korkunç ince. Üstümden bir yalnızlık akıyor. Soluk, sarı bir fotoğraf :

Babamı hiç anımsamıyorum, ya da bayramları bana giysiler, ayakkabılar alan biriydi babam. Böyle diyorum, onu evimizde hiç görmedim çünkü. Belki de ben doğar doğmaz annemden ayrılmıştı. Babam bodur, enikonu esmer, yuvarlak yüzlü ve bol dölüydü. Köylülerin, daha çok da köylü kadınların işleriyle uğraşırdı, muhakkiplik yapardı. Sonraları, yoğurtculuk, leblebicilik yaptığını biliyorum. Dükkân kadınlarla doluydu, çoğuyla da yatardı. Böyle bir izlenimim var nedense. İşlerinde dürüst olmadığı da usumda; kötü bir ünü vardı çünkü. Elimden hiç tuttu mu, onu da pek bilmiyorum : Çok sonraları öldüğünü öğrendiğim zaman hiçbir şey duymadım.

Annem, beyaz, zayıf, güzel bir kadındı. İhtiyarlığında başında hiç saç yoktu ve dişsizdi. Ama yine de güzel bir kadındı. Uysal, çalışkan, sessiz ve durgundu. Bütün fakir, acılı, halktan kadınlar gibiydi. Kocasızdı. Bunun için de ben onun herşeyiydim. Onunla bir yatakta büyüdüm. Annem evden çıkmazdı. Evimiz yanınca Dervişali mahallesindeki yeni evimizin bir odasında onunla kalırdım. Öbür iki odanın birinde en büyük ağabeyim, karısı, üçüncü odada da deli ablam öbür iki ağabeyim kalırdı. Annem gibi ben de evden çıkmazdım. Geceleri küçük gazlambamız yanardı. Annemle erkenden yemeğimizi yer yatardık. Odamız herşeyimizdi. Herşeyimiz odanın içindeydi: Bir lâzımlık kapıya yakın dururdu. Bu odadan ilkokula gittim. Bir, ya da iki yıl. Sonra bıraktım, ilkin bir çiğercinin, sonra bir kunduracının yanında çalıştım. En sonra da bir dişçinin. Dişçinin yanında hem ilk, hem ortaokulu bitirdim. İlkokulun son sınıfında duvar gazetesinde ilk şiirlerim yayınlandı. İlk boyunbağını da bu sıralarda taktım. Ortaokulda arkadaşlarımın bütün aşk mektuplarını ben yazdım. İlkokul arkadaşlarımla çekilmiş bir resimde gerilerde bir sırada oturuyorum. (sınıfın en büyüğü olduğum için mi?) Hikmet'leyim (sınıfın en güzel, en zengin çocuğu). Hikmet beyaz. Bir bey çocuğu. Arkadaşlarımın güzel, zengin çocukları olmasını isterdim hep. Boyunbağlı, sayrılı, kuru biriyim. Durgun bakıyorum. Bir karasevdalı. Belli sınıfın en güzel, en zengin kızına âşığım. Üstüm başım düzgün (okul dışında dişçide çalışıyorum çünkü, bu, ortaokulu bitirene değin da sürdü). Her zaman üstüme başıma büyük özen gösterdim. Ayakkabılarım hep boyalıydı. Uzun çeketler giyerdim. İyi giyinmek istememin bir nedeni yoksul olmak, yoksul görünmek istemememden geliyordu kuşkusuz. İlkokulda en çok din derslerini severdim. Öğret-

menimiz hep Muhammet'i anlatırdı. Ve Muhammet hep deve üstündeydi ve benim gibi karaydı. Bunun için mi seviyordum Muhammet'i? Bir nedeni daha var onu sevmemin: Fukaraydı, benim gibi. Öyle anlatırdı onu öğretmenimiz. Sonra da hep bir bulut yürürdü Muhammet'in üstünden. Evimiz bir çıkmaz sokaktaydı, bir camisi, bir bakkalı, bir de kimi vakitler kadınların ilahilerinin geldiği, bir ulunun yattığı bir mesçidi vardı. Annem namaz kılar mıydı? Hiç sanmıyorum. Ondan dinle ilgili hiçbir şey duymadım. Yalnız Yunus'un ilahilerini okurdu içinden, ezbere bildiği ilahilerini. Evimizde hiç kitap yoktu zaten, ve annem bilisizdi. Ama rafta bir Muhammediye dururdu. Annemin onu eline aldığını ise hiç görmedim. Fakirdik, bunun için de buna vakit yoktu. Annemin başında hep beyaz bir yaşmak vardı ve onu hiç çıkarmazdı. Bir fotoğrafın arabında (bendeki tek resim) başı örtülü ve çarşaflı. Koyu bir yeldirme giymiş, ayakta duruyor. Üzünçlü. Çıkmaz sokaktaki sokağımızda bir kızı severdim, fakirdi ve annesi kötürümdü. Kız, ince, zayıftı ve sidik kokardı. Kucağıma alırdım. Bu evden en büyük ağabeyimin meyhanesine bir zembille kaçar rakı bırakırdım her sabah. Rakı bağımızda çekilirdi ve bağımıza bir genelev sokağından geçilerek gidilirdi. Annem dışında açıksaçık kadınları ilk genelevin önünden geçerken gördüm. O zamanlar uzun, geniş paçalı pantolonlar giyerdim. Belime kırmızı bir kuşak bağlardım. Manisa bir efeler kenti değil miydi? Ben de efelere özenirdim. Dişçinin yanında çalışmaya başlayınca, efendilik ilk o zaman çöktü üzerime. Bağımızda yengemle bütün gün rakı çekerdik. Birçok kez bağımız ve evimiz basıldı. Birinde evdeki bütün damacanaları kırdıktan sonra kapıyı açtık. Bütün sokak rakı kokuyordu. Bu, çocukluğumda ansıdığım en parlak çağımızdı bizim ve kısa sürdü: Ağabeyim hapsedildi. Ben en çok onu severdim. Cezaevindeki bir resmini hiç unutmam: Katiller, azılı eşkiyalarla çekilmiş bir resim: Ağabeyim bıyıklarını burmuş, ayak ayak üstüne atmış, elinde kehribar bir tesbih ve dünyaya meydan okurcasına ileri bakıyor. Fesi yıkık ve kırmızı kuşaklı. Ağabeyim çalışkan, onurlu biriydi, ama onun meyhane işletmesini sevmezdim, bir bey çocuğu olarak bilinmek istiyordum. Ailede tek boyunbağı takan da bendim.

Ortaokuldayken çekilmiş bir fotoğrafta papyon boyunbağı takıyorum. Son sınıfta olmalıyım. Bütün sınıf ayakta.

MANİSA ORTAOKULU

yazılı bir tabelanın önünde durmuşuz. Okul şapkamı sola eğmişim.

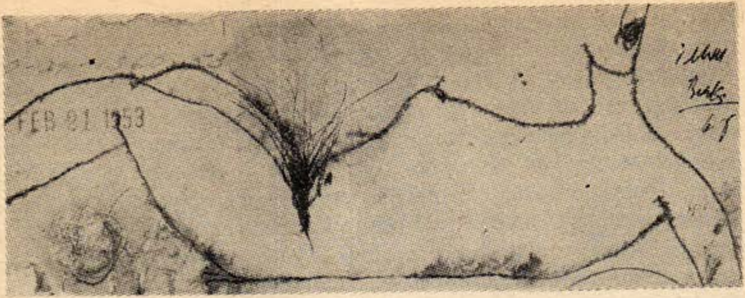
Gözlerim kara, pırıl pırıl. Temiz giyinmişim, en güzel arkadaşlarımla bir sıradayım. Yakışıklıyım. Saçlarım biryantinli, parlak, ortadan ayırmışım, üstümden özen akıyor. Bir elim pantolon cebinde, öbür elimle ceketimin yakasını tutmuşum. Ellerimi böylece belki de ilk kez koyacak yer bulmuşum (ellerim beni çocukluğumdan beri hep uğraştırmıştır, nereye koyacağımı bir türlü bulamamışımdır, hâlâ da öyleyim). İleriye bakıyorum. Yüzüm adamakıllı uzun, bir at yüzü sanki; kulaklarım küçük, dudaklarım ince, hafif şiş gözlerimin altı. Üç düğmeli lacivert bir ceket giymişim, mendil düşecekmiş gibi de sarkıyor cebimden. Bir karasevdalı duruş. Sevdiğim kız en önde okul müdürünün yanında duruyor. Esmer ve hep gülen. Cebim onun için yazdığım şiirlerle dolu. İlk şiirlerim bu sıralarda Halkevi dergisinde yayımlanıyor ve hep onun için yazıyorum. Ahmet Haşim etkisinde. **Güneşi Yakanların Selâmı**'nı bu sıralarda Halkevi basıyor. Ahmet Haşim ile Nazım Hikmet arasında gidip gelen bir kitap. Hergün okul, dişçi dışında kitaplıklarda geçiyor günlerim. **Hayat**, **Muhit** dergileri en çok aradığım dergiler. Muradiye camisinin kitaplığında beyaz sakallı, nurlu yüzlü, daha çok ululara benzeyen yeşil sarıklı kitaplığa bakan hocamdan dergileri alıp okuyorum. Adam beni hep karşısına oturtuyor, oturup bana bakıyor. Ne zaman bir kitap verse ellerimi ellerinden zor kurtarıyorum. Kitaplık cami gibi sessiz ve hemen hemen de kimseler olmazdı (bu ulunun bir homoseksüel olduğunu çok sonra anladım ve ürktüm). **Muhit**'de Necip Fazıl'ın **Kaldırımlar** şiiri çıkmıştı ve uzun zaman o şiirin etkisinden kurtulamadığımı ansıyorum. Kitaplığa arada Şerif Hulusi gelirdi, koltuğunda hep kitap taşırdı. Adı Manisa'da saygı uyandırırdı, üniversitede okuyor ve Cumhuriyet'de yazıyordu. İlk bir yazar görüyordum.

Manisa bir dağın eteğindeydi, hâlâ da öyledir. Ve eski bir sıcaktı.

Çocukluğum üstüne işte bütün bildiklerim. Çocukluğumsa bu.

III

Gençliğim kapalı geçti. Bir yıl İzmir Öğretmen okulunda okudum, sonra okulumuz Balıkesir'e göçtü. İzmir, benim için sinamalarla kebapçılar kentiydi; sinamalara gidiyordum, parklarda dolaşıyordum. Bahribaba parkında bir gün bir homoseksüel beni kandırıp sinamaya götürmek istedi. Adamdan korktum. Okulda denize bakan boş sınıflara kapanıp şiirler yazıyor, **Uyanış**'a gönderiyordum. Daha çok Necip Fazıl'ın etkisindeydim. Hemen hemen hiç bir arkadaşım yoktu. Hep yalnız dolaşıyordum, bu da öğrencilerin tuhafına gidiyordu ve be-

nimle kapalı bir biçimde alay ediyorlardı. Bu halim tarih öğretmenimizi ilgilendiriyor, benim bir ozan olduğumu, kimi ozanların yaşamlarından örnekler vererek beni doğrulamağa çalışıyordu. Cinsel yaşamım çok geç gelişti, o zamana değin yalnız bir kez birkızı kucağıma almış, bir de Ortaokulda bir kızı öpmüştüm. Hepsi bu. İlk cinsel ilişkim sınıf arkadaşlarımdan birine olan aşırı düşkünlüğüm oldu. Aşka dönüşen birşeydi bu ve Öğretmen okulunu bitirinceye değin de sürdü. İlk cinsel temasım da yine bu yılarda çok yakınım biriyle oldu, dünyalar benim olmuş gibi sevindim.

Balıkesir istasyonu, bir de arnavutkaldırımlı uzun bir caddesi olan bir kentti. Fransızcayı bu okulda öğrendim, Baudelaire'i sökmeye yine bu okulda başladım. Şiirlerimi **Varlık'a, Çığır'a** yolluyordum. Hiçbir zaman iyi bir öğrenci olmadım; sınıfımı ancak geçiyordum, o kadar. Okulu bitirdiğim yıl annem öldü ve ölüsünü görmedim. Annemin ölümü beni daha da içime kapadı. Okulu bitirince Espiye'ye öğretmen olarak atandım. Gide'i bu sıralarda okuyordum ve Rimbaud en çok sevdiğim bir ozandı. Espiye frengili bir ilçeydi, böyle bir ünü vardı. Okul deniz kıyısında ve dalgalar bütün gün denizi dövüyordu. Üçüncü sınıfı okutuyordum, yağmurlu günlerin dışında hep açıkhavada ders yapıyorduk. Bütün sınıfı otların üstüne yatırıp gökyüzüne baktırıyordum. O çocukların içinden hiç gökbilimci çıktı mı bilmiyorum, ama ben gökbilime o zaman merak sardım. Şiirlerim **Ses**'de çıkıyordu ve **Ses**'de Abidin Dino, Nail V., Sait Faik, Bedri, Rahmi, Fikret Adil yazıyordu. Askerlik için İstanbul'a geldiğimde Abidin Dino'yu Sait Faik'i tanıdım. Abidin beni çok etkiledi. Dünyayı, insanları böyle tanıdım. İstanbul, şiirlerimin biricik konusu oldu. Walt Whitman.ı da bu sıralarda keşfettim. İlk kitabımı, **İstanbul**'u da yine bu yıllarda yayımladım. Beni İstanbul'un daha çok küçük insanları ilgilendirdi. Arkamda bir gömlekle onların arkasına düştüm. Faşizmin en çılgın ça-

ğıydı bu. **Tanrıya Ölüm!** ü bu çağ geliştirdi, bu çağda ona karşı çıkmayı, dünyayı, insanları sevmeyi öğrendim. Kendimi en çok Sait Faik'e yakın buluyordum, ilk serserilik şiirlerimi onu tanıyınca yazdım. Sabahlara kadar sokaklarda dolaşıyor, İstanbul'un daha çok küçük insanlarının gidip geldiği yerlere girip çıkıyorduk. Kolumun altında Whitman ile Dostoyevski vardı hep. Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girdiğim yıl büyük ağabeyim öldü. Artık hiçbir yerden para gelmiyordu. İççamaşırlarım yoktu ve Edibe'yi seviyordum. Okulu bitirince Zonguldak'a atandık. İnsanları asıl burda tanıdım, kuyulara indim, her yerde onları izledim. Nefesdarlığına burada tutuldum, bu bir on yıl sürdü. Zonguldak'da dal gibi bir oğlum oldu. **Günaydın Yeryüzü, Türkiye Şarkısı, Köroğlu** bu yılarda, benim ordan oraya atandığım, sürüldüğüm yıllarda yayımlandı. Sonunda öğretmenlikten ayrılıp Ankara'ya göçtük. Bir on yıl bir bankada çalıştım. Bir inde. Kâğıtlar, kalemler, hep kâğıtlar kalemler. Uykuda gibiydim. **Çivi Yazısı** bu yıllarda yayımlandı.

IV

1943'lerde Giresun Nüfus idaresinden aldığım kimlik cüzdanındaki bir resimde korkunç zayıfım: Avurtlarım çukur, gözlerim iyice içine çökmüş, kulaklarım sarkmış, ağzım bir çizgi gibi düz, ince, çenem küçük ve sivri, burnum, burun deliklerim çıkık. Bir sayrılıyı andırıyor. Saçlarımı ortaya yakın bir yerden ayırmışım ve kıvırcık. Kazaklı, açık renk elbiseli el kadar bir resim. Birinci sayfada şu yazılar:

Aile ismi	Birsen
Adı	Emrullah İlhan
Babasının adı	Veli
Anasının adı	Hesna
Doğum yeri	Manisa
	1334
Dini	İslam

Boy/Göz/Renk/için FOTOĞRAFI YAPIŞIK deniyor. Hâlâ o kimlik cüzdanımı kullanıyorum. Korkunç eski, korkunç eskiliğini seviyorum. Hep yanıbaşımda durur. Sık sık elime alır, açar bakarım, dünyada sanki bir o benimmiş, benden bir o kalacakmış gibi gelir bana.

V

Bugün elli yaşındayım. Bir ihtiyarım artık. Boyum: 1.70. Kilom da buna yakın. Zayıf, ince, uzun boyluyum. Siyah saçlarım. Saçlarımı kısa kesiyorum, sağa yatırıyorum. Saçlarım enikonu seyrek. Bıyıksızım. Bir kez sakal, bir kez de bıyık bıraktım. Gözlerim siyah, rengim buğday. Gözkapaklarım, gözaltlarım çizik çizik, şiş şiş, Kaşlarım az. Kirpikli de sayılmam. Ağzım küçük. Dişlerim takma. Ne geniş ne dar alnım. Ellerim küçük ve damarlı. Başım da küçük. Ellerimde lekeler var. Hipermetropum. Dört numaralı, açık kahverengi gözlük kullanıyorum. Pipoya Giresun'da alıştım. Sabahları, en çok yazarken pipo içerim. Bacaklarım, kolarım uzun. Ayaklarım küçük. Çok içmem. Boğazlı biri de değilim. Dana etini ve zeytinyağlı yemekleri severim. Pilavı ve zeytinyağlı yemekleri bilirim. Erken yatarım, dünyada en erken kalkarım. Düzeni severim. Dağınıklık sıkar beni. Hiç bir dilde alfabeyi doğru dürüst sayamam. Hemen hemen hesap bilmem. Büyük masalarda çalışmayı severim. Yanımda yığınla kurşun kalem bulundururum; bir o kadar da renkli, keçe kalem, tütün ve dört beş pipo. Bir de süt, çay, kahve. Araverişlerimde şeker emerim, çiklet çiğnerim. Kahveden, çaydan yorulunca da adaçayı, mersin, ıtır, kiraz sapı, nane kaynatırım, onları içerim. Tarhana çorbası baş yemeklerimdendir. Büyük odalı evleri, büyük evleri severim. Gökyüzsüz çalışamam, gökyüzünü her zaman önüme alarak çalışırım, önümde her zaman gökyüzü oldu.

Özellikle eski eşyaları, bardakları, eski paraları, küçük eski yontuları severim, şişeleri, kuru çiçekleri bir de.

Resim yapmak büyük tutkularımdan biri oldu. Şimdiden bine yakın resmim var. Yıpranmış, eski kâğıtlara resim yapmağa bayılırım. Desenlerimi yayımlamayı, sergilemeyi hiç istemedim. Hemen hemen yalnız çıplaklar yaptım, yalnız çıplaklar ilgilendirdi beni. En çok Cranach'ı severim. Bir de Max Ernst'i.

Oyun tutkum hiç olmadı, ne tavla ne kâğıt oyunlarını bilirim. Bir zamanlar iyi bir voleybolcuydum. Yolculukları, özellikle yabancı ülkeleri görmek beni ilgilendirir, ama çabuk bırakırım, hemen dönmek isterim. Şiirim dışında hemen hemen başka birşey yazmadım; bir ara tiyatrolar yazdım, sonra hepsini yırttım, şimdi bir tek oyun kaldı onlardan: Don Juan 23.

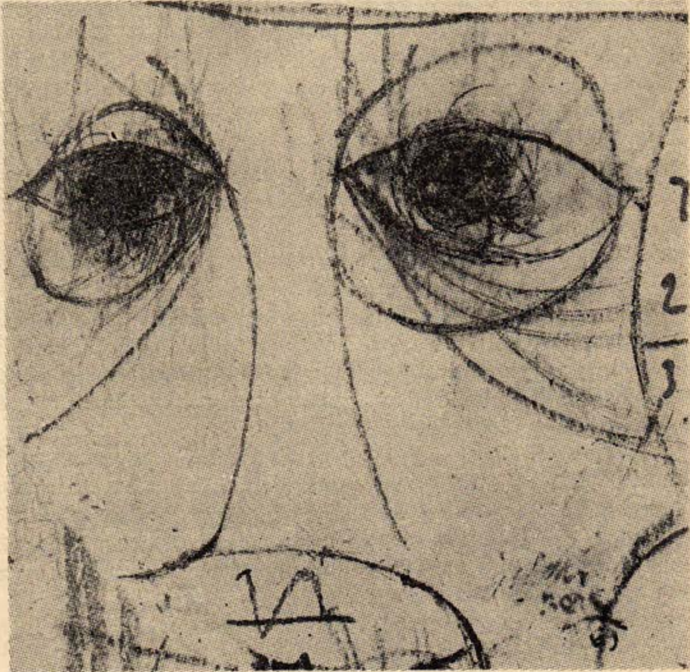
En sevdiğim çağ, ortaçağdır. En büyük tutkum da şatolar.

VI

Nasıl yazarım? Çoğu kez sabaylayın yazarım, 5 ile 8 arası. Sonra

bırakırım. Ya da işimde, çalıştığım yerde, sürdürmeye çalışırım. Sürdürebilirsem. Başladığım şiiri hemen bitirmek isterim. Ara vermek istemem. Ama hep bu araya çalışırım yine de. Eve dönüşümde yolda, kaldığım yerden devam ederim. Yine çoğu kez sabahleyin. Bütün gün, bütün gece yaşarım şiiri. Her sabah masanın başına otururum. Şiir bitinceye dek bu böyle sürer. Yazık ki çabuk bitiremem hiçbir şiiri. Bir on yıldır en kısa bir zamanda bitirdiğim şirim bir ayımı almıştır. **Şenlikname** kitabıma giren şiirleri iki, üç kez yazdığım oldu. Üç yıldır yazmak istediğim **Kedi Seven Sokağı**'nı üç kez yazdım, üç kez de yırttım. Beş yıldır da Ankara'yı yazmak istiyorum. Birçok kez başladım, ama arkasını getiremedim.

Kısaca, kolay yazamam. Bir şiir için, örnekse bir sonnet için, 20 - 30 kâğıt harcarım. Her yazdığım satırı makinede görmedikçe de anlayamam. Köğük köğük kurarım şiiri. Ölçülü yazdığım zaman eni-

Kendi portresi, kendisinin yaptığı.

konu terlerim. Uyak, hece sıkar çünkü beni. Ama ölçülü şiir de başka türlü yazılmıyacağı için uyarım ister istemez. En çok **Şenlikname'**ye giren şiirler terletmiştir gibi gelir bana. Nedeni de yeni bir biçimde yazmak gereğini duyurmasıdır o şiirlerin. Bu şiirlerin getirdiği biçimi bulmam için pek çoklarını kıymak gerekti. **Hamsi**'nin en az 30 kopyası var. **Hamsi** yazılmak için bir tabak hamsi bir ay tabakta bekledi. **Anka** şiiri de bir yılı aşkın bir zamanımı aldı. Yazarken okuru düşündüğüğümü hiç sanmıyorum. Beni oldum bittim yazacağım şiir ilgilendirmiştir. Bence şiir istediğim biçimi alırsa, şiir biter. Gerisi beni düşündürmez. Ama şiir uyandırdığı etkiyi merak ederim. Sorarım.

Çoğun kurşunkalem kullanırım. Mürekkebe oldum bttim alışamadım. Kâğıtlara bayılırım. Belli bir boyu, rengi, kalınlığı olmayan bir kâğıda şiirimi yazıp bakamam, gönderemem, okuyamam. Makinede çok kâğıt harcarım. Ama gereğince temiz yazamam yine de. Çok da yanlış yazarım. Yazılmış, bitmiş bir şiiri tepeetmek beni deli eder. Korkunç bir gereksizlik bulurum bunda. Yazılmış olması, yetmeli diye düşünürüm. Yaratmanın salt kendisiyle kalmak isterim. Yayımlanmak üzere göndermek beni sıkar.

Hiç kimsenin önünde yazamam, düşünemem. Büyük bir yalnızlık işidir benim için yazmak. Bir şiiri bitirince kalabalık yerlere, çarşılara, pazarlara gitmeyi bulvarlarda dolaşmayı severim.

Gerime baktığımda şiiri türlü türlü anladığımı görüyorum. Sanki şiirin 'kırk türlü' yazılacağını göstermek istemişim. Niçin bir tek çizgide gitmemişim, bir tek çizgiyi derinleştirmemişim? Bunu **mizaç** işi diye yanıtlamak isterim. Yoksa benim değişmek diye bir sorunum yok. Yani önceden bir kurama göre davranmam. Kuramı bana algılarım getirir. Çeşitli çağlarımın yaşamalarıdır bunlar. Onlara bütün olanaklarımı açarım. Bütün olanaklarımı ortaya koyarım. Bunun bir adı da kendimi şiire bırakmaktır. Şiirin çizdiği çizgiyi sürdürmektir. Şiirin çizdiği çizgi de o anımdaki duygular, o çağımdaki yaşamalardır. O anın, o çağın duyguları belirler kuramı. Bu yaşamalara, bu yaşamaların biçimlendirdiği özlere, biçimlere, şiirin koyduğu çizgilere karşı çıkmam. Şiir buyruğunu sürdürür. Benim bir çizgide derinleşmem zikzaklarladır. Zikzaklarda: Benim için şiirin bütün olanaklarına açık olmaktır. Bu olanaklara açıklık ölçüsünde derinleştiğimi anlarım. Aslında tek çizgili bir şiir yazmak isterdim. Yahya Kemal gibi, Nazım Hikmet gibi. Ama ben o kişilerden değilim. Bir çocuk gibi bakarım ben şiire. Yöntemim de bir çocuk yöntemidir. Her kitabımda bir öncekine yabancılaştığımı duyarım. Birdenbire yazdıklarım beni ilgilendirmez olur. O zaman şiire yeni başlıyormuşum gibi olurum. Zaten ben

hiçbir zaman yazmayı öğrenmedim. Bunun için bitmez tükenmez olanaklar birimidir benim için şiir: Yaşamanın kendisi gibi, insanın kendisi gibi. Şiirin getirdiği her olanağa inanırım. Bu çıkmaz da olsa, oraya gitmedikçe, oradan dönmem. Yaptığımı bozmaktan korkmam. Korkmam çünkü buraya beni yine yaşamalarımın getirdiğini bilirim. Boyuna kendimi dinlerim. Kendimi araştırırım. Kendimi ararım. Şiirim bu yüzden bir aramadır da. Benim şiirim böyle bir çizgi koyar. Aramanın benim için bir başka adı da yazmak eyleminin kendisini sevmek olayıdır belki de. Bir bitirmeme, ve hep bir ayraç açma: Herşeyi de bu ayraç içine alma. Yeni görüyormuşum gibi insanları, nesneleri, acunu. Bu yazma eylemini, varetmenin kendisi yapmaktır. Varetmenin buyruğunu sürdürmek, bir onun ardına düşmektir. Kısaca, devinme nasıl özdeğin doğal bir durumuysa, acunu yeni görüyormuş gibi olmakta benim doğal durumumdur diyorum. O kadar.

solungaç

metin eloğlu

NELER Mi VAR ŞU AKŞAMÜSTÜNDE?

Göçmence çotuk çalıların zorlayıp uçladığı o Monifasya burnunu döner dönmez bir eşekimbatıyla gözgöze geleceksin, almış başını Dardağan adacıklarına doğru gidiyor; peşinde yelkovan kuşları, körmihaller... Uzakta, cehennemin dibindeki tahtaboşların penceremsiliğinde bir mıymıntı ışık; biliyorum, siz bu boz söyleyişi cankulağıyla dinlemiyeceksiniz ya, yine de Baki, hani şu kılcal damarları sakallaşmış Baki, Niçe'nin o yapayalnız ağacının altında oturmuş, bir güzelim «ulan» bekliyor. Karşıda, Pendik yozluğunda bir gök hacamatı duman; kötürüm denizin çolak parmağını yiye yiye Baki'nin içi kurumuş gayrı, bu akşamcıl inde bir şiir kokusu falan sezemiyor; üç adım ötesindeki deniz sıçanları, kirpi buruşukluğunda böcekler.... (Baki be, neydi o geçen yılki zindandelen akını; dibi kevgir kovayı iki karış daldırdın mıydı, amma da doluşuyordu mübarekler.... Gülemiyor.) Kınalı'nın insan/sakırga yontuğu göçüklerinde ara ki bulasın kozalaksı pityalines barınaklarını. Oysa, nasıl da dallanıp budaklanırdı deniz kestaneleri şuracıkta; şimdiyse cimcime bir kuş basamağını bile çökertmişler; aycıl bir muştu/ışın bile yoktur, çapaklı seviler kotarırcasına bir çakıl iniltisi bile yoktur; lor kokulu kumsal lâbadaları bile tüyüp gitmiştir; sandalın halayını hangi ıssız ezgiye palamarlıyacaksın! Sen dallanıp budaklanırsın işte... (Forozu kestik!) diyecektir apansız bir Hasan Reis. Oğullarından en ortancası, suya değil de tezeklere uzanıkça bir Anadolu kökeninde çile nakışlıyor epeydir; pelvanca kızı hâlâ memesiz. Yasemin ağızlıksız cıgarasında öksürük tohumgaçları yükünü tutmuş. Ve Hasan Reis, dışa vuruk kökeninde kalkanca dehlenen bir şaşı vatos gibi yavan/çiğnek kılçıklar, köpüren kılçıklar, kaypak yassı-

lığın güldestesi kılçıklar yumağı. Tamtakırlığınızdan silkinip şöyle bir düş gözü atacaksınız yanpiri çavalyalara: Silme sinağrit, dülger... Vay canına! Boş bulunmuşluğunuza inat, Sedef'in taşocakları kesiminden Ligor'un - hani ada milletinin Horoz diye bellediği çamyarması, yüreciği ıfndık kabuğuna sığan Ligor'un - uğultusu gürleyiverecek:

ananız bekler
hey allah
bacınız bekler
hey allah
asılın yahu
hey allah
azıcık kaldı
hey allah

Ne türküdür o be! Sizin ağır/aksak semailerinize, acem tangolarınıza değişmem billâhi! Ne ki, Baki'nin faltaşı gözlerinde deniz fenerlerini andıran bir pırpırlık; dinamit lokumunun kırbaç fitiline dürttümüydü çakmak fışkırığını, sandalın tabanı nasıl da irgalanacak; göğe serpilmemiş yıldızlar türeyiverecek yosunlar kaçamağı kumsalda pul pul; afallamış gümüşleri, lapinaları, yavrucuk mezitleri biçırpıda kepçeleyecekler Sina'yla Selâhattin. Yüzmeyi bir öğrenebilseydim, dalar, avuçlardım o ödü patlak istavritleri... Alttan alta büyücek yağıyorlar, etsiz/ekmeksiz'liğimize. Alnıma bir çizgi daha ekleniyor. Kış palazlanmadan, buraları doğa/toplum tutsakları gibisine epey arşınlıyacağız. Güz uçurumunun nar tanelerini binbir kılan örgüsü bu. Yaa... Lop güvercin yumurtası tadındadır mercanların folluğu. Eğer buraya şubatleyin gelirseniz, civarinalar tozu dumana katarken, bir yamalı yelken benzine bürünüp tıfıl orkinosları, kaplan postu/dört dikenli dıragonyaları, kılıcın zokayı yuttu muydu usul usul şişinişini beklerken... Kara/sarı, al benekli minakoplar, koçan gibi kefalları ileryalardan ayrı koyun. O sinsicesiz ağulu iskorpitler, taş balıkları isperkalar, kadınca kırıtkan kupesler, bulbulyanın yumuşacık kokusunu biyol genzinde sezdi miydi tebdili şaşan karagözler... Bandura koyuna girer girmez, o kızılcık kıllı kart çağanozların taraklara abandığı görülür; karavidesler, tırtıl kabuklu serapa yosun aynalar, göbeği sedef kakmalı pinalar... İyisi mi? Buraları her ikindi kolaçan etmeli. Hemen ardından da daha daha ötelere, haritasız denizlere gitmek: Litrinoslar, kokineler, lipsoslar içiçe dişdişeyken; peşlerinde azgırak gibi zitinalar... (Ulan Baki, ne adamsın be! İçtikçe bıyıkları dikene keser Baki'

nin; bir köpekbalığı piçinin oyuntuya sindirdiği, kana susamışlığını o naylon gözlü aterinaların, sarıkanatların, çinakopların, köstekbükenlerin donlarına etmişliğiyle dindirecek, loğusalaşabilecek, loşluğa sıpıtıverir ikinci lokumu.) Usu yüreğine denk delikanlının biriydim o zamanlar, hâlâ da öyleyimdir ya. Beklemeler aydınlığında kan ışıyor. Tutuşan yara anaçsa, eli öpülür. Kıyıya baştankara ettiğimizde bir yakamoz doruk, çukurda şimdilik. Ölümü çimdikliyesim geldi. Omuzuma ola ki bir karıncacık tünemişti, diş çürüğünde buğdayca bir kundak kırıntısı...

Sevi?
Sevi mevi yok.

şiirler

ali yüce

ÖPÜŞMELER

Kırdı kabuğunu
Çıktı dışarı şiir
Civciv yumurtadan
Çıkar gibi

Açtı gözlerini
Baktı faşizme şiir
Güvercin tüfeğe
Bakar gibi

Kına yaktı dudaklarına
Sayın oğlu sayının biri
Öptü faşizmin ayaklarını
İnek otu öper gibi

Soydu kefenini
Ölü oğlu ölünün biri
Örttü ışığın üstüne
Kokladı karanlığı
Ölü ölüyü koklar gibi

Kanatlandı
Ruhi Su'nun telleri
Uçtu Nazım'ın dağlarına
Evreni kucakladı şiir
Yunus Bedrettin'i
Kucaklar gibi

TÜFEKÇİ

I

Bu dağlar
Mayalı dağlar
Başı sevdaya dayalı dağlar
Yıldız vurulur tepesinde
Etekleri ışık ağlar
Tüfekkçiii
Yapma bu tüfekleri

Bu dağlar
Yaralı dağlar
Başı kavgaya dayalı dağlar
Bulut vurulur tepesinde
Etekleri yağmur ağlar
Tüfekkçiii
Yapma bu tüfekleri

II

Bu dağlar
Tüfekli dağlar
Çatal yürekli dağlar
Başı kana boyanmış
Yağmursuz karsız eder de
Tüfeksiz edemez dağlar
Tüfekkçiii
Yap bana da bir tüfek

Bu dağlar
Kayalı dağlar
Başı öfkeye dayalı dağlar
Aşsız ekmeksiz eder de
Tüfeksiz edemez dağlar
Tüfekkçiii
Yap bana da bir tüfek

türkiye'de romancının zorluğu

●

afşar timuçin

Türkiye'de üç kişi yan yana geldiği zaman ne olur? İlk iş hemen aralarından bir başkan seçerler, ondan sonra nasıl etsek de iki kişi kalsak diye plan yapmaya başlarlar. Üçünden biri bir gün harcanır. Ondan sonra ortalık ringe döner. Maçın «galibi» zafer naraları attıktan sonra oyun biter. Bir süre sonra yeniden bir araya gelinir. Toplu yaşamak, toplu yaşamanın kurallarına uymak, başkalarını saymak, başkalarını sevebilmek beceremediğimiz işler. Beceremediğimiz işler, ama becermek zorunda olduğumuz işler. Çünkü ya hayat bize öğretecek ortaklaşabilmeyi, ya da başımıza ummadığımız işler açacak. Bir çağ ki, ortaklaşamayan siliniyor, ya da iyice köleleşiyor. Türkiye'de romancının zorluğuyla bunun ne ilgisi var? diyeceksiniz. Neden olmasın! Türkiye'de her kişinin zorluğu bu, romancının da zorluğu bu. Ortaklaşamamak. Oysa roman da orkestra gibi, futbol gibi, çağımızda yapılan birçok iş gibi iyi bir ortaklaşma ister. Orkestrada kemancılardan biri kendimi göstereyim diye bildiği gibi asılırsa yaya, futbol maçında oyuncular bizim hemen bütün futbolcularımızın yaptığı gibi alıp topu giderlerse hayat bir kördöğüşüne döner; roman da bir kördöğüşüne döner, başka şey de. Kördöğüşünü bile anlatırken, kördöğüşünün kendi kuralarını göz önünde tutarak, kördöğüşünde etkin olan ögeleri hiç bozmadan gösterebilmek önemlidir. Kısacası, kördöğüşünü anlatırken de yöntemli olacaksınız, elinizin altındaki öğeleri ortaklaştıracaksınız, daha doğrusu ortaklaşan ögelerin ortaklaşışını vereceksiniz.

Bizde, yazık ki, herkes gibi romancı da bireycinin hızlısıdır. Onun ilk kaygısı apayrı olmaktır. Özgün olmak mı? Hayır, apayrı olmak. Öyle bir şey bulayım ki, parmak ısırsınlar. Apayrılık avına çıkan romancı, elbette eli boş dönmez. Özgün olmak, gerçekliği özellikli bir tutumla yorumlamaktır. Apayrı olmak, kimseye benzememek

gibi bir tersliğin, bir bencilliğin ürünüdür. Apayrı olmak, her parçası ayrı yaşayan bir ülkede, her kişisi, her kurumu burnunun doğrusuna giden bir ülkede ün sağlar, para sağlar. Bakın romanlarımıza, çoğunda bir **kimseye benzememe** kaygısının süslü görünüşleri vardır. Gösteri, güçsüzün tek silâhıdır elbet. Kırmızı sarılı gömlekler, ceketler, pantolonlar, koskocaman şapkalar, yumurta topuklu ayakkabılar giyip dolaşan insanlara yakınlaşın, hayatın kendilerine öğrettiği bir sıradan tekrarın dışında hiç bir şeye yetenekleri olmadığını hemen anlayıverirsiniz. Bizim romanlarımızın çoğu da bu adamlara benzer, çünkü çoğunu bu tip adamlar yazmıştır. Kendilerini büyük felsefeci gösteren kişilerin felsefenin temel kavramlarından haberi olmayan insanlar olduğunu, büyük büyük romanlar yazan büyük romancıların insan psikolojisinden ve çağın zorunlu kıldığı temel bilgilerden yoksun olduğunu, en derin konularda kalem oynatan büyük yazarların, semantikten yapısalcılıktan dem vuran büyük yazarların en basit bilimsel düşünce yönteminden çok uzakta bulunduğunu görmek bir Türkiye'li için şaşırtıcı olmasa gerek.

Romanlarımız allanmış pullanmış karmaşalardır. Hemen pek çoğu Türkçe'nin en kötüsüyle yazılmıştır. Roman kişilerinin psikolojisi öylesine tutarsızdır ki, bunların canlı birer kişi olabileceklerini düşünmek aklı başında adamın işi değildir. Hemen hepsi çok iddialı bir girişimin içindedir: Bir çağın, bir toplumun toplumsal, iktisadi, kültürel açmazlarını, ya da etkinliklerini ortaya koymak, bir dönemin siyasal eleştirisini yapmak gibi. Böyle bir çabanın peşinde kukla-tipler yaratılır, cansız tipler, kendi oyunlarını bile oynayamazken bir çağı, bir toplumu açıklamaya kalkan tipler. Bu kişiliksiz-tip'ler romancının çömezi gibi çalışır. Bir de bakarsınız yüreği sevgiyle çarpan bir köylü anası sağı solu yıkıyor, onu bunu suçluyor, bağırıyor, çağırıyor; bir de bakarsınız, romancı bir ideal öğretmen tipi çizmekte; bir de bakarsınız üç yüz yıl öncesinin insanları o dönemlerin açıklamalarını yapmak üzere bir yerde toplanmışlar, bilmedikleri şeyleri konuşup durmaktalar.

Bunlar ne sağlıyor insanlara? Bilgi yoksunu bir toplumun okurlarını biraz daha zorda bırakıyor, onların kafalarını biraz daha bulandırıyor. Bir başka işe daha yaramakta bu çabalar: Yan gelip yatmış bir bireyci aydınlar topluluğunu tatmine yaramakta. Bir köy romanında bir kan davasına kurban giden Fatoş'un dramını öğrendiğimiz zaman aydın insan olma görevimizi yerine getirmiş gibi oluyoruz. Ondan sonra içeceğimiz bütün rakılar, kendimizi hayran bırakacağımız bütün kadınlar bize helal. Ancak, bu bireyciliği, bu karmaşayı, bu gösteri eğilimini, bu geri kalmış romancı çabasını ben romancının su-

çu saymam. Bizde her zaman, yanlış olarak, yazara etkin, okura edilgin bir yer vermişlerdir. Yazar, onlara göre, yani hemen hepimize göre, kalabalıkları aydınlatacak, kalabalıklara öğretmenlik edecek, ona yol gösterecek, ona doğruları tanıtacak adamdır. Ya okur nedir? Okur bilgi edinmekte olan adamdır, yazardan bekler bütün beklediğini. Olmaz böyle şey! Dünyanın her yerinde, okur edilginleştikçe yazar gevşer. Okur etkinleştikçe, toplumsal oluşlar karşısında kendisine düşen etkin yeri aldıkça, dokuzdan altıya kadar bir masanın örümcekli başını bekleyen bir uyuşuk olmaktan çıkıp toplum içinde kendisine ayrılan alana yerleştikçe, gündelik bireysel çıkarlarının çarkından kurtulup yaşayışını bir insan eylemi haline getirdikçe, yazarın yazıyla yansıttığı hayatın tüketicisi olmaktan çıkıp etkin bir üretici durumuna geldikçe, hayat biraz da benim eserimdir demeye hak kazandıkça, yazar kadar, en az yazar kadar bilgili olmanın çağdaş insan olma zorunlukları arasında yer aldığını bir inanj haline getirdikçe yazar da kendini toplayacak, sıraya girecek, gösterilerden kaçacak, ortaklaşmayı, hep birlikte sevinebilmeyi, paylaşmayı öğrenecek.

Şiirdeki, resimdeki, müzikteki tekliği romanda, tiyatroda, sinemada sürdüremezsiniz. Sürdürmeye kalktığınız zaman geriye Yeşilçam filimleri, köy romanları, Amerikan tipi sadik-mazohist beyazperde ürünleri çıkar. Bunlar da insanı insanlık karşısında suçlu düşürmekten başka işe yaramaz. Bir gün ne olacak biliyor musunuz, yazarla okur bir gün bir yol ağzında birbirlerine kavuşacaklar. Eylem de ürün de bu yazarla okurun kavuşma noktasında doruğuna çıkacak, gerçek anlamını edinecek, bireyciliklerin çemberini kıracak, gösterilerden uzaklaşacak. O günün yazarı bugünün yazarı olmayacaktır, o günün okuru da bugünün okuru olmayacaktır. Yazarla okurun bu kavuşma yeri, her ikisinin de eylemci olarak topluma omuz omuza katılacağı yerdir. O gün bir toplumu kurmak amacıyla ikisi yan yana gelmiş olacak. Yazar, o gün, yazmak zorunda olduğu şeyi doğrudan doğruya okurla birlikte giriştiği çabanın içinde öğrenecek. O gün, yazar dernekleri, yazar sendikaları, yazar birlikleri yabancı ülkelere dolmuş kaldıran seyahat acentaları olmaktan çıkacaklar. O gün, okur olmayı becerememiş adamlar yazar olma haklarını ellerinden kaçıracaklar. O gün bir ev kadınıyla bir yayımcının anlaşması topluma bir büyük romancı kazandırmaya yetmeyecek. O gün, üç kâğıtçı eleştiri ağaları, boş geçmiş bir yazı hayatından sonra suçlanarak emekliye ayrılmış olacaklar. O gün üniversitelerde insanlara gerçekten felsefe, tarih, sosyoloji, iktisat, psikoloji, kimya, hukuk öğretilecek. O gün yazar ya dürüst ve dikkatli olacak, ya da çekip gidecek. Okur zorlayacak yazarı, yazara yön verecek, yarattığı eylem-

le yazarı şartlayacak, değiştirdiği dünyayla yazarı yeniden biçimleyecek. O gün, okurun yeri yazarın yeri kadar önemli olacak. Pek beyinsiz on bir Amerikalının yazdığı ve on bir yurttaşımızın dilimize kazandırdığı bir şehvet romanını o gün kimselere satamayacaklar. O gün, okur, dilini bilmeyen bir yazarı, dilini iyi kullanamayan bir yazarı mahkum edecek.

Bu bir karmaşa dönemidir, en çok yazıda, en çok da romanda sürüyor. Geçecek.

şiirler

atilla tokatlı

YAĞMUR SONLARINDA FISILDANMAK ÜZERE

türküsüdür bu yağan ses
                                        her an öldüğümüzün
ellerini anarım
bir yaprak düşer kıyıdaki ağaçtan
bir anı düşer
                    yarına
                              seni taşır
eğilirsin
ve suyun belleğinde
                                   bir uzun çığlıktır yüzün
karışır ilk esintiyle
                                   gecenin yankılarına

II

kıyıda bir ev vardı
bir kadın yürüyordu çakıllar üzerinde
sen miydin çıplak mıydın
                                        bilmiyorum
ama düşümde durmadan
                                        kanadı ayakların

III

biz iki çaydık
                    derdin hep

birleşip ırmak olmuş
ırmak olmuştuk ama
bir yatakta ayrı akar sularımız
bir ölümün karşısında
                    ayrı yaşardık
sen benimle yalnız
                    ben seninle yalnız

IV

neydi o geçip giden
kalan mıydı yoksa
                    kalmış olan mıydı
sahipsiz bir çığlık yükseldi yerden yine
kıydılar güzelim
                    herşey herşeye kıydı
ne dendiyse reddettiler anında
deli bir yel vardı hani
                    devrim sabahlarında saçlarını uyandıran
ona söyle
          anmasın artık ve boşuna dolanmasın
yılların yangınında
                    çoktan kül olup gitti o çocuk
ve yıkılmış yuvayı arayan birer kuştur
                              şimdi sözcükler

V

zaman ürperdi yine
                    gülümsüyorsun

VI

yalnız yapraklar değil unuttuğum
ne de görmezlikten geldiğim
                              ağaçlar
gök de var
          kuşların bulup bulup yitirdiği
ve bölük pörçük bir deniz
                    o hep serili

argın
duru gözlerin de var

andığım asfalta düşen gölgedir
ne gülen ne gülmeyen
yürüyen
sallanan bir kayık benim andığım
bir küçük taş
ki yuvarlanıyor
devrilen yürek
yada sen

yaprakları unuttuğum doğrudur evet
görmezlikten geldiğim
ağaçları
rıhtımı da siliyorum işte bugün
bütün gemileri
ve düşünceleri
gönderiyorum

parmakların kapılar gibi aralıktı
en sevdiklerimin çıkıp gittiği
çıkıp gidebilsem birinin ardından
yollara dökülebilsem yapraklar gibi
ben de korkumu yitirebilsem

kapıları gözlerin kapatır
gözlerin açar
kanat çırpan bir kuştu kapılar
denizde şimdi
kuşta yaprakta gökte şimdi
kalakalan ellerimin utancı
bak
ve duy artık yağmurda açan çiçeği
susuyorum

KİM O SEN?

korkuyorum sevgi sözcüklerinden
öylesine az ki sayıları

ve yüklemleri öylesine geniş bükülgen
eritir düşlerimi örten gizel karı
ve gerçeği küstürürler gibime geliyor

korkuyorum sevgi sözcüklerinden
kimi sabırsız hoyrat oluyor
kimi de yaşlı kadınlar gibi unutkan
— ellerinde ölü kocalarının solmuş fotoğrafları —
anılar dolabında eskiyen kumaşlardan
kendilerine yeni bir dokunulmazlık biçen her sabah
bezgin bakışlı terziler gibi bazan
çırpınıp da olmayı beceremedikleri
o düşsel kişiye gülümsüyorlar
gerçekten üzülseler razıyım yeri
ama üzünç aktarmalarına katlanamıyorum

korkuyorum sevgi sözcüklerinden
yavşak ve çığırtkan oluyor kimi
kimi de silik ve ürkek
belleğinizin taşrasında oturan
son göçten artakalmış yoksul bir anı gibi
herkese saygılı biraz da sinsi dönek
varlığı yokluktan ayıran bıçak sırtında hep
özverinin eşiğinde umarsız bekliyorlar

korkuyorum sevgi sözcüklerinden
öylesine yaklaşık öylesine görecel
oluyorlar ki artık yasaktır sevmek
sonra da geçip karşıma kınıyorlar
hesap soruyor her biri: «beni neden demedin»
evet evet birbirlerini kıskanıyorlar
yorgun düşüyorum savuşturamıyorum
akın akın geliyorlar amansız oluyorlar
inanılmaz biçimde çoğalıp birden
ve çoğu görgüsüz açgözlü ahmak
bir teki var içlerinde o hep susuyor
yalın ve yapayalnız kendi sonsuzluğunda

tüm evreni bir çırpıda özetleyen
her korkuya kapılışımda ona sığınıyorum
o da «sen»

ama o bile bazan anlamsızlaşıyor
kim o sen nasıl o sen nerde o sen diyorum
bir türlü cevap alamıyorum
korkuyorum sevgi sözcüklerinden.

CEZAEVİ NOTLARI

Kemal Tahir'in, 1945'te, Malatya Cezaevinde yazdığı «Malatya Cezaevi Notları» nın ilk kitabı «Namuscular» adı altında yayınlandı. İkinci kitap, yakında, «Karılar Koğuşu» adıyla yayınlanacakmış. Bilgi Yayınevi'nin notunda öyle deniyor.

Kitapta Cezaevi Notları'nın tamamı var. Ayrıca, Kemal Tahir'in 1973 yılında bu notları kullanarak yeniden yazmaya giriştiği romanın yetmiş sayfası da kitapta yer alıyor. Aynı malzemeyi kullanarak 28 yıl ara ile yazılmış iki ayrı metni karşılaştırmak ilginç olabilir.

Cezaevi notları, gerçekten de, «notlar» olarak kalıyor. Edebiyat eserinin gerektirdiği yapı bütünlüğünden yoksun. Kemal Tahir, gördüğü, tanıdığı insanları, gözlemlediği olayları not etmiş. Bunun için olsa gerek, Yayınevi de «Namuscular» için «roman» dememiş: «Bilgi Yayınları: 200» demekle yetinmiş.

Belli bir ahlâk anlayışının sonucu olarak kendi davasını kendi sonuçlandırıp (Namusunu temizleyip) cezaevine düşenlerin öyküleri anlatılıyor kitabı n birinci bölümünde. Genellikle röportaj düzeyini aşamayan bu hikâyeler, ne denli acı olurlarsa olsunlar, fazla etkili olamıyorlar. Kemal Tahir, kalın çizgili genel açıklamaları seviyor: «Karıyı parayla satın alıyorsunuz. Kötü yola saptığını sezince boşayamıyorsunuz. Kolay mı Üçyüz lira masraf etmişsiniz, batmışsınız.» (s. 162) Oysa, «masraf»tan daha önemli bir öğenin, çevre etkisiyle oluşan bir «onur»un daha ağır bastığını da Notlar'da gene Kemal Tahir anlatıyor. Bu ilk bölümde Kemal Tahir'in anlattığı bir kumar sahnesi var ki gerçekten başarılı.

İkinci bölüm, «Telgrafçı Abdürrahim» başlığını taşıyor. Kemal

Tahir, bu bölümde, röportajı aşarak yer yer başarılı bir hikâyeye ulaşıyor.

Son bölümde «Şeyh Süleyman Efendi» anlatılıyor. Dinin ekonomik çıkarlara alet edilmesi, vb.

Kemal Tahir'de sonraları iyice belirginleşecek kimi eğilimleri daha Notlar'da görmek mümkün. İşte «Türk milleti» hakkındaki düşüncesi: «Hey bizim Türk milleti.... Faydalı bir şey teklif edildi mi, su görmüş eşek gibi geri geri gider.» (s. 326) Anlattığı insanlar, genellikle, ya alık, ya kötü. Bir insanın kötülüğünü yakalamak, ya da kötüleşmesini görmek sanki sevindiriyor Kemal Tahir'i. Ve anlattığı insanları izlerken kendi kendinize soruyorsunuz: «Bakalım bunun ne zaman canına okuyacak?» Hacı Abdullah'ı mı anlatıyor; işte Abdullah'ın sonu: «Evvelce pek öfkelendiği ve buraların tek namussuzluğu saydığı feci hal yavaş yavaş başına geliyordu da bundan zerre kadar şüphelenmiyordu. Artık mahpuslarla beraber değildi; İdare'nin adamı olmuştu.» (s. 317) Telgrafçı Abdürrahim'in sevgilisinin mektuplarını mahkemeye vereceğini siz de tahmin edersiniz ve Kemal Tahir'in bu alçaklık karşısındaki sevincini: «Durun ağlamayın ama.... Ayıptır. Nihayet erkek olduğunuzu unutmamaya mecbursunuz Abdürrahim bey, asılzade yerin evlâdı olduğunuzu nasıl unutursunuz? Erkek ağlar mı hiç? Hele sizin gibi bir erkek....» (s. 367) Böyle.

Notlar'da iki düşünce var ki Kemal Tahir bunların bugün yayınlanmasını istemezdi sanırım. Biri şu: «Harf değişmesi, şapka giymemiz, hep birdenbire olduğu için tuttu, yaşadı. (....) Orospuluk püsküllü festen daha ehemmiyetsiz püsküllü belâmı ki yavaş yavaş kaldıracağız.» (s. 134 - 135) Öbürü de şu: «.... Tanzimat'tan beri sürüp gelen inkılâp'lar...» (s. 411).

Notlar'da nutuk atmak, bilgi satmak ve yersiz açıklamalara kalkışmak gibi kusurlar epey bol. Kemal Tahir «tufanda» yı bile açıklamak gereğini duyuyor: «Yemek pişirmeğe, herşeyin daima turfandasını —Yani ilk çıkanıyle son kalanını— bulundurmağa meraklıydı.» (s. 431)

1973'te yazılan kısım, 1945 notlarının bir bölümünün başarısız bir özeti. Tıkış tıkış. Sadece üslup farklı; bilinen Kemal Tahir üslubu: «Yeni huylar peydahlamıştı ki, mahpus milletini şaşırtan huylar peydahlamıştı.» (s. 14) Değişiklik burda. Bir de Notlar'da ne de olsa bir insan sıcaklığı vardı, o da yok olup gitmiş. (Bir de dikkatsizlik: 52. sayfadaki «Mazmanoğlu Hacı İbrahim»deki «İbrahim», «Abdullah» olacak!)

Malatya Cezaevi Notları, gene de ilgiyle okunuyor.

FİL

«Bugün, İtalya'da bir işçinin haftada aldığı ortalama ücret 2500 lirettir. Matbaa işçileri gibi haftada 36 saat çalışan «kalifiye» işçilerin bile haftada ellerine geçen para 2000 liretin biraz üstündedir. Haftada 2500 liret günde 357 liret eder. Diyelim 400 olsun. Ayrıca daha iyi durumda olanlar da yoktur demiyorum. Ama bir kilo ekmek karneyle 25 lirete, karaborsada ise 130 lirete satın alınıyor. Yüz gram salamura hamsi ise 50 liret.»

Fil'in sonuna yazdığı notta böyle söylüyor Elio Vittorini, 1946'-da. Romanın yansıttığı ekonomik-toplumsal gerçeklik bu. Şimdi düşünüyorum da böylesi bir gerçekliği yansıtmak için kimi «gerçekçi» romancılar ne tatsız tuzsuz şeyler yazarlardı. Bilinen sloganların yerli yersiz tekrarı, arada bir «devrimci» bir söylev..... Oysa Vittorini bunlara başvurmadan da bu gerçekliği, dar bir aile çerçevesi içinde, somut insanî ilişkilerle gözler önüne serivermiş. Sesini yükseltmeden. Sakin, duru bir anlatımla. Açlığı, fukaralığı bir nesneyi anlatır gibi anlatıyor Vittorini. Korkunç bir söz tasarrufu var. Gevezelikten nefret ettiği belli.

Fil'i bitirdikten sonra Hamsun'un Açlık'ını düşündüm. Okuyalı yıllar oluyor. Eskiden kalma izlenimlerime dayanarak söylüyorum: Hamsun «açlık»ı sanki doğal-toplumsal çevresinden soyutlar ve «incelemek için» mikroskobun altına koyar. Büyülterek verir açlığı. «İnceleme » yanı ağır basar. Oysa Vittorini «açlık»ı çevre içinde, insanî ilişkiler içinde anlatır; somut ayrıntılardan alabildiğine yararlanarak anlatır. Fil, bana, A;lık'tan daha yakın geliyor.

Daha önce Vittorini'nin Sicilya Konuşmaları'nı okumuştum. O da nefis bir kitaptı. Açlık'ı da, Sicilya Konuşmaları'nı da bugünlerde iyi roman okumak isteyen ama pek vakti olmayan okurlara salık veririm: Birkaç saatte okunabilecek kısalıkta romanlar.

Vittorini'nin romanları «E Yayınları» arasında çıktı. İkisini de Gönül Çapan çevirmiş. Severek, keyifle çevirdiği belli; başarılı çeviriler.

çevirinin sorunları: III

●

atilla özkırımlı

YETERLİLİK, YETERSİZLİK

Çevrilecek yapıtla çeviri arasındaki ilişkiyi araştırmak bizi doğrudan sorunun temeline götürecektir. Çevrilecek yapıtların niteliğini göz önünde tutarak yapacağımız bir sınıflama şu soruyu cevaplandırmamızı gerektiriyor: Biçim ve öz çeviriyi ne ölçüde etkiler? İşte bir Fransızın, Francis de Miomandre'nin cevabı: «Hangi dilde olursa olsun insanlık değeri her şeyden üstün olan bir eserin tercümesini, şekil pürüzlerine varıncaya kadar, vermek kolaydır; ama temel değeri üslûbunda olan (bu da gerçek şiir eserlerinde görülür) bir metne gelince iş değişir, o zaman bu metnin bütün söz, ölçü inceliklerini verebilmek, ona hiyanet etmemek için, tercüme edilen bir şiirin ancak bir zaman alevi kadar ışık verdiğini ileri süren Henri Heine'nin sert, ama doğru hükmüne çarpılmamak için tercümecinin insanüstü bir çalışmayı göze alması gerekir.» (Tercüme, s. 41 -42, 1947)

Bir genellemeye giderek şu düşünceleri de önce sürebiliriz: Biçim ve öz birbirinden ayrı düşünülmeyeceğine göre, öze yönelik, ya da özün gerektirdiği biçim özellikleri aktarılamayacak demektir. Daha da basitleştirirsek, herhangi bir dile özgü şive, ya da ağzın kullanıldığı yapıtlar ya da her dile özgü argolar karşılıksız kalacaktır.

Görüldüğü gibi sorunu bu açıdan ele alış, bizi çözüme götürmüyor. Ama doğruluğunu yadsıyamayacağımız bu düşünceler, kimi örnekler hatırlanırsa başka bir doğruyu getiriyor kaçınılmaz olarak: Çevri işinin amacı, öze yöneliktir. Çünkü çevrilemeyeceği biline biline şiir çevriliyor, biçim ve ana dil ustalıklarıyla örülü bir roman büyüsünü verememe bahasına aktarılıyor, değerli bir yapıt yazıldığı dilden değil de çevrildiği başka bir dilden çevrilebiliyor. Üstelik bu örnekler yalnız bize özgü değil, bütün dünya dilleri için geçerli. Söz

konusu olan da şu: Çevrilmesi düşünülen yapıtta anlatılmak isteneni, kendi ana diliyle en iyi biçimde anlatmaya çalışmak.

Amaç bu olunca, çeviride kullanılan dilin yeterliliği ya da yetersizliğin çok, çeviriyi yapanın yeterliliği, ya da yetersizliği sorunuyla karşılaşırız. Nedeni açık. Söz gelimi James Joyce'u çevirmek için Türkçe yetersizse, Fransızca da yetersizdir. Goethe Türçeye aktarılamıyorsa, İngilizceye de aktarılamaz. Biri, anlatım olarak ana dilini nasıl en uç noktalara kadar zorlamış, özü vermede kendineözgü bir dil yaratmışsa; öteki, ana diliyle duymuş ve düşünmüş, ana dilinin olanaklarına dayalı, giderek yeni olanaklar yaratan bir şiir kurmuştur.

Uzağa gitmeye gerek yok. Daha yalın bir örneği, üstelik Türkçeden verelim: Türkçenin ses ve söyleyiş inceliklerinden yararlanıp, deyimlerle ve konuşma dilimizin kimi özellikleriyle yüklü bir anlatımın benimsendiği yapıtlar için, çeviri açısından, ne ölçüde işlenmiş olursa olsun, hangi dilin yeterli olduğu söylenebilir? Konumuz bu değil, ulusallık denen bir şey var, elbette her dilin kendine özgü anlatım olanakları olacaktır, ya da buna bağlı olarak, Türkçenin yetersizliği, bir kültür dili niteliği kazanamayışındandır benzeri düşünceler, aracın değil aracı kullananın yetersizliğini kanıtlar. Bir dil, onu kullanan sanatçıya özgün yapıtlar yaratma olanağını veriyorsa, o dili kullanabilecek çevirmene de aynı olanakları sağlayabilecek güçtebir. Konu gerçekten başkadır.

Üstelik, eğitim sorununu da içeren geniş kapsamlı bir başka yetersizlik söz konusu. Ama daha önce iki özel çeviri alanı üzerinde biraz durmak gerekiyor: Şiirle bilimsel yapıtların çevirisi. Çünkü ikisi de nitelikleri gereği, genel çeviri sorunlarının yanısıra, daha sınırlı ve kendine özgü sorunları da getiriyorlar.

Önce şiir çevirisini ele alalım. Bu konuda söylenebilecek olanlar az ve sınırlı. Üstelik yeni bir düşünce ortaya atmak da gereksiz Ahmet Mithat Efendi sözünü ettiğimiz tartışma sırasında Ahmet Cevdet'e verdiği cevapta şunları söylüyor: «İkdam muharriri arkadaşımız Nef'i'nin:

Aferin ey rûzgârun şeh-süvâr-ı saf-deri

mısraıyle başlıyan dört mısraını Fransızcaya tercüme etmiş de bir şey'e benzetmemiş olduğunu dermiyan ediyor. Pek doğrudur. Bizden, Şeyh Vasfi Efendi Hazretleri'nin birkaç eş'arının Fransızcaya tercümesini istemişlerdi de, bizim yaptığımız tercümeler dahi bir şey'e benzememişlerdi. Şu dört mısraın hâvi olduğu mezâyâ acaba kaarin-i

Osmaniyyenin olur olmazlarına münkeşif olabiliyor mu ki, tercümesi Fransızca düşünenler tarafından takdir olunabilsin?

'Tîğ'ı veyahud sair vâsıta-i muvaffakiyeti arşa asmak neden kinaye olduğunu soranlara kaç kişi cevap verebilir? Bu 'tîğ'ı meselâ 'utarid-cevher' diye tavsif etmeyüp de 'süreyya-cevher' diye tavsif etmek ne sebebe mebni olduğunu kaç kişi izaha muktedirdir! Hazret-i Murtaza'nın o 'tîğ'a yemin etmesi anın kadr ü kıymetini neden dolayı arttıracağı münasebetini bihakkı'n kaç kişi bilir?»

Yani şiir çevrilemez. Şiir sanatının, bütün öteki edebiyat yaratıları içinde ayrı bir yeri vardır. Kelimelerle kurulan ve etkililiğini kelimelerin çağrışım gücünden alan bir sanat türüdür şiir. Şiirin grameri yoktur, daha doğrusu her şiirin ayrı, kendine özgü bir grameri vardır. Şiirde imge sözkonusudur, şiir kelimelerin müzik ölçüsüne varan uyumuna yaslanır, çoğu kez belli ölçülerle yazılmıştır, şiirde alışılmış anlamda olayın varlığından söz edilemez, şiir alabildiğine yoğunlaştırılmış duygu ve düşüncedir, falan....

Böylece şiirin çevrilemezliği konusu, bizi, şiir çevirisinde oldukça esnek ve özgürce bir yol izlenmesi şartına getiriyor. Bu da çevirmenin kimi özel nitelikler taşımasını gerektiriyor. Daha açık bir deyişle, yabancı bir dilden şiir çevirecek kişi, şiir yazan biri olmalıdır. Ancak bir şair başarılı olabilir şiir çevirisinde. Bu da yetmez. Çevirisi, çeviri yaptığı şairin şiir anlayışını benimsediği, onun şiir dünyasına girebildiği oranda başarı kazanacaktır.

Bilinen bir iki örnek verelim: Cevat Çapan'ın, Azra Erhat - A. Kadir ikilisinin Cemal Süreyya'nın şiir çevirilerini alın söz gelimi, başarılarının şairliklerine bağlı olduğunu göreceksiniz. Çapan gizli bir şairdir, yaptığı çevirilerle bir bakıma kendi şiirini yazmaktadır. Cemal Süreyya'nın, düzenli olarak şiir çevirirken, ansızın bu işten caymasını şöyle açıkladığını hatırlıyorum: «Bir gün korkunç bir şey oldu. Baktım, şiir yazamıyorum. Anladım ki, kendi şiirsel birikimimi çeviriyle tüketiyorum, bıraktım şiir çevirmeyi.» Aynı sorun bütün şiir çevirenler için söz konusudur. Başarılı olanların hepsi ya gizli şairliği seçmişlerdir, ya artık şiir yazmayı bırakmışlardır, ya da şiirlerinin bir geçiş dönemindedirler. Yalnız şair —çevirmen derken, adı şaire çıkmış olanlardan çok, kumaşı şairlikle dokunmuş olanları anlatmak istediğimizi belirtelim. Çünkü gerçek şair— çevirmen için dilin yeterliliği, ya da yetersizliği diye bir sorun yoktur.

Böylece şiir çevirisi, ikinci bir yaratıcılığı gerektirir. Sıradan, yabancı dile bağlı bir aktarım değildir yapılan. Şu dizelere çeviri diyebilir misiniz?

Zor olacak tatlı sözler bulmak,
daha az güçlü, daha az sert sözler.
Unutmaz tarlalardan, dağlardan, denizin diplerinden
arta kalan bu eller.
zor olacak bizim için onların ellerini unutmak
zor olacak tetiklerde nasırlaşan o ellerin
bir papatyayı incitmeden diz çökmeleri
ya da soru sormaları kitap üzerinde yemin ederek yıldız aydınlığında
gönül borcu ödemeleri.
Buna zamanla alışılacak. Ve bizim susmamız gerek
onlar ekmeğe ve haklarına kavuşuncaya dek.
(Ritsos - Çapan)

Bilimsel yapıtların çevirisine gelince.... Bu konuda söylenebilecekler de sınırlı. İnceleme - araştırma türünde yazılmış, ya da pozitif bilimlerle ilgili yapıtları çevirecek olanların da o konuda uzmanlaşmış olmaları gerekiyor. Üstelik bu tür yapıtlar daha işin başında çeviride tutulması gereken yolu belirliyorlar: Amaç bir düşüncenin, üstelik bilimsel olanın belirlediği bir düşüncenin aktarılması olduğuna göre aslına uygunluk önem kazanıyor. Cümle kuruluşunun, noktalamanın, giderek seçilecek kelimelerin anlamı ne ölçüde değiştirebileceği göz önünde tutulursa aslına uygunluğun önemi anlaşılır. Her kelimenin tam karşılığını bulmak, cümleyi, yazarın anlatmak istediğini doğru ve eksiksiz yansıtacak biçimde kurmak zorundasınızdır. Böylece çevrilen yapıtın niteliği dil tutumunu belirlemiştir. Daha doğrusu çeviri dilini bağımlı kılmıştır.

Çevirmenin, konunun uzmanı olması gerektiğini söylemiştik. Kavramlar ve terimlerle yüklü bir yapıtın, o kavramları, ya da terimleri bilmeyen birince çevrilmesi düşünülebilir mi? Bence konuyla ilgilenmek de yeterli değil. Batıda, bu işin toplu çalışmalarla gerçekleştirilmesi, ders alınması gereken bir sorumluluk örneği oluyor. Ama yayımcılık alanındaki korsanlığın önlenemediği ülkemizde bu tür bir sorumluluğu önermek saflık olur.

Özetlemek gerekirse, şiirle düşünsel - bilimsel yapıtlar nitelikleri gereği özel bir uğraşı ve çabayı gerektiriyorlar. Üstelik belirtmeye çalıştığım gibi, şiir çevirisini, genel anlamda çeviri kavramı içinde düşünmek de yanlış. Oysa bir başka alanda, düzyazı alanında çeviri, daha karmaşık, daha genel, giderek ana dili tehdit eden sorunları da getiriyor yanında. Bir dilin, yazı dili dediğimiz ana çatısını doğrudan etkiliyor.

jacques rabemananjara / antsa

çeviren : sabri altınel

Rabemananjara 1913'de Madagaskar'da doğdu. Malgaş bir ozan. Présence Africaine dergisinin en önemli yazarlarındandır. Savaş sırasında Paris'te edebiyat lisansı yaptı. Alioune Diop'un en yakın arkadaşıdır. Savaş sonu memleketine döndü. Malgaş ayaklanmasına katıldığı savı ile ölüme mahkûm edilerek hapiste tutuldu. Sonra serbest bırakıldı. Ülkesinin bağımsızlığı için yıllarca savaşmış, çile çekmiştir. Hapisteyken en iyi şiiri sayılan **Antsa**'yı yazdı. Şiirlerinin içtenliği ve gücü Paris'teki genç öğrencileri öylesine etkiledi ki Léopold Sédar Senghor ve Aimé Césaire'le birlikte zenciliğin (négritude) üç büyük ozanından biri sayıldı.

Ada!
Alevden hecelerde ada!
Hiç bir zaman adın
bu kadar sevgilisi olmamıştı canımın!
Ada
bu kadar tatlı gelmemişti yüreğime!
Alevden hecelerde ada,
Madagaskar!

Ne çınlama!
Sözcükler
eriyor ağzımda :
eriyor aydınlık mevsimlerin balı
ormanlarının gizinde,
Madagaskar!

Isırıyorum el değmemiş kızıl etini

ölen birinin ışık dişli
doymaz şevkiyle,
Madagaskar!

Suçsuzluğun okunmuş ekmeği
aç barsaklarımda,
uzanacağım göğsüne atılganlığıyla
âşıklarının en ateşlisinin,
en bağlısının,
Madagaskar!

Ne çıkar hu huu'larından gece kuşlarının,
Alçaktan, yeri sıyıran uçuşu
korkmuş baykuşların
çatısının altında yanmış evin!
Oh, tilkiler, yalasınlar derilerini
civciv kanı kokan
telli turnaların hâleli kanı!
Biz, ötekiler, göğün sanrılıları,
çılgınca yokluyoruz bulutun
tüm mavi sonsuzluğunu
Madagaskar!

Oh sarhoşluk, ulu sarhoşluğu
çözülmeyen kucaklamasının,
yüzyılların
gecelerinin, gündüzlerinin,
Madagaskar!

Seni alan dansçı benim
kaderin ölümlü dönemecinde;
uçurumun üstünde tutan adımlarını;
göğün dört bir yanına atan benim
beş kuruşluk eski hasırı
orda titriyordu hırsızların
ekşi soluğu altında
görkemli bağ çıplaklığın,
Madagaskar!

Hiç bir el, ey hiç biri
ne bilecekti çözmeyi bağı

ne de kesmeyi sonsuzluğunu büyünün!
Seni kapıp kaçıracak benim,
ordan gelen benim, ey Nişanlı,
Kuzeyin donmuş kıyılarından gelen,
ben Güneşin Dervişiyim, tanın sevgili çocuğu!

Onlar,
yüzümün tâ ortasına tükürenler
sürüklediler senin sanını ve benim adımı
çamurda ve dillerinin pisliğinde,
onlar,
suçsuzluğum kafa taslarında patlayacak
şiddetle ve patlayacak yuvarlanan ateşi
sondan bir önceki yıldırımın
Mangabe doruğunda!

Başım ağaran tana dönük,
batının göbeği üstünde bir ayağım,
ve diyenizosun sopası
dikilmiş çıplak yüreğine Güney'in,
dansedeceğim, ey sevgili,
ışık-dansını oynıyacağım
sürüngen avcılarının,
Madagaskar!

Masalsı gülüşümü fırlatacağım
Güneylerin solgun yüzüne!
yıldızların yüzüne fırlatacağım
kanımın duruluğunu!
Senin soyluluğunun ışıltısını fırlatacağım
kalın ensesi üstüne Dünya'nın,
Madagaskar!

Ama, bu akşam makineli tüfek
tarıyor uykunun karnını.
Zambakların aysı tarlalarında
dolanıyor ölüm.
Yeryüzünün büyük gecesi,
Madagaskar!

Kim üfleyip tutuşturacak yeniden, Atalarım,

birliği, barışı Antsiva'da?
Kim yankılandıracak çınlayan Kayamba'yı.
Madagaskar!

Burada dar çemberi
hapisanenin
patlıyor.
Ve duvarlar
ve tüm demir parmaklıklar, tüm yönergeler
patlıyor ve molok'ların ağzı (*),
ve tüm çağ dışı engereklerin (kötü yazarların) dili.

Ufukların kucaklaşması boşuna.
Göğün kemeri bile
patlayacak,
Madagaskar!

Seni selâmlıyorum, Ada!
Acılarımın sınırları,
sana tapıyorum!

Senin güzelliğin,
bir silâhı sallar gibi sallıyor onu
vurmadan önce
sağ elim,
yıldızların yüksekliğince
Madagaskar!

Omuzlarımda bir ihram :
Senin büyüklüğünün istemi.
Yemin kök saldı
ölülerin yatağının köşesinde.
Tanıklar sen kendin ve Atalar,
Madagaskar!

Mezarların içtiği duru kan
sonsuza değin kutsuyor

(*) Malach : Kendisine çocukların ateşte kurban adildiği Tanrı, Boğa karşısında bir insan biçiminde gösterilir.

sevgili yaratık'ın
Irkımla kırmızı düğününü,
Madagaskar!

Senin efsanenin enginliği,
ününün canlanması
evreni tuttu.

Aşkım sonsuzluğu saptıyor
ve inancım süreyi,
Madagaskar!

Ama hangi tek gözlü cadılar,
yüce çağrısını işitmeden
Tanrı yanıtlarının
söndürdüler
zengin umutların alevini?

Kim, Bunama'nın kanından
kim fışkırttı
ağulu kara kaynağı
lekelemek için
senin temizleyici boğazını, suçsuzluk?

Ağlayacağız yüz yıl!
Bin yıl ağlayacağız!
Ağla, Madagaskar, Ağla!

Dağların doruğundan
düşer
ve uyanır tüm ovanın yüzüne
Tırpan'ın kör gölgesi.

Lânet, çok haksız tapınılan kişiye
deli bir davranışla, çalımla
körpe filizlerin sürmesini durdurmağa gelen,
sararan başakların gelişimini!

Ağla, Madagaskar, ağla!

Boş olacak yarın

Umud'un ambarları.
Boş olacak çiçek tozu ve ışıkla dolu
eski tarlalar.
yüksek bir kayık çığrıyor tiz bir sesle,
dört rüzgârın kavşağında.
Mutsuzluklarımız kargaları doyurur tıka basa
ve gençliğimiz mezarları!

Ağla, Madagaskar, ağla!

Bulandırmayacak tartışmalarıyla
menevişli su birikintilerini Çöküş'ün
beyaz kumların yırtıcılığına
bırakılmış bu yaban ördeği.

Arılarını yitirecekler, uğultuyu yiterecekler
kovanlarınız, Doğu köyleri!
Tek bir şen ses yok,
kalelerin kapılarında.

Kapalı, yasak kuyuda
esnek atılımlı hiç bir vücut
suya sokmayacak sungusunu
saf erginliklerin.

Ve savanların düzlüğü üstünde,
hiç bir çoban, kâhin gözlü hiç bir çoban
götürmeyecek sizi içmeğe
bin yıllık çeşmeye,
Ey alaca karanlığın yavaş sürüleri.

Ağla, Madagaskar, Ağla!

Yas sapladı bıçağını
Irkın göğsü üstüne.
Sarhoş mızrak deldi geçti
hayallerin kör yüreklerini
kutsal istekler içindeki böğürlerimizi!
Sessizliğin mağarasında
yaralı oğulların can çekişiyor!

Ağla, Madagaskar, Ağla!

Hangi şeytanın imparatorluğunda
orman düzlüğünün eşiğinde dansediyorlar
geceden doğan bu barbarlar,
tarihin şölenine adanmış!

Ağlıyacağız yüz yıl!
Bin yıl ağlayacağız!

Lânet her zaman tapınılan kişilere, en haksız,
İyilikçi görünüp, sofu görünüp aldattılar!
Lânet, yetmişinci kez lânet!

Bir kadın da ağlayacak.
Bir kadın eğri geniş bir çizgide.
Ağlayacak, ağlayacak, ağlayacak!

Ama doğurmuş olmaktan suçsuzluğu,
Tanrıların simgesini kuşanacak,
Kadın kahramanların gururlu amazonu...

Ama, kim söyleyecek,
Ada,
Kaderin yüce masalını!

Kiklonların kanı,
musonların kanı,
yaşamının imi değil mi?
Madagaskar!

Damgaladılar onlar kıyılarını senin
ovalarını, yaylâlarını :
Değişmeyen kırmızı yaygınlık
göğsünün görkemli parlaklığında!

Geçecek bu zorlu fırtına,
nasıl geçtiyse
bin yıllık fırtınalar
sekiz kemiğini kemiren

doğumunun,
suların soylu Mirasçısı,

Boraların kızıdır iyiliğin.
Gücün urağanların kızkardeşi.
Totemin, yıldırımların dost kartalı,
Madagaskar!

Kovalayacaksın
yakasını bırakmayacaksın hiç, Ada,
uykun yarıda kesilmiş henüz,
tanrıça uykun,
dingin,
zamanın kollarına uzanmışsın,
yosunlardan, deniz serpintilerinden yatağında.

Duruşun,
sevgili Ada, ey memleketim,
görkemli meydan okuma
kavşağında okyanusların,
kıtaların karşılaştığı yerde!

Kayıkların çılgın dansı
akıntıların çift çatağında!
Sen, Ada, senin şânının tadı
fırlattı bizi
beş dünyanın kavga yerlerine.

Senin dinin ele geçirdi bizi
etkisine aldı
yedi efsanenin gücüyle,
Masalsı Ada, Madagaskar!

Sen Eşsiz'sin.
Senin yalnızlığın, dalgaların saltık ilâhisi!

Soluk almadan baştan berî,
seslerini kaynaştırdılar
seslerini zengin ezgilerde,
Pasifik Okyanusu, Atlantik, Hint Okyanusu,
tansıklarını ululamak için yalnız,
gece gündüz.

İnsanların tanımadan mırıldanmaları,
boşuna uğultusu kargaların!
Ne övgüler,
Madagaskar!
Ne ilâhiler, ey Tanrıça!

Ayaklarının dibinde nice öğeler.
Nice güç belleğinde
kimiz biz? Hiç.

Ama ırkın tüm kahramanları
üç denizin antlaşmasını imzalıyorlar,
Mavi suların sevdalı antlaşmasını,
Madagaskar!

Kırmızıdır böğürlerin,
örülmüş düşlerimizden
destanlar zamanının tanından bu yana.

Ölülerimizin sessizliğiyle kırmızı :
Atalarımızın dilsiz isteğiyle.
Güneşin ısırıklarıyla kırmızı :
Tropikal toprağın sonsuz düşüyle,
Madagaskar!

Ve Sen, Ada,
alizelerin ağına alınmış,
kırmızı gözüküyordun,
Madagaskar!
Değişmez Deniz Feneri
kayalıkların dar sıralarında.
Serüvenin sonunda demir atma yeri :
Sabahın büyülü limanı!..

Ey Ada,
Deli, göbeğine kadar deli
dünyanın yaratıcısı
görevini yerine getirmeyen din adamını okşayan
gecenin sonunda
gezegenlerin sonsuz âhengiyle!

Eski katırtırnağının su birikintisinde
ayaklanıyor kırmızı kurbağa :
kutsal ırmak izliyor yolunu
kaynağından bu yana dümdüz.
Çoktandır önceden sezilen yazgın
karanlıkların dibinden fışkıracak :
Yolun apansız dirsekleri
senin sonrasız yolunu alacaklar yeniden,
Madagaskar!

Yeniden açacak orkideler
Menabe'nin keçi yollarında.
Güller çitler yapacak
kırmızı basamaklar mavi dağlarda,

İmang'ın kumruları
kuğuracaklar yüksek perdeden.
Ve yeşil dallar süsleyecek
güzel ilkbaharın sahondra'larını!

Gizini açmaktan yaralı deniz
Manambia'nın karanfilliklerine
açığa vuracak evrensel yasalarını
bitmemiş söyleşinin!

Ey Tan'ın yeniden doğan süsleri,
hangi gözler taşıyacak görkemlerinizi?
kim türküsünü söyliyecek ululaştırmanın
adsız?

....

Bir sözcük,
Ada,
tek bir sözcük!
sessizliği kesen sözcük
senin boynunu sıkan ipi kesen.
Biçim değiştirmiş cesedin
şeritlerini kesen sözcük!

Ana karnında

döl sekecek.
Ölmüşler dansedecek
taşların barsaklarında.
Ve Adam ve Kadın,
ve ölüler ve diriler,
ve hayvan ve bitki,
hepsi yeniden bulurlar birbirlerini,
nefes nefese,
büyünün korusunda,
orda sevincin ortasında.
Bir sözcük,
Ada,
Tek bir sözcük!

Yaşamın biricik sözcüğü.
İlk sözcük, son sözcük.
Mızrak gibi bir sözcük,
ışık gibi bir sözcük,
oluş gibi yaşlı,
gün gibi genç!
Saf özün sözcüğü
ve saf aydınlığın,
sayısız düşlerden yapılmış
sonsuzluğun sözcüğü!

Altın çağın sözcüğü.
Tufan üstüne sözcük.
Dünyayı kendi çevresinde
döndüren sözcük!
Kavgaların büyük öfkesi!
Utkunun çığlığı!
Barışın sancağı!
Bir sözcük, Ada,
ve tir tir titriyorsun!
Bir sözcük, Ada,
ve sıçrıyorsun
Okyanus Atlısı!

İsteklerimizin sözcüğü!
Zincirimizin sözcüğü!
Yasımızın sözcüğü!

Parlıyor o
dulların gözyaşlarında,
anaların gözyaşlarında
ve gururlu yetimlerin,
Filizleniyor o
mezarların çiçeğiyle,
uykusuzluklarla
ve tutsakların gururuyla.
Atalarımın Adası,
bu sözcük, selâmım benim.

Bildirim benim bu sözcük.
Rüzgârda şaklayan sözcük
en yüksek tepede!

Bir sözcük.

En tepeden tam ortadan,
saldırıyor sarhoş bir kayık,
ıslık çalıyor
dört yandan kulaklara :
Özgürlük! Özgürlük! Özgürlük! **Özgürlük!**

Köyün kutsal Ağacı altında,
çileklerin kanı dişlerde,
danslarını sürdürüyor kızlar :
Özgürlük!

Yüz çamaşır yıkayıcının cümbüşü,
İvandro üstünde, öğleyin,
Manangarez'in çağrısı :
Özgürlük!

Yollarda yeni sesler;
havalarda yeni sesler;
yıldızlarda yeni sesler;
Özgürlük!

Zambaksı ezgiler!
Mangur kıyılarında
tekdüze sesleri yaban ördeklerinin :
Özgürlük!

İkupe tepelerinde,
yakınında Alassur eyiğinin
kendinden geçiyor kamışlar!
Özgürlük!

Mandrozez ormanlarında,
cennetin âşıkları
yıldız parçaları yutuyorlar :
Özgürlük!

Çözülüyor İtazi,
Alaotr akşamları süsleniyor
kasırgalardan şeritlerle :
Özgürlük!

Gürlesin gök gürlesin Ankartr üstünde!
Mavi-kuş'un kızı
delice-sevinçten ağlıyor :
Özgürlük!

Tek parçalı giysi
düğünlerimizin akşamlarına adanmış
ipekten ve yünden
vücuduna tek uygun düşen
yakışan dikişsiz gömlek.

Mutlu Ada,
Mutlu ve kurtarılmış Ada
adım düğümleniyor adına,
ve antlaşma uzuyor
ölümün tepelerinde.

şiirler / anna akhmatova

•

çeviren : gürkal aykın

«Akhmatova» adını büyükannesinden alan Anna Andreevna Gorenko, 1889'da Bolşoy Fontan'da doğdu. Emekli bir deniz subayının kızıydı. 1907'de Kiev Kız Kolejinde hukuk kurslarına başladı, ama çeşitli nedenlerle öğrenimini yarıda bıraktı. 1910'da ozan Nikolai Gumilov'la evlendi. İkisi birlikte Acmeist hareketini başlattılar. Bu ekole bağlananlar, sesten çok anlama önem veriyorlar, simgecilerin sevdikleri karanlık imgeler yerine, açıklık üzerinde duruyorlardı.

Akhmatova 1918'de kocasından ayrıldı. İkinci kez evlendi. Anti-Bolşevik harekete adı adı karışan Gumilov 1921'de kurşuna dizildi.

Akhmatova 1910 ve 1911 de Paris'e, 1912'de İtalya'ya gitti. (Etna-Taormina şiir ödülnü almak için 50 yıl kadar sonra tekrar İtalya'ya gidecektir.) 1941 - 44 yılları arasında Taşkent'te yaşadı. 1946' da Yazarlar Birliğinden çıkarıldı. Sırpça ve Koreceden çevirilere başladı. 1950'den sonra şiirleri dergilerde yeniden gözükür oldu. 1964'-te Yazarlar Birliği Başkanlığına seçildi.

Çağımızın en büyük Rus ozanları arasında sayılan ve Acmeist ozanlardan Osip Mandelshtam'ın «Rus liriğine 19. Yüzyıl Rus romanının zenginliğini getiren ozan» diye sözettiği Akhmatova 1966'da öldü.

Kitapları: Gece (1912), Rosary (1914), Beyaz Sürü (1917), Anna Domini (1923), Söğüt (1940), Ağıt (1963).

(G. A.)

GECE'DEN

Gayda çalan çocuk;
çelenk ören kız,
ormanda kesişen iki yol,
uzak bostanlarda yanan ateş.

Herşeyi görüyorum. Anımsıyorum herşeyi,
kalbimde besliyorum sevgiyle.
Bir tek şey var yalnızca bilmediğim,
ve artık anımsayamadığım.

Ne akıl istiyorum, ne güç,
ısınmak, ısınmak ocak başında!
Üşüyorum, kanatlarıyla, ya da kanatsız
hiçbir sevinç tanrısı gelmiyor yanıma.

1911

N. G. CHULKOVA'YA

Bahardan önce gelir bu günler:
dinlenir çayır kar örtüsü altında,
sevinçle hışırdar kuru ağaçlar,
sıcaktır rüzgâr, yumuşak, esnek.
Şaşar beden kendi hafifliğine,
evini tanımazsın,
ve seni bir zamanlar kızdıran şarkıyı
yeni bir şarkı gibi söylersin, coşkuyla.

1915

GECE'DEN

Kapı yarı açık,
ıhlamur ağaçları tatlı tatlı sallanıyor...
Unutulmuş bir kırbaç
ve bir eldiven duruyor masada.

Lâmba sarı bir halka yapıyor çevresinde...
Rüzgârın hışırtısını dinliyorum.
Niçin gittin sanki?
Anlamıyorum.

Yarın sabah pırıl pırıl,
mutlu bir gün başlayacak.
Bu yaşam güzel,
aklını kullan yüreğim;

Yorgunsun yorgun,
vuruşların ağır, dingin...
Ben çok değiştim ama: ruhların.
ölümsüz olduğunu öğrendim.

1911

AĞIT'TAN

Yok, yok, ben değilim — acı çeken bir başkası.
Dayanamazdım ki ben buna: örtsün
siyah perdeler olup biten herşeyi,
alıp götürsün sokak ışıklarını.
Gece.

1939

Ürkünç ve acımasızdı genç kral
buyruk verirken: «Yerle bir edin Tebai kentini!»
Koca lider o mağrur kente baktı,
çok eskidenberi tanırcasına.
Yakın, yıkın herşeyi! Bir bir sayıyordu
kuleleri, kapıları, tapınakları — ki
dünya harikası herbiri,
birden sustu, yüzü ışıldadı ve gürledi:
«Ozanın evine zarar gelmesin ama.»

1961

Kıskançlıktı, alıngan ve kuşkuluydu,
Tanrı'nın güneşi gibi severdi beni.
Geçmişi anlatmasın diye, ötüşüyle,
tuttu, beyaz kuşumu öldürdü.

Gün batark n odama geldi,
«Beni sev, gül, şiir yaz» dedi.
Gömdüm mutlu kuşumu
Yaşlı ağacın yanındaki kuyuya.

«Söz» dedim ona, «ağlamayacağım.»
Ama bir şey tıkandı yüreğime;

korkarım duyacağım tatlı sesini
kuşumun her an, her yerde.

1914

Belli ki insan sesi
çınlamaz hiç burada,
döver taş devrinden kalma rüzgâr
siyah kapıları yalnızca.
Belli ki tek benmişim
altında yaşayan bu göğün,
ilk ben oldum içmek isteyen
şarabını ölümün.

1917

Çıplak günün hoyrat ışığında
uyandın, birşeyler homurdandın
ve ilk kez
adımla seslendin bana.

1915

Nasıl bakabilirsin Neva'ya,
nasıl geçebilirsin köprülerden?
Boşuna değil adımın üzgüne çıkışı
seni ilk kez düşlediğimden beri.
Kara meleklerin kanatları ince,
son yargı yakın
ve kırmızı donanma fişekleri
güller gibi büyüyor karda.

1914

Burası iyi: yaprak hışırtısı ve kar sesi,
ayaz her sabah biraz daha sert.
göz kamaştıran buz güllerinden bir çalı
beyaz alevde eğiliyor.
Görkemli uzantısı üzerinde karın
bir ayak izi — yıllar önce
buradan geçişimizin
anısı.

1922

AYRILIŞ

Gece, eğilen
yol önümde.
«Unutma» dedi dün,
sevgiyle.
Şimdi yalnızca rüzgârlar
ve çobanların bağırışları.
Bir de uğultusu
saf pınarlar yanındaki
sedir ağaçlarının.

1914

Sahil bahçesinin yanındaki yol
bir karaltı gibi uzanıyor.
Lâmbalar sarı ve dinç.
Ben çok dinginim. Aman
bana ondan sözetme, ne olur.
Sen tatlı bir insansın, doğrusun — arkadaş oluruz...
Yürürüz, öpüşürüz, yaşlanırız...
Aylar uçup uzaklaşır
tepemizdeki karlı yıldızlar gibi.

1914

YOLDA

Bir ülke ki, bizim değil,
unutulmaz gene de,
suyu yumuşak, serin,
tuzlu olmayan denizinde.
Dipte tebeşirden daha beyaz bir kum
havası şarap kadar başdöndürücü,
günbatımında soyunuk
çamların pembe görüntüsü.

Hafif dalgalarda güneşin batışı
öyle bir sarhoşluk ki, anlatamam

günün mü sonu, dünyanın mı
yoksa gizler gizi mi, yeniden dolan içime.

1964

Anlamsız haftalar uçuyor,
olanı biteni hiç kavrayamayacağım.
Nasıl bakıyordu beyaz geceler
sana hapiste oğlum,
ve şimdi nasıl bakıyorlar
bir şahinin yanan gözleriyle
senin uzun haçından konuşuyorlar,
ölümden konuşuyorlar.

1939

ah kahve vah kahve

salâh birsel

MATİNECİLER

O yıllar edebiyat matinelerinin de iyiden iyiye yaygınlaştığını gösterir. Bu matinelerin belli bir kadrosu vardır. Sabahattin Kudret, Orhan Hançerlioğlu, Oktay Akbal, Haldun Taner, Özdemir Asaf, Attila İlhan, Behçet Necatigil, Salâh Birsel, Nezihe Meriç, Asaf Halet Çelebi, Naim Tirali, Tahsin Yücel, Orhon Murat Arıburnu, Türkân İldeniz, Edip Cansever başı çekerler. Topunun yaşı otuz, ya da otuzun üstündedir. İçlerinde yalnız Tahsil Yücel'le Türkân İldeniz daha yeni yitme durumundadır. Matine düzenlemek isteyen okulların bu işle görevlendirilmiş öğrencileri gelip Özdemir Asaf'ı Babıâli'deki bir pedal makinesinden meydana gelen basımevinde bulurlar. Buradan haber bütün edebiyatçılara yayılır.

Şiir ya da öykülerini dergi ve kitaplarla kalabalıkların ayağına götüremiyenler bu tür toplantılarla geniş yığınlara açılmak düşüncesindedirler. Nedir, matineye katılma olanağını bulamayan genç edebiyatçılar bu matinecilere adamakıllı içerlerler, onları «matineci ozan» ya da salt «matineci» diye küçümsemeye çalışırlar. Yaşı otuzun üstünde olan ozanları tutuyor diye Nurullah Ataç'a da içerlerler.

Şimdi sıkı durun: çok önemli bir matineden, daha doğrusu bir şiir gecesinden söz edeceğiz. Biz bildiğimizi anlatıyor, bilmediğimizi de anlatmıyoruz.

1956 yılındayız.

Aylardan nisan. Nisanın da ikisi. Tepebaşı'nda **Dram Tiyatro'**sunda Türk Edebiyatçılar Birliği bir şiir ve müzik toplantısı düzenlemiştir. Bu toplantı başkalarına benzemez. Gecenin ortasında öyle olaylar çıkmıştır ki yer yerinden oynamıştır. Ama kimi kişiler bu ola-

yın patlak vereceğini önceden bilirler. Bunların başında da geceyi düzenleyen Edebiyatçılar Birliği Yöneticileri vardır. Bildikleri için de olayları bastıracak tedbirleri almışlardır. Ama biz şimdi onları bırakalım da 30 mart 1956 günü akşamüstü **Baylan**'dan içeri girelim. Bu, olaya katılacakları üç gün önceden tanımamıza yol açacaktır.

Bakın bir masada Asaf Çiyiltepe, Hasan Pulur, Kıl Güngör, Bağırsak Süha, Cemal Hoşgör, Fikret Hakan, Demirtaş Ceyhun oturmaktadır. Bunlar başlarını eğmiş ateşli ateşli bir şeyler konuşur.

Diyelim ki yandaki masaya oturduk ve bunların 2 nisandaki şiir gecesinde Behçet Kemal'i yuhalamak için düzen kurduklarını işittik. Burada Bağırsak Süha'nın o gece **Şehir Tiyatrosu**'nda borazan çalacağını da öğreneceğimizden kimsenin kuşkusu olmasın. Çünkü bakın Bağırsak Süha artık sesini de kısmak gereğini duymadan şunları söylemektedir :

— Ben lisede izciydim. İyi borazan çalarım. O gece bir tiii çekeyim de görsünler.

Cemal Hoşgör de Bağırsak Süha'nın yapacağı işi bütünleyecektir. Bir takım pankartlar hazırlayarak bunları o gece paradiden aşağı sarkıtacaktır. O da bunu oldukça yüksek bir sesle söyler. Herkes birden coşuvermiştir. Bu protesto işini kimin ortaya attığını şimdi bu masada oturan yedi kişi bilmemektedir. Ama topuna da bu edebiyat matinelerinin sanatçılarına sınırlarını bildirmek işi çok çekici gelir. Aslında bu çocuksu bir duygudan başka bir şey değildir. Ama öte yanda bu çocuksu duyguyu düşmanca yorumlamaya hazırlananlar da vardır. Bunlar her şeyi hesaplamakta, ama onu hesaplayamamaktadırlar. Yoksa bu işten daha başlangıçta cayarlar. Hiçbirinin de başını derde sokmaya niyetleri yoktur. Hele ikisi geceye bile gidecek değildir.

2 nisan gelir çatar.

Bizim olaycılar karanlık basar basmaz Beyoğlu'nda Nemizade Sokağında **Lambo**'nun karşısındaki **Lefter**'de buluşurlar. Yolda —Atlas Sinemasının önünde— Attilâ İlhan'a raslayıp onu da çağırırlar ama Attilâ, o akşam Metin Erksan'la Kadıköy'e gideceği için bu çağrıya evet demez. Cemal Hoşgör pankartları, Bağırsak Süha borazanını getirmiştir. Pankartlardan biri üzerinde şu yazılıdır : «Matine dörüterleri esselamün aleyküm.» Dörüteri sözünün pankartta yer alması geceye Ataç'ın da katılacağını duymuş olmalarındandır. Doğrusunda, pankarttaki sözün anlamı, sonradan birçoklarının kafasını kurcalar. Oysa olaycıların Türkçe, Fransızca ve Arapça sözcüklerden oluşan bir cümle yazmış olmaları toplantının kişiliksizliğiyle alay etmek içindir. Onlara göre şiir gecesi öztürkçesi, Frenk taklitçisi ve Osmanlı

kırması bir takım yazarları bir araya getiren bir yamalı bohçadan başka bir şey değildir. Nedir, bu pankarttaki sözün anlamı uzun bir süre çözülemiyecek, bu arada dörüt eri (sanat adamı) kavramı da kimilerince taze inci anlamına gelen Farsça «dürr-i ter» tamlamasıyla karıştırılacaktır.

Olaycılar şimdi **Lefter**'de çakır keyf olmaya çalışırken pankarttaki bu sözün böyle çeşitli yorumlara uğrayacağını da bilmemektedirler. Bilmiş olsalardı belki böyle bir pankartı da bu serüvene katmayabilirler. Neyse, işin o kadar derinine inmeyelim, bakın bizimkiler **Lefter**'den çıkıp Sahne Sokağı'na geldiler. Oradan Düdüodalar Sokağına sapıp Meşrutiyet Caddesine çıkacaklar. Beş dakika sonra da **Tepebaşı**'ndadırlar. Saatlerinize bakın, beş dakika geçmişse şimdi oradadırlar. **Şehir Tiyatrosu**'nun önünde de Orhan Kemal'le Muzaffer Buyrukçu'ya raslarlar. Onlar, olaycılardan büyüktür ama, olaycıların onlara saygıları vardır. Muzaffer'le Orhan, Behçet Kemal'e ve biraz da Ataç'a karşı çıkılacağından haberlidirler. Ama «eski tüfek» oldukları için içeri girmezler. Olaycılarla ayaküstü laflayıp ayrılırlar.

Bizim ahbap çavuşlar tiyatroya girer girmez bir takım insanlarla karşılaşırlar. Hasan Pulur gazeteci olduğu için bunlardan kimilerinin polis olduğunu tanır. Ama topu da bir edebiyat gecesinde polislerin ne işi olabileceğini düşünmeden paradinin merdivenlerine yönelirler.

Geceyi, Yakup Kadri açar. Çok efendice bir konuşma yapar ve alkış alır. Paradidekiler de alkışı esirgemez ondan. Çünkü Yakup Kadri de gençlerden yana olduğunu belirten bir konuşma yapmış ve konuşmasının içine şu cümleyi katmayı unutmamıştır :

— Biz bizden öncekileri beğenmedik. Yeniyi aradık. Sizler de kendinizden öncekileri beğenmiyeceksiniz. Bizi yuhalasanız bile edebiyat bundan kazançlı çıkar.

Bizimkiler Yakup Kadri'yi alkışlamışlardır ama geceyi düzenleyenlerin her şeyden haberli olduğunu da anlamışlardır. Ama yine de içlerini bozmazlar. Programın birinci bölümü de sessiz ve olaysız başlar. Ama Edebiyatçılar Birliği Yöneticilerinin bakışları zaman zaman yukarıya kaymaktadır. Matineci yazarlar da perde kenarından salonu gözlemekte, ya da gidip gelenlerden haber sormaktadırlar. Az buz değil. 18 öykücü, denemeci, romancı ve ozan vardır bu akşam burada. Topu da Türk eeebiyatının kendileriyle varolduğuna inanmaktadır.

Ama biz sözü Tahir Alangu'ya bırakacağız. Çünkü Tahi, ilerde bizim yararlanmamız için o geceyi **Yenilik** dergisinin —Naim Tirali'nin dergisi— mayıs 1956 sayısında bütün ayrıntılariyle anlatmıştır :

«Yakup Kadri'nin arkasından Ahmet Hamdi Tanpınar çokça uzun, biraz da uyutucu akademik bir konuşmaya girişti. Birinci bölümün

sonuna doğru Yahya Kemal'in «Endülüs'te Raks» şiiri okunurken kimi kıpırdanmalar oldu. Hele :

Gül tenli, kor dudaklı, kömür gözlü sürmeli
Şeytan diyor ki sarmalı, yüz kerre öpmeli

ikiliğine sıra gelince galeriden coşkun bağrışmalar yükseldi: «Öp beni, ye beni! İyi muuuz iyi! Yesin onu ninesi!». Arkasından geceye katılma önerisini lütfen kabul eden ve **Birlik**'e karşı duyduğu sempatiyi, bu yorucu işi, ücretsiz olarak yapmakla, kibarca belli eden Cemal Reşit Rey'in piyano konserinin yatıştırıcı etkilerini de hesaba katarsak programın birinci bölümü olaysız geçti.

«İkinci bölüme Nurullah Ataç'ın konuşmasıyla başlandı. Bu, Ataç'ın o zamana değin duyduğum en başarılı konuşmasıydı. Çok kez yaptığı gibi kalabalığın hoşuna gitmeyen aşırı bir düşünceye saplanmayarak, sanat ve hoşgörü düşüncesi üzerinde kısa bir konuşma yaptı. Kendi çağının şiirini anlamayanların geçmişteki yapıtları hiç anlayamıyacakları üzerinde durdu. Bu sırada paradide laflar atılmaya başlanmıştı. O da ustalıkla paradiye yöneldi. Yaşlılığından, kendi yargılarının bu yüzden yeni yargılarla değiştirilebileceğinden açarken, paradiden gelen «estağfurullah» bağrışmaları üzerine, hiç telâş etmeden, bir gün gelip kendilerinin de ihtiyarlayacaklarını, kimi ölçü ve gerçeklere erişeceklerini hatırlattı. Bu cesurca hatırlatma, başını tavana dikip elini de uzatarak hocavari çıkışma, çoğunluğu öğrenci olan paradide çok sükse yaptı. Konuşması başarı ve alkışlar arasında sona erdi. Geceyi baltalamak isteyenlerin, işe Ataçtan başlamak istedikleri anlaşılıyordu. Ama o tehlikeyi kendinden sonra gelenlere kaydırmıştı.

«Sahne ardındaki koridorda banklar üzerinde oturmuş Cemal Reşit, Ataç'la musikinin kalabalıkları yatıştırıcı etkileri üzerinde, bu geceyi örnek alarak konuşuyorduk. Musikinin bütün sanat kolları içinde bu işe en uygun olduğunu savunurken perdeyi ve binayı aşarak bize kadar gelen gürültüler, bağrışmalar, yuha sesleriyle uyandık. Zeki Ömer Defne şiirlerini okurken başlayan aşırı gösteriler, Behçet Kemal sahneye çıktıktan sonra bütün bütüne çoğalmıştı. Paradiden aşağı büyük bir kâğıt üzerine yazılmış bir döviz sarkıtılmış, bütün gece devam eden kaynaşmaları şair bir yıldırımsavar gibi kendi üstüne çekmişti. Elektrikli hava içinde bütün gece oradan oraya dolaşan fırtına ona isabet ediyordu.»

Burada artık Baba Tahir'in elini öperek biz de paradiye çıkalım.

Çünkü olanlar asıl orda olmaktadır. Bağırsak Süha borazanını çıkarıp öyle bir tiii çekmiştir ki Louis Armstrong bile böyle bir tiii çekmemiştir. Öteki Baylancılar ise koro halinde Behçet Kemal'i yuhalamaya başlamışlardır. Ama alt kat localardakilerden ve salondakilerden: «Susturun şu adamları», «Polis çağırın», «Tertip karşısındayız!» diye sesler de yükselmeye başlamıştır. Bunlar, dışarda polislerin bekleştiğini bilen kişilerin sesidir. Ama bizim Baylancılár durumu gereğince kestirmiş değillerdir daha. Zaten kestirseler de onlar şimdi paradinin karşı sırasından kalkıp üzerlerine saldıran bir öğrenci topluluğunu savuşturmaya çalışmaktadırlar. Saldırgan öğrencilerin en önündeki :

— Siz ulusal ozanımıza nasıl yuh çekersiniz, komünistler?

diyerek yumruk atmaya başlamıştır. Baylancıların eli de armut devşirecek değil ya! Onlar da bir, iki sallarlar. Ama «Komünistler» lafı topunun midesini bulandırmıştır. Yaptıkları işin komünistlikle ne ilgisi olduğunu çıkaramazlar. Hasan Pulur: «Ulan bunda bir iş var» der kendi kendine. Birden tiyatronun girişinde gördükleri kişiler çevrelerini sarar. Yaka paça onları merdivenden sürükleyerek getirir, tiyatronun müdür odasına kapatırlar. Baylancılar kendilerine saldıranların da tutulmasını isterler ama buna aldıran olmaz. Aslında bu öğrenciler şiir gecesine katılan bir öğretmenin ders verdiği okuldan derlediği kimselerdir. Buraya, Baylancılara karşı «hazır kuvvet» olarak getirilmişlerdir. Baylancılar kendi oyunlarına getirildiklerini anlamışlardır ama iş işten geçmiştir. Biraz sonra iş bütün bütüne açığa çıkar. Müdür odasına tıkılanlar bir jeep'e bindirilerek Beyoğlu Emniyet Amirliğine götürülür. Biraz sonra tiyatrodan toplananların sayısı yirmi üçe —Tahir Alangu bunları saymıştır— yükselir. Kimileri sadece tanıktır. Soruşturma sabahlara değin sürer. Sorguları yapan komser kimi kişilerin **âkidesini** de sorar. Gün atarken herkes salıverilmiş, yalnız Hasan Pulur'la Demirtaş Ceyhun bırakılmamıştır. Kabak ikisinin başında patlamıştır. Nedir, karakoldakiler de ne yapacaklarını bilmemektedir. Hasan Pulur ile Demirtaş Ceyhun'un suçunu saptayamamışlardır. İlkin Behçet Kemal'e başvururlar. Yuhalanan o olduğuna göre şikâyetçi midir, değil midir? Behçet Kemal o sıralar Amerikan Kolejinde Türkçe öğretmenidir. Oraya kadar giden bir görevli Behçet Kemal'in karşılığını getirir. Behçet Kemal genç yazarlara ağbeylik göstermiştir. Şikâyetçi değildir. Nedir, Ceza Yasasının bir maddesi vardır. Çeşitli aletlerle yığınların huzurunu bozmak, cezayı gerektirir. Görevliler bu maddeye dayanarak Demirtaş'la Hasan'ı savcılığa verirler.

Artık nefesimizi iyice keselim, çünkü savcılıktayız. Gazeteciler sıraya dizilmiş Demirtaş'la Hasan'ın resimlerini flaşlarlar. Nasıl flaşla-

masınlar? Perin'in ünlü **Ekspres** gazetesi sekiz sütun başlık çekmiştir: «Komünistler Dram Tiyatrosunda Hâdise Çıkardılar».

Bereket Savcı Yahya Bey karıncaezmezlerdendir. Belgeleri okur:

— Borazanı kim çaldı?

— Biz çalmadık.

— Siz ne yaptınız?

— Behçet Kemal'i yuhaladık.

— İyi halt etmişsiniz.

Hasan Pulur'la Demirtaş Ceyhun dışarı çıkarılır. Bir görevli içeri girer ve çıkar. Gençten, Aydın'lı bir görevli ise Hasan'la Demirtaş'a çay ısmarlar.

— Özgürsünüz.

O gün Attila İlhan da elebaşı diye alınıp Emniyet Müdürlüğüne getirilmiştir. Neyse ki, oradaki müdür de anlayışlıdır. Attila durumu anlatınca bir hayli güler, edebiyatçıların işlerine karıştıkları için de adamlarını paylar. Attila'yı da salıverir. Olay yatışmış görünür ama yatışmamıştır. Gazeteler olay çıkaranlara veryansın etmektedir. Ustalar ustası Peyami Safa **Milliyet** gazetesindeki köşesinde gençlerin ne yurt hayınlığını, ne Moskof uşaklığını, ne de komünistliğini bırakır. Bir iki gün sonra **Baylancılar** yeniden Birinci Şubeye çağrılmaya başlar. Bu kez Bağırsak Süha da bir çağrı alır. Borazanı o öttürdüğü için iyisinden baskı görür. Yeniden Emniyet'te ağırlananlar arasında Demirtaş'la Hasan da vardır. Hasan'ı Emniyetin kitaplığına alırlar. Bir görevli gelir:

— Yahu ne yaptınız? Ankara ateş püskürüyor, «Komünistler neler yapmış, siz uyuyor musunuz» diyor. Emniyet Müdürü de bizi sıkıştırıyor. Biz sizin bir şey yapmadığınızı biliyoruz ama sizin arkadaşlar arasında öyle romancılar var ki...

«Romancı» polis dilinde kendisini kurtarmak için arkadaşına suç atanlara denir. Hasan Pulur o gün kitaplığın aralık kalan kapısından sorgusu yapılmak üzere getirilen arkadaşların tümünü görür ama bunların hangisinin romancı olduğunu çıkaramaz. Demirtaş da çıkaramaz.

O akşam Hasan'la Demirtaş **Baylan**'a geldikleri vakit çevrelerine hep kuşkulu gözlerle bakarlarsa da, bu da bir sonuç vermez. Hasan Pulur bu romancıyı yıllarca sonra saptayacaktır ama bu kez de adını kimseye açıklamayacaktır. Yalnız soruşturmanın ilk günlerinde Baylancı Kıl Güngör'ün görevli olduğu açıkça ortaya çıkar. Zaten Kıl Güngör de bunu saklamak için bir şey yapmak istemez. Soruşturmayı yürütenlerin başında o da vardır.

şiirler

halil ibrahim bahar

SAM

hangi doğrudan bir eğriyi çıkarıyorsam
bir gerçeğe varıyorum güzellik
bir yanlıştan en kestirme yol
kalbimi bırakıyorum asit dolu bir damacananın içine
törensiz bir müzeye kaldırılacaktır
yakasında beni unut çiçekleriyle

sen ey ses havalanacaksın buruk sevgilerle
elbette çok uzak bir kentten
bir aşkın eskisine ışıktan bir kartpostal atılacaktır
ve diyeceksin ki ya akrepli bir saat
ya bombadır bu ölüye savrulan dört beş satırıyla
hangi yanlıştan bir doğruyu çıkarıyorsam
ansızın o ağır çekiç iniyor çin vazosuna

DİYEZLER

kör ve topal bir karga gibi do diyez
sekerek dolaşıyor içimin sayfalarını gece
bu sonsuz hışırtılar orkestrası
onu ben yönetiyorum
birinci keman ve solist hiç yaklaşılmazın kendisi olunca
herkesin her şeyi anlaması gerekmiyor
aşklar sol diyez uykusuz kalınca

önce bir oda müziğine geçmeğe hazır değilsiniz
parmaklarım karanlığın piyanosunda

çıktım ortaya sanırım baylar adım bay sıkıntı ve şürekâsı
bir yüz yıl daha isterim
yatmak için uykunun kıraliçesiyle fa diyez

ESİNTİ

ağzındır senin
acılara uyuşukluklara çilek ezmesi sütlü kahve
görmeden anlıyorum bunu
hastalığımın verdiği duyarlıktan

aşkın daha ötesine geçtim
tüy gibiyim ağırlığım yok
saçlarının
dalgasından bir esintiyle boşlukta uçup gidebilirim

SA

dünya küçük ayna büyük başladınızsa
hüzünden geçiyor çizgiler çizgiler

akşam inince karasinek
işte daraldınız bilincinizde demokles
bir intihar öyküsü gider oniki cild bir tarih okudunuzsa
kendi kendisini mi yazmış evirip çevirdiniz
gürültüsüz patırdısız iç savaşlar
bakarken samanyolu
göçebe mi sandınız kalbinizdeki burkulmaları

bir avuç un akıyor çuvalın dibinden
tırnaklarınız uzamış testiniz kırık
bir ip sanki boğazınızda
hep yakındınız bir sökükten bir yırtıktan bir şeyden
kaldınız iğne iplik yoksa makas unuttunuz mu
çıkılacak merdiven
içinizde kurt yeniği gıcırtılar çürük tahtalar
şimdi mi arıyorsunuz nereye ne koydunuzsa
bir mum bir jilet bir anı kırıntısı bulacaksınız belki
portakal gibi dünyanın kabuğunu soydunuzsa

şiirler

halûk aker

ÖLÜME ADAK

çocuğum olur musun

dizginsiz günlerime
soluk resmi de olsa
gergefi yarım ayın

geçerken seninle ben
yüzümüzü sakladık

olgun bir yüzde açan
çiçek döküntüsünü
ne kadar kaçırdıysak

vursun. ırmak akacak
gençliğin de yollarda
kuşlar dalda olacak
tüfek. nerede avın senin
düşerken ırmak
suretin ay
mısın

toy bir ölüm damgalı
file artık çok ağır
ne kadar kaçırdıysak
gökyüzünü dar boğaz
yüzümü çizen senin

çocuğum olur musun

KANAYAN YARAYA MASAL

iyileştirme beni
bu söz nasılsa masal
az yaşadım az gördüm
içimi oyan sesim
yılların tortusunu
yüreğime ekledim

bir sevdayı çizdimse
akar kapanmaz yara

dağ evlerinden geçtim
ısırganlar yaladım
gökte uçan üç kuşa
kekiğe marabaya
yavrum senin yüzüne
ben sılayı yaşadım

az daha kapat beni
yaşadığımsa gördüm

hadi
işte gökyüzü
kör tanığı bir ömrün

yetkim vardır bu işte
yaşadığımsa gördüm
akar kapanmaz yara

20. yüzyıldan masallar

●

demirtaş ceyhun

YARIN TÜRKÜSÜ

Akşamları, artık öylesine coşkulu bir özlemle bekler olmuş ki kadın, anlatamazmış... Anlatamazmış da, «Ben mi doğurdum bu çocuğu yarabbi? Ben mi doğurdum?..» diye yakınır dururmuş gün boyu.

Akşam olsun... Hele bir çocuk uyusun... Çocuk uyur uyumaz, elinde değil, içi yeğniyiverirmiş birden. Sanki kurtulmuş gibi, sanki bir karabasandan uyanmış gibi. Bir anlık bir güçle, çıt etmeden, rasgele koştururmuş oradan oraya. Odanın dört bir yanına öfkeyle saçılmış oyuncakları bir telâş toplar, yayvan bir sepete doldurup kaldırırmış da, ancak soluklayabilirmiş şöyle bir koltuğa yığılıp.

Bir koltuğa yığılır kalırmış ve uçarı bir zorlamayla, odayı, sessizliği, evreni kendinin kılmağa çalışırmış. Kemiklerinin sızım sızım sızıladığının farkına varıncaya kadar zamanı kendinin kılarmış.

«Günlerimi böylesine dar eden şey kendi çocuğum mu yarabbi, öz çocuğum mu?»

Gene gün nasıl bitti? Yağmurlu muydu hava, yoksa günlük güneşlik miydi? Mevsimlerden güz müdür, yaz mıdır? Kocası da ne zaman gelmiş? Ne zaman gelmiş de, karşısına oturmuş? Cigarasını gene uzaktan mı silkeleyiverirmiş kül tablasına doğru ne?

Umursamaz. Yenik. Yılgın. Öylesine bir yorgunluk ki üzerindeki... Ya da dehşetli bir iç sıkıntısı...

— Nasıl yaptık bu hatayı, nasıl? Anlamıyorum!.. dermiş hınçlı bir sesle kocasını her gördüğünde.

— Sana nasıl yardım edebilirim, bilemiyorum ki... dermiş kocası.

— Hani, ben de istememiş olsam... Ama gene de seni bağışlamağa gönlüm elvermiyor. Bıktım vallahi bıktım. Sanki hapsedilmişim.

Biliyor musun, bütün gün gene mızırdandı durdu. Belim nasıl ağrıyor? Uy uy uy uy... Disk kayması mı oldu, n'oldu?

— Çocuk istememiz bencilliğimizden mi acaba? dermiş adam suçlu suçlu. Kendini suçlarsa, sanki karısının sıkıntısını hafifletecekmiş gibi.

— Ne yaptık da, birbirimize bu denli düşman olduk yarabbi?.

— Hani, düşünüyorum taşınıyorum... Çok mu yanlış bir karar verdik yoksa? Bilemiyorum vallahi. Üstelik pişmanım demenin de bir anlamı yok artık. İlk kez biz işlemiyoruz ki bu günahı hayatım. Daha ilk çocukta... Bir çocuğun lâfı mı olurmuş eskiden? Acaba diyorum, çocuk denilen şey biraz da sokakların, mahallelerin eseri miymiş, neymiş?

— Belki ben beceremiyorum, dermiş kadın hep sinirli sinirli bağıraraktan, konuşma bu noktaya geldi mi. Benim bilgisizliğim yüzünden belki?

Adam, bencil bir yaltaklanmayla hemen siniverirmiş.

— Hani, dermiş yalvarırmış gibi, acaba biz mi fazla yüz verdik, şımarttık? Daha mı bir sert davranmalıydık? Acaba cezalandırmalı mıydık? Hani, ağlıyor mu, öyleyse bırak ağlasın mı, acaba?

— Cezayı ne bilir parmak kadar çocuk, sen deee!.. Beceremiyorsun diye açık açık söylesene yüzüme, dermiş kadın ve avuçlarının içine kapanır, öfkeyle hüngür hüngür ağlamağa başlarmış.

— Ah yavruuum.. Vallahi gerçekten pişmanım... Hani, bir çaresini bulabilsem... Ağlama, n'olur!.. Bazan öyle oluyorum ki, gözüm kararıyor gibi, akıl diyor, vur duvara.... Tövbe tövbe....

Hemen, karısını kucaklar, dizlerinin üzerine yatırırmış, ve başlarmış saçlarını sevecen sevecen okşamağa. Ona yeni bir güç kazandırmak istermişcesine, yeni bir direnç vermek istermişcesine. Okşar da okşarmış.

Okşarken okşarken, bazan öyle bir an gelirmiş ki, kucağında dağılmış gitmiş ipek saçları, ellerine serin serin değip dururken, sanki birden atese kesermiş de, yakıverirmiş değdiği yerleri. Bilinçdışı, hırçın, kösnülü, şeytancıl bir yel esermiş bir an. Ama ne mümkün? Korkuyla ürperiverirmiş, günah işlemek üzereymişcesine. Okşaması daha bir telâşlanırmış.

— Canım, dermiş daha bir sevecan. Bilmem ki, dermiş konuyu hemen değiştirme isteminin aceleciliğiyle, bir doktora filan mı göstersek?

Oysa, doktora da götürmüşler çocuğu. Olmamış. Dükkân dükkân gezip, bulabildikleri çocuk psikolojisiyle ilgili türkçe, ingilizce bütün kitapları almış okumuşlar. Olmamış. N'apsalar, n'etseler bir yararı

yok. Büyüdükçe düzeleceği yerde, büyüdükçe daha aksi, daha nobran olmuş çocuk. Bir günü bir gününe benzemezmiş. Bir bakarsın söz dinlermiş, uslu, uysal, melek gibi. Seslenildi mi, «evet anneciğim» der, koşturuverirmiş. Ama bir dakika sonra?... Sanki o çocuk gitmiş, bir başkası gelmiş girmiş giysilerinin içine. Gayri başa çıkabilene aşkolsun. Tutturur da tuttururmuş. Tıpkı o masallardaki çocuk gibi. Hani, pekmez isterim dermiş, pekmez getirirlermiş. Tahin isterim dermiş, tahin getirirlermiş. İkisini karıştırın dermiş, karıştırırlarmış. Ama gene de gönlü olmazmış da, beğenmedim, ayırın dermiş bu kez ya... Öyle...

Huysuz, şımarık, acımasız. «Anneeee!» dermiş e'leri uzata uzata. / «Efendim canım?» / «Anne!» / «Söyle hayatım.» / «An-neee...» / «Ne var yavrum?» / «Aaanneee!..» / «Kurban olduğum, ne var? Söyle!» / «Annnneee!?» / «Öfffff!.. Ne var dedim ya!. Çıldırtırsın vallahi!..»

İki göz iki oda, bodrumdaki o küçücük loş apartmanda gayri sabahtan akşama dön de dön.

Kadın, «benimle fazla haşır neşir oldu da, ondan mı acaba?» demiş, aylık gelirleri bir bakıcı kadın tutmağa elvermediği için, tutmuş annesine de yalvarmış.

«N'olursun anneciğim —demiş—, gel, bir süre bizde kal. Belki zamanla sana alışır, yakamı bırakır. Yabanilikten kurtulur da, hırçınlığı gider.»

Ne ki, «ah evladım —demiş annesi—, ben de istemez miyim? İçim paralanıyor vallahi şu halini gördükçe.» Ezilmiş büzülmüş. «Lâkin —demiş—, sizin evde edemiyorum. Sizin ev alafranga. Namazında niyazında benim gibi bir kadın, bir yabancı erkeğin de oturduğu bir yere oturup, aptesini nasıl bozabilir? O erkek damadı bile olsa. Hani, nasıl söylesem, size geleceğim günler, ya burada ayakyoluna gitmek zorunda kalırsam diye düşündükçe vallahi hafakanlar basıyor. Daha evden çıkmadan bir çarpıntıdır başlıyor yüreğimde. İnsan hali yavrum, bin türlü nedeni olur, ya burada aptes bozmak zorunda kalırsam? Nasıl temizlenirim sonra? Kendimi de kırklamam mı gerekir, nedir? Hadi kırklamaktan vazgeçtik diyelim, evinizde şöyle aptes alınacak uygun bir yer yok ki. Ayol, suyu oraya buraya sıçratmadan, o göğüs hizasındaki lavaboda nasıl aptes alınabilirmiş? Ah yavrum ah, sizin hayatınız bizimkisi gibi mi? Sizinkisi asri hayat, moderen. Tabii, eviniz de alafranga. Ne ayakyolunuz şöyle bildiğimiz bir ayakyoluna benzer, ne de aptes alınabilecek bir su yalağınız var. Hani, evinizde şöyle doğru dürüst taharetlenecek bir musluk bile yok. Gözü

çıkasıcalar, yaparken hiç mi düşünmezler acep, bu evlerde bir gün dini bütün bir müslümanın da oturmak zorunda kalabileceğini?»

Ve o günden sonra, daha da seyrekleşmiş uğraması. Ayda yılda bir gelir olmuş, siyatikten romatizmadan sızlanaraktan. O da, bir kaç saatliğine. «Ah evlâdım —dermiş daha kapıdan girerken, her gelişinde de—, nasıl oldu bu cenabet dünya, sokağa çıkmağa korkar oldum vallahi. Gözü çıkasıcalar, adam madam dinledikleri mi var, vızt vızt geçiveriyorlar insanın burnunun dibinden. Kıblemi poyrazımı şaşırıyorum. Nerde o eski tramvaylar? Tabelasına bakardın, her semtin bir rengi vardı, Ortaköye mi gideceksin, binerdin söz temsili sarı siyahlıya, çın çın çın... Ohhh... Şimdi ya?.. Dolmuş mudur, nedir? Ayaklarım artık eskisi gibi çevik olmadığı için, hoppadak atlayamıyorum, kahrolası şoförler de, o semte gitmez teyze deyip, almıyorlar bile beni arabaya. Hani evladım, daha söylemedim ki gideceğim yeri, kâhin misin? Otobüslerin de hangisi nereye gider, bir türlü çıkaramıyorum. Sonra... Bu ne çok adam, bu ne çok adam, kızım... Vallahi kıyamet işareti...»

Çocuk, nenesi gelince oyalanmaz da değilmiş hani. Yeni bir nesneyle karşılaşmışcasına donuk bir merakla, süzermiş de süzermiş çevresinde döne döne. Hele hele, namaz kılarken... Eğilip kalkarken, yere kapaklanıverip secdeye gelirken... Yanaklarına belli belirsiz bir gülümseme yayılırmış gibi, yüzü gevşeyiverir, aydınlanırmış. Bazan bir ışık bile yanar sönermiş gözlerinde. Ama bir an için. Sonra?.. Sanki onu hiç görmemiş. Dünyasının dışında, yabancı, saydam bir şey. Daha da öfkelendi mi, gözlerini belirsiz bir noktaya diker, bir hışımla, «git» dermiş, «git».

Kadın, apartmanın öteki dairelerinde oturanlarla komşuluk etmeyi de düşünmüş belki bir çare olur umuduyla. Merdivenlerde ayak sesi duyunca, sanki raslantıymış gibi sahanlığa çıkmış, yılışacak, selâm verecek olmuş. Ama, ne mümkün... Sanki, görünür bir varlığı yokmuş gibi, farkına bile varmıyorlarmış.

Korkutmayı da düşünmüş bir ara, «parmak kadar çocuk korkuyu ne bilir» dediği halde. Çaresiz kalınca, «anne sözü dinlemeyeni, Allah sevmez» diyecek olmuş. Cin, şeytan, peri diyecek olmuş. Tınmamış çocuk. Kılı bile kıpırdamamış. «Cadıya veririm sonra seni!» demiş. «Öcüyü çağırırım ha şimdi» demiş. «Dev bir duyarsa senin böyle yaramazlık yaptığını, ininden çıkar gelir, götürür vallahi» demiş. Çocuk, garip garip bakmış yüzüne. Acıyarak. Böyle boş şeylerle kendini korkutmağa çalıştığını anlarmış da, küçümsermiş gibi. Kırmızı kukuletalı çocukları yiyen kurt masalları anlatmış. Yaramaz çocukların dillerini sokan çıngıraklı yılan hikâyeleri anlatmış. Anne sö-

zü dinlemeyen çocukları, geceleri aslanların kaplanların köpek balıklarının alıp kaçıracaklarından, onları parçalayıp yiyeceklerinden falan söz açacak olmuş. Umursamadağını gördükçe, daha bir hırslanmış. Ballandıra ballandıra anlatmış. Abartarak anlatmış. Anlatmış anlatmış... «Zebaniler —demiş—, yaramaz çocukların dillerini çekip söndürürler, koparırlar, kulaklarından çengellere asarlar, kızgın yağ kazanlarına sarkıtırlar, cehennem ateşlerine atarlar, ucu kor haline gelmiş mızraklarla derilerini dağlarlar, şişe takarlar da közde pişirirler, sonracığıma etlerini cımbızlarla kıymık kıymık yolarlar, tükrüklerini ateşe kestirirler de boğazlarından alev alev akıtırlar, yaaa, adamın içi ateşe keser de, su isteyince yangın alevi verirler, sen daha anne sözü dinleme, ateşi sarkıtırlar da, kor halinde asarlar, cehennemlerde kıymık kıymık zebaniler kızgın yağ kazanlarının içinden ucu kor halinde alev alev yanarlar... Öfff be!..»

— Bu insan değil, vallahi bu insan değil!.. Başka bir şey...

Çocuk; şaşkın, biraz da acırmış gibi, öyle bakar dururmuş gözlerinin içine. Karşısında, böyle kendinden geçip, bağırıp çağırmasına, tepinmesine, gözlerinin yuvalarından fırlamasına sanki bir anlam veremezmiş de, meraklanırmış gibi. Ardından da, umursamaz, yürüyüverirmiş, bir başka odaya gidermiş ve bir süre çıkmazmış.

— Çıldıracağım vallahi, bir gün çıldıracağım. Bu çocuk hayatımdan bezdirdi beni. İnsan mı, canavar mı? Adamın gözlerinin içine bilmiş bilmiş bakması yok mu? Ürperiyorum. Hani, biraz daha büyük olsa, gırtlağıma basıp, boğacak sanki.

Ne ki, bir odaya kapanıp bir süre sesi çıkmadı mı da, bu kez meraklanıverirmiş kadın. «Anlattıklarımın etkisinde kalıp, kendisine bir şey yapmasın sakın?» Koşar, odaya dalar, sarılıverirmiş, bağrına basarmış, ardından da başlarmış havaya ata tuta sevmeye.

— Canım beniiim... Güzelim... Benim dünya güzeli kızım. Kurban olsun annen senin şu ipek saçlarına, emi!..

Kucağına oturtup, saçlarını tararmış özlemle. Yanağından, çenesinden, ensesinden, gıdığından öpermiş de öpermiş bir kadıncıl içgüdüyle. Ya da, bir küçük kız çocuğunun, yüzükoyun yatırılınca ağlayan, öne arkaya sallanınca göz kapakları açılıp kapanan, saman sarısı ibrişim saçlı bir taş bebeği sevmesi, öpmesi gibi...

— Ayol, dermiş annesine, kocasına, ya da bir dostuna rasladığında, günümüzde korku kavramı da mı değişmiş, nedir? Korku, biraz metafizikti bizim çocukluğumuzda. Algılanamaz, duyulamaz, kavranılamaz şeylere hem inanırdık, hem korkardık onlardan. Hani, vallahi ödüm kopardı kömürlüğe tıkılacam diye. Cinler, şeytanlar, kötü ruhlar ya birden üstüme saldırırlarsa diye, merdiven altının kapağını aça-

mazdım. Annem, şimdi seni çatı arasına tıkarım dedi mi, karşısında vallahi susta dururdum. Ne bileyim ben, evimize giden sokağın başında bir türbe vardı. Avlusunda bir iki mezar. Ortalık şöyle biraz kararmaya görsün, önünden geçebilmek ne mümkün. Yüreğim hoplardı, bir hayalet kolunu uzatıp eteğimden ha yakaladı, ha yakalayacak diye. Bilemiyorum ki... Bizim anne babalarımız bizlerden daha dindarlardı da, cinden periden korkmamız ondan mıydı, yoksa dünya daha mı bir anlaşılmazdı? Hani, her ikisi de geçerli gibi. İyi hatırlarım, evimizde gün geçmezdi ki, üzerlik tütütülmesin, iki de bir kurşun akıtılmasın, konu komşu çağrılıp mevlüt okutulmasın. Onbeş yaşına kadar boynumdan muska eksik olmamıştı. Ne muskasıydı, bilmem, ama sallanır dururdu döşümde. Lisedeydim. Bir gün idman dersinde kasadan atlarken blûzumun üstüne çıkıvermedi mi? Aman allahım, idmancı bir hışımla üstüme geldi, kopardı attı, demediğini bırakmadı. Ne Cumhuriyet düşmanlığım kaldı, ne Atatürk. Gidip, anneme babama söyleyemedim ama, o günden sonra muska taşımadım. Ama kardeş, ben koskocaman kızdım, ya şu bir karış canavara ne dersin? Cin, peri, tanrı filan diyorum da, kılı bile kıpırdamıyor vallahi. Şaşırdım kaldım. Hani kendi kendime, bizim evlerin karanlık köşeleri daha çoktu da, bu soyut kavramlara inanmamız acaba ondan mı daha kolay oluyordu diyorum. Ne bileyim... Doğrusu bu apartmanlarda kömürlüklerin de bir sahibi var ayol, kapıcılar. Üstelik, bu daireye taşınalı nerdeyse dördüncü yıl doldu, hani bir günden bir güne olsun, şu apartmanın kömürlüğü nerededir, merak edip de inip bakmadım. Demem şu ki, ben bilmiyorum ki, çocuğu inandırabileyim o karanlık yerlerin korkunçluğuna. Ne merdiven altı diye bir yer kalmış, ne çatı arası diye bir yer kalmış bu apartmanlarda. Sonra, mezarlık filan diye de bir yer kalmamış şehirlerin içinde. Türbeler mürbeler dev apartmanların arasında yitmiş gitmiş. Artık cine periye kim inanır? Bugünün dünyası başka bir dünya ayol. Her şey daha bir somutlanmış, makinalaşmış gibi bir şey. Bu gidişle çocuklarımız, tanrıyı bile makina biçiminde düşünecekler. Tasarlayacaklar.

Gene, kızını bir bağrına bastığı, sevip okşadığı, saatler boyu saçını taradığı, süslediği; bir bağırıp çağırdığı, terslediği, tepindiği, korkutmağa çalıştığı; bir yorulup kendi haline bıraktığı, olmadı yeni baştan sevdiği, öfkeyle odadan odaya dolaştırıp durduğu, tutarsız, sıkıntılı, alabildiğine bir günün akşamıymış. Ha akşam olsun, de akşam olsun diye hüzünlü bir umudla beklediği, git git umudsuzluğa bulanmış bir umudla beklediği bir akşammış. Bütün gün loş, sıkıntılı, tekdüze, üst katlarda açılıp kapanan kapıların gürültüleriyle, sokaktan hızla geçen otomobillerin ciyak ciyak kornalarıyla çın çın çınla-

yan bu bodrum katta bunalıp kalmanın öfkesiyle kocası daha kapıdan girerken üzerine atılmış, harlamış.

— Bıktım, demiş, bıktım!.. İmdat diye bağıracağım nerdeyse. Bak, birgün alıp başımı gidersem, şaşırma. İnsan değil, bir canavar bu vallahi. Yedi bitirdi beni genç yaşımda. Yaşamaktan tad almaz oldum.

Adam, daha paltosunu çıkarmadan, şaşkın, kavrayıvermiş omuzlarından karısını, sanki bir şeylerden korumağa çalışırmış gibi, sıkı sıkı göğsüne bastırmış. Öylece oturma odasına geçmişler. Hüzünlü, yenik, yılgın, bir divana çökmüşler. Söyleyecek bir söz bulamazmış da, ya da söze nereden başlayacağını bilemezmiş de yutkunur dururmuş adam. Kucağında iç çeke çeke ağlayan karısına, bakar da bakarmış. İçini daraltan, buruveren bu sıkıntıyla baktıkça da, kucağında yatıp duran kadın sanki yabancılaşırmış, sanki başkalaşırmış. Ve kaçıp gitmek istermiş buralardan. Ama kaçıp gitmek mümkün mü? Acaba kaçıp gitmek bir kurtuluş mu? Nice sonraymış;

— Bilemiyorum ki... Bilemiyorum ki... diyebilmiş ancak kendi kendine mırıldanırmış gibi. Kobay mıyız, neyiz? Bir yandan da saçlarını gene sevecen sevecen okşamış durmuş. Doğa değişiyor demek ki. Doğanın niteliği, biçimi değişiyor demek ki... Ve bizler, bu değişimin eşiğinde harcanmış bir kuşağız.

Bir an susmuş, eğilip öpüvermiş dudaklarından, kaçamak. Sonra gene sürdürmüş konuşmasını kendi kendine mırıldanırmış gibi.

— Hani tavuk çiftliklerinde, kuluçka makinalarının ürettiği civcivlerle, o civcivlerin gerçek anası tavuklar gibi. Demek yarının sevgisi, başka tür bir sevgi olacak. Yeryüzü sevgisiz olamıyacağına göre. Ama, biz sevgiyi yitiriyoruz? Yarının sevgisini kavrayamadığımızdan sevgisiz kalıyoruz? Olsun. Trajedimiz de işte burada olsa gerek. Yani, bu yeni doğa, hani apartman doğası, şehir doğası diyebileceğimiz bu yeni doğa hem bildiğimiz sevgiyi geçersiz kılıyor, hem de oluşacak bu yeni sevgiyi kavrama şansını bize tanımıyor. Çok erken. Kopmamız, dağılmamız demek bu yüzden ha. Elimizde değil, elimizde değil hayatım. Baksana, anayla çocuğu birbirine yabancı yaptı, düşman yaptı. Yani, bir geçiti, bir boşluğu yaşıyoruz biz. Geçitte sevgi olabilir mi? Sevgi olmayınca da, sevecenlik de olmuyor tabii...

— Suçlusu ben miyim peki? Suçlu ben miyim, söyle?..

— Bence, gerçeğe karşı çıkmak suçtur hayatım. Niçin suçlu olacakmışsın? Ama gerçek dün müdür, yoksa yarın mıdır diyeceksin? Fakat biz düne de karşı çıkmıyoruz, yarına da. Öyleyse niçin suçlu olalım. Dedim ya, bizim trajedimiz bugünde yatıyor, bugünde. Mesele de burada ya. Çünkü bugün, bence gerçek değildir. Olsa olsa

bilinmeyendir. Bilinmeyen şey de, en azından bizim için gerçek olamaz. Öyleyse ne sen suçlu olabilirsin, ne de ben. Ayrıca, suçluluk kavramının da yarınlarla birlikte değişmiyeceğini kim söyleyebilir? Biz, içinde yaşadığımız anı doğru değerlendirmeye bakalım hayatım.

— Ben yaşamak istiyorum, benim de kendime özgü bir yaşantım olsun istiyorum, anlıyor musun?

— Tabii anlıyorum canım... Tabii anlıyorum hayatım... Elbette haklısın. Dedim ya, günümüzde çocuk istemek, biraz da bencillikmiş. İnsan, çocuğu demek ki kendisi için istiyoruz biraz da. Ama, düşünemediğimiz bir şey varmış; geçmişteki kavramlarla, yarının yaşantısını kendimizde özdeşleştirebileceğimizi sanmışız. Çatışma bu noktada çıkıyor işte. Bizim duyarlığımız başka, bu çocuğun duyarlığı, tabii onunkine de duyarlık diyebilirsek, başka. Bilmeyerek, yarının dünyasının bazı olanaklarını bugünden kullanma küstahlığına kalkışmışız. Hani, serlerde sebze yetiştirmek gibi bir şey bizimkisi. Aman çocuğun vitamini eksik olmasın. A vitamini, be vitamini, se vitamini... Aman günde şu kadar kalsiyum almalı. Ültraviyole eksikliğini bilmem hangi ilâçla karşılayalım. Bunlarla, biz bir çatışmayı mı körüklüyoruz, yoksa bir çözüm mü arıyoruz kuzum. Doğrusu, vallahi bilemiyorum. Dedim ya, tıpkı serlerde sebze yetiştirmek gibi bir şey. Belki daha düzgün, belki daha biçimli, daha iri cüsseli, ama lezzetsiz. Yani, bizim ağzımızın tadına göre lezzetsiz. Frankeştayn'ın yaratıcısı da, Frankeştayn'dan hoşlanmamıştır. bilmez misin?

— İyi hoş ama, pekâla na'palım? Sapıtmak üzereyim, sapıtmak!..

— Ah hayatım, bir bilebilsem n'apmamız gerektiğini... Elbette evrendeki ilk değişim, ilk başkalaşım değil bu. Bence, insanoğlunun ilk değişimi, Habil'le Kabil olayıdır. Biliyorsun, Habil'le Kabil kardeştirler, ve Kabil Habili öldürmüştür. Hani, birlikte tanrıya kurban sunmuşlar da, kurbanı kabul edilmeyen Kabil, Habil'e saldırmıştır. Habil de kardeşine, «Beni öldürmek için elini uzatırsan, sana karşı koymayacağım; çünkü tanrıdan korkarım. Dilerim ki sen kendi günahınla birlikte benim günahımı da yüklenesin.» der. İşte insanoğlunun ilk değişimi bu çatışmanın içinde gizliymiş gibi geliyor bana. Yani, Habil'le Kabil kardeştirler ama, acaba arkadaş olabilmişler midir? Hani, kardeşler arasında bir koruma içgüdüsünden, belki bir şefkatten bile söz açılabilir. Ama, o koruma içgüdüsünün kısır şefkatine sevgi denilebilir mi? Sanmam. Burada sormak gerekmektedir; acaba Habil «sana karşı koymayacağım, çünkü tanrıdan korkarım» derken, ne demek istemiştir? Çünkü, gene aynı kitapta «öldürmeyeceksin» diye bir başka buyruk var. Öyleyse... Bence, burada tanrı kavramı

ile günah kavramı aynı anlamda kullanılmaktadır. Oysa, Habil'i suçlu saymak mümkün değildir. Gene Habil'in günahkâr olduğuna inandığı için tanrıdan korktuğuna da inanmıyorum. Çünkü, günahı, tanrıdan korkmayı, bugün bizlerin anladığı şekilde anlasaydı, kardeşine karşı koymamak ne kelime, canını korumanın meşruiyyetiyle ilk kendisinin hamle etmesi gerekirdi. Bence, Habil, olsa olsa sevgiyi kastedmiştir burada. Yani «sevgiden korkarım ben» diyor. «Kendi yalnızlığının üstüne benim yalnızlığımı da yüklenirsin inşallah» diyor. Yani insanoğlunun ilk değişimi, bu cinayetle olmuştur; kardeşlikten arkadaşlığa geçiş. Arkadaşlığın, dostluğun o sıcak sevgisinin belki de ilk farkına varan insan Habil'dir. Ama, aynı zamanda dramını da ilk yaşayan.

— Çözüm; bu çocuğa bir kardeş, bir arkadaş bulmaktır mı demek istiyorsun yani şimdi sen? Yani, bir canavar daha mı doğurayım- Çıldırdın mı sen?

— Tam tersi... Tam tersi... Bizim çocuğun sorunu, kardeşsizliktir demedim ki.. Ah, bir inanabilsem, huzursuzluğunun kardeşsizlikten olduğuna. İnsanoğlunun kardeş istemesi olsa olsa arkadaş özleminden doğmuştur. Yani bir bilsem ki, çocuğun sıkıntısı arkadaşsızlıktandır, çözüm kolay. Çünkü nasıl olsa, kardeşini bir süre arkadaş olarak benimseyebilir. Ama hayatım, sanırım günümüzde arkadaşlık, dostluk kavramlarının da anlamı değişti. Önemi yitti. Hani, eskidenmiş insanların birbirleriyle dost olabilmesi. İnsanlar birbirlerinin yardımına daha bir içten koşarlarmış. Çocuklar kolayca dost olabilirlermiş hayvanlarla filan. Ama şimdi?.. Sanki herkes birbirinin can düşmanı. Ve bugünün insanı için dost olunması gereken bir tek nesne var; makinalar!.. Kah ha!..

— Makinalar mı?

— Makinalar ya... Ama diyeceksin, mümkün mü? Git git duyguyu yitireceğiz, bunu unutmamak gerek. Başkalaşmamız işte bu noktada. Çocuğu anlayamamamızın nedeni de buradan geliyor. Ya makinalara duygu katacağız n'apıp yapıp, ya da kendimiz için yeni bir makinasal duygu kavramı yaratacağız.

— Çıldırmışsın sen.

— Yok çaresi hayatım. Olsa olsa çözümü sokakta bulabileceğiz. Makinaların arasında.

Kadın; ilkin ürpermiş, şaşırmış, saçmalıyor diye düşünmüş kocası için, benimsemek istememiş, ama çocuğun elektrik süpürgesine, çamaşır makinasına, buzdolabına, havagazı fırınına, saç kurutma makinasına, radyoya, teype, pikaba, televizyona, sekiz milimetrelik film makinasına ve benzerlerine olan ilgisini ansıdıkça, onlara yeni yeni adlar uydurarak sevecen sevecen yaklaşmasını düşündükçe, git git

kocasının önerisini o kadar da aykırı bulmaz olmuş. Gerçekten, çocuk bir odaya kapanıp saatler boyu çıkmadığı zamanlar, hep nesnelerle oynarmış onlara kişilik kazandırıp, anahtar deliğinden dikizlemiş de görmüş kaç kez. Söz gelişi, elektrik süpürgesini çeker çıkarır, elele tutuşurmuş gibi hortumundan yakalayıp, onunla konuşa gülüşe odanın içinde döner dururmuş. Ya da, fırsat bulur bulmaz radyonun üzerine oturmağa çalışırmış, ata binermiş gibi. Üzerine oturur oturmaz da, düğmelerini çevirir de çevirirmiş rasgele. Yahut, saç kurutma makinasının kordonunu beline dolarmış, pencereden dışarı uçacakmış gibi kabarır, dalar gidermiş.

O gece sabahı zor etmiş kadın. Bunları düşündükçe gözüne uyku girmemiş, dönmüş durmuş. Hem sevinirmiş, hem korkarmış. Hem umutlanırmış, hem inanamazmış tam olarak. Kuşkulu... Meraklı... Sabah, erkenden kalkmış. Yeni bir işe başlama tasarısının uçarılığıyla, uzun uzun taranmış, boyanmış. En yeni giysilerini çıkarmış, giymiş. İnciklerini, boncuklarını takmış. Bir yandan da gösterişli, özenli bir kahvaltı hazırlamış kocasıyla çocuğu için. Radyoyu açmış, istasyonları arayaraktan, neşeli bir müzik bulmuş. Kocası şaşmış kalmış uyandığında. Bu loş apartman, sanki sihirli bir el değmişcesine birden aydınlanıvermiş, bir gül bahçesine dönmüş gibi. İlkin bir anlam verememiş karısındaki bu değişime ama, gene de sevinçle, kaçamak öpüvermiş karısının yanağından daha elini yüzünü yıkamamışken. O sıra çocuk ağlamış. «Geliyorum canım» demiş kadın içten bir sesle, uçarmış gibi süzülüvermiş gitmiş, «bak, kim uyanmış babacığı?» diye diye, öpe koklaya getirmiş kucağında. Yemek masasının bir yanına konulmuş özel sandalyesine oturtmuş. Mızırdanmasını filan sanki hiç duymuyormuş gibi, bir dediğini iki etmemiş çocuğun, ne istiyorsa önüne yığmış. Eli yüzü reçele mi bulanıyormuş? Zeytinleri vıcık vıcık edip, oraya buraya mı sürüyormuş? Ekmek kırıntıları mı saçıyormuş çevresine? Varsın bulansın... Varsın sürsün... Varsın saçsın...

Kendisindeki bu değişikliği akşamki konuşmalarının olumlu etkisine bağlamanın gizli gururu içindeki kocasını işe uğurlarken, sokak kapısının önünde, tutmuş bir de dudaklarından öpmüş, hiç huyu değilken. Ne ki, kocası farkında bile olmamış dudaklarından öpüldüğünün, üzerinde durmamış. Gözlerinin içine bir başka türlü gülerekten, «sokağa çıkacağız bugün» demiş, incecik, yumşak bir sesle. Kocası gene bir şeylerden kuşkulanmamış. Mutlu, kıvançlı, sevinç içinde, biraz da başarısından esrik, çıkmış gitmiş.

Kadın, kocası gider gitmez, önceden kararlaştırılmış bir düzenle kızını kucağına oturtmuş. Kestane rengi ipek saçlarını taramış, taramış, taramış... Sanki saatler boyu, sanki günler boyu... Saçı taranır-

ken, annesindeki bu değişikliği sezermiş de sonunu çıkarmağa çalışırmış gibi, ağzını bile açmamış kız, biraz da gizli bir hazla susmuş kalmış. Taramış, taramış, taramış, at kuyruğu şeklinde toplamış arkasında, kocaman kırmızı bir fiyonkla bağlamış. Uçuşup duran saçları avucunda toplamış toplamış yeniden taramış. İncecik, bukle bukle saçlar, tarak değdikçe şerarelenirmiş, yakamozlanırmış, kıvılcımlanırmış, benek benek ışığa kesermiş. Tarandıkça, bir kızıla çalarmış, bir karaya dönermiş. Işıldarmış. Dalgalanırmış.

Sonra tertemiz, ütülü giysiler çıkarmış dolaptan. Poposu silme fırfır kaplanmış, ak ipekten bir don giydirmiş. Kız çocuklarının, ayakta dururken bile arkalarından süslü donları gözüksün istermiş. Kırmızı siyah kareli eteğini, ucu dantelli çoraplarını, bol tüylü ak paltosunu özenle giydirmiş. Kırmızı rugan pabuçlarını bir iyice silmiş parlatmış. Bir eksiği var mı, yok mu, uzun uzun süzmüş. Kendisi de iki dirhem bir çekirdek, elele tutuşurmuşcasına tutmuş elinden kızının. «Hadi kızım —demiş, adda gidiyoruz.» Tam kapının önüne vardıklarında, içi ürperir gibi olmuş, biraz ikirciklenmiş, ama aldırmamış, birden açmış kapıyı.

Hani, sokağa çıkar çıkmaz, içine bir gariplik çökmemiş, içini tepeden tırnağa bir bozgun bürümemiş, hatta biraz da pişman olmamış değil... Ama direnmiş. Vong vong ede ede durup kalkan, ard arda dizilmiş dev kamyonları, dev otobüsleri, bol gürültülü motosikletleri, kamyonetleri, otomobilleri, falanı görünce şaşırıp, geri eve dönmek isteyen kızını biraz da sürüklermişcesine çekmiş kolundan, yürümüş. Bazan durarak, bazan koşarak, bazan arabaların arasından yan yan, onlara sürüne sürüne geçerek, kızını bir ardında sürükleyerek, bir önüne alıp iteleyerek, yürümüş, yürümüş, yürümüş... Nereye gittiklerini bilmeden... Akıntıya kapılmışcasına... Bir o sokağa sapmışlar, bir bu sokağa sapmışlar. Arada bir olanak buldukça karşıdan karşıya geçmişler. Ama öylesine birbirine benziyormuş ki her yer... Hep ayni dev apartmanlar. Hep aynı dev kamyonlar, otobüsler. Kalabalık, kalabalık, kalabalık... Tıkış tıkış. Sanki hep aynı yerde dönüp duruyorlarmış gibi. Daha önce oradan geçip geçmediklerini bile çıkaramıyorlarmış. Kalabalığın arasında ona buna çarpa çarpa, yürümüşler, yürümüşler, yürümüşler. Düşünmeksizin. Nereye gittiklerini bilmeden. Rasgele. Git git, azalan bir umudla. Git git, azalan bir sevinçle.

Arada bir güneş de vururmuş üstlerine. Nice sonraymış bir ağaca raslamışlar. Yalnız. Cılız. Yapraksız. Betondan kaldırımın kenarında, sopa gibi, dikilip durur. Ne ki, değişik bir şey. Çocuk okşayacak olmuş gövdesini. Eli pislik içinde kalmış. Konuşacak olmuş. Bana mısın bile dememiş ağaç.

Bir ara, meraklanmışlar, nerede olduklarını bir adama soracak olmuşlar. Adam, şöyle bir an durmuş durmamış, burnundan soluyarak bakmış, dövecekmiş gibi tıpkı, sövecekmiş gibi. Ve hiç bir şey demeden, yürümüş gitmiş acele acele. Dehşetli şaşırmışlar.

Kaldırımın üzerine park etmiş kırmızı bir otomobili okşayacak olmuş çocuk. Eline buz gibi değince, ürpermiş.

Yürümüşler, yürümüşler, yürümüşler. Kalabalığın içinde yapayalnız. Bilmeden. Düşünmeksizin. Bir şeylerden kaçarmışcasına. Rasgele.

Gayri umudlarını yitirmek üzere oldukları bir sıraymış. Sanki, onlar umudlarını yitirdikçe ortalık da yavaş yavaş gölgelenip dururmuş.

Yürümüşler, yürümüşler, yürümüşler...

Git git, her şey bulanmağa başlamış, belirsizlenmeğe başlamış, şekil değiştirmeğe başlamış. Bulanmış, bulanmış, bulanmış... Ortalık bulandıkça, yitmiş gitmiş o dev apartmanlar, o dev kamyonlar, o dev kalabalık ve nice sonraymış, birden değişivermiş dünya, farkına bile varmamışlar. Önlerine uçsuz bucaksız bir ova çıkmış. Silme çimen kaplı. Yemyeşil. Ufuk, sanki ağaca kesmiş. İçlerinde bir sevinç, bir sevinç... Koşmağa başlamışlar. Uçarmış gibi. Ayaklarının değdiği yerlerden ak papatyalar fışkırırmış. Al gelincikler fışkırırmış. Giritlaleleri, turnaayakları, kurbağaotları, düğünçiçeğigiller cümlesi, maviye çalar menekşe rengi mine çiçekleri, nazlı nazlı salınırlarmış da salınırlarmış. Koşmuşlar, koşmuşlar, koşmuşlar. Hangi ağaca varsalar, kar yağmış gibi üstüne, birden çiçeğe bulanırmış hemen. Çiçeğe bulanır bulanmaz da, sanki ışığa kesermiş. Kaysılar, ışıktan bir top gibi çiçek açarmış. Erikler çiçek açarmış. Narlar çiçek açarmış. Ayvalar çiçek açarmış.

Elele, koşmuşlar, koşmuşlar, koşmuşlar... Sanki yeni bir yere bir an önce varmak istermiş gibi...

Not : Adamcağız, akşam eve geldiğinde, bir bakmış ki, kimsecikler yok. Dehşetli şaşırmış. Yeniden fırlamış sokağa, oraya başvurmuş, buraya başvurmuş. Yok, yok, yok... Karakol karakol gezmiş. Çevre valiliklerin cümlesine telgraflar çektirmiş. Gazetelere ilân vermiş. Fotoğraflarını yayımlatmış. Radyodan, televizyondan duyuru yaptırmış. Yok, yok, yok... Yıkılmış, bitmiş, ihtiyarlamış, çökmüş.

Aradan aylar geçmiş, yıllar geçmiş, ama bir haber çıkmamış.

O gün bugündür, akşam oldu mu hemen odasına kapanırmış ve çocuğunun giysilerini, gizli gizli ağlayaraktan, koklarmış koklarmış koklarmış...

22.3.1973

●

muzaffer buyrukçu

Âşık Veysel'in kendine özgü sesiyle söylediği (Benim Sadık Yârim Kara Topraktır) türküsü çalındı kulağıma. Dün ölmüştü. İki ay önce bir düş görmüştüm. Kutu biçimindeki kitapçı dükkânlarının yanyana sıralandığı bir yerdeydim. Küçük, kitap satılmayan bir kitapçıda Veysel'le Cemal Süreya duruyordu. Cemal Süreya ayaktaydı. Veysel bağdaş kurmuştu, ileri geri sallanıyor, gülümsüyordu. «Koşun, koşun, İmamı Gazali'nin son romanı **Yağmurlar** çıktı, yetişin!» diye boğazını yırtarcasına bağıran bir çocukla, ona seslerini duyurmadan alay ediyorlardı. «Aldatıyorlar milleti,» diyordu Veysel... Cemal Süreya'ya anlatmıştım gördüğümü. «Enteresan,» demişti. Monoton, tembel, bezgin bir uslûbu vardı Veysel'in. Ya da birkaç uzun havanın dışında türkü sevmediğim için bana öyle geliyordu. Türkülere bir türlü ısınamamıştım. Yalvarmalar, yakınmalar sinirlendiriyordu beni. Uyarıcı, umut verici bir özden yoksundular... Gerçi son zamanlarda Âşık Mahzunî'nin, Âşık İhsanî'nin, Ruhi Su'yu andıran sesiyle Rahmi Saltuk'un toplumsal bir yergiyle bezenmiş türküleri, geleneksel türkü kalıplarının parçalandığını ortaya koyuyordu, ama beni doyurmuyordu. Kansere yakalanmıştı Veysel. Öleceğini bilmenin bilincinde oluşu trajikti. Kurtulamıyacaktı. Bir —mucize— beklenemezdi. Sıvas valisi —usta—nın köyüne gitmiş, elini öpmüş, hüngür hüngür ağlamıştı. Dediklerine göre hoş sohbet bir adammış. Meclisinde bulunanları işitilmedik fıkralarla gülmekten kırıp geçirirmiş. Özlü deyişleri varmış. İyi rakı içermiş... Hiç görmemiştim. Sadece resimlerinden tanıyordum. Başından çıkarmadığı biraz eskice fötr şapkası, düz ve kısa kaşları, ağzının ortasına doğru sarkmış burnu, beyaz bıyıkları; karşıdan vuran kuvvetli ışıklardan tedirgin olduğu için kamaşmış izlenimini veren gözleri, —ölü gözlerdı onlar, yetmiş iki yıldan beri susuyordu— sol elinden düşürmediği ağızlıklı cigarası, —resimlerindeki cigara, mut-

laka yakılmış ve birkaç nefes çekilmişti— kucağında vücudunun bir organı gibi duran ve Türkiye'yi büyüleyen sesler çıkaran sapı upuzun sazıyla belleğimdeydi. İçim kıyılır gibi oldu, ölümünün etkisini şimdi duydum. Ölüm, bir gün benim de, arkadaşlarımın da, düşmanlarımın da, adsız milyarların da defterini dürecekti. Karamsar düşünceler, çoğalınca silkindim, bir cigara yaktım. «Yaşıyorum ya, önemli olan bu,» dedim. Fikret Otyam, Cumhuriyet'te **(Bir Yıldız Daha Kaydı Dünyamızdan)** başlıklı bir yazı yazmıştı. Duygulu bir yazıydı. Yüreğinin içinde kopan fırtınaların esintisini yansıtıyordu sözcükler. Bir yerinde, (TRT' nin paşası ben olsaydım 13.00 haber bültenine Halk Ozanı Veysel'in bir deyişiyle başlar, ölüm haberini verir, Türk Ulusu'na —Başın Sağolsun— der idim.) diyordu. Veysel'in çok yakın dostuydu. Yıllar önce çevrilen (Kara Toprak ya da Toprak) filminin senaryosunu yazmıştı sanıyorum. Resme, piyese çalıştığı (Gide Gide) leri ilk yayınladığı dönemde Veysel'in bir sürü türküsünü dinletmişti bana. Âşık Mahzunî Şerif'i de ilk keşfedenlerden biriydi Fikret Otyam. Onu koruyor, tanınması için elinden geleni yapıyordu. Mahzunî'nin banda aldığı türkülerini Fikret Otyam dinletmişti bir akşam. Hayran olmuştum. Fikret'in çocuklarına kocaman bir sepet dolusu meyve getiren, şarabını, mezesini yanında taşıyan bir Alevî dedesi de vardı soframızda. «Fikret Otyam bu akşam bir yandan Veysel'in türkülerini dinler, bir yandan da içer.» diye geçirdim.

Yirmi beş yaşlarında, tombulca bir hanım yüzünü örten uzun saçlarını sağ eliyle arkaya attı, Mahmut'a baktı, «Remzi Bey yok mu?» dedi.

«Öğleden sonra gelecek efendim. Bir not falan bırakmak isterseniz,» dedi Mahmut, kâğıt - kalem uzattı.

«Tekrar uğrarım. Ben Yöntem Yayınlarından geliyorum. Kitapların durumunu soracaktım da...»

«İyi gidiyor,» dedi Mahmut.

«Teşekkür ederim,» dedi, çıktı.

«**Bencil** verir misiniz?»

Yanıma aldığım günlüğümü Köşem kahvesinin geniş masalarından birisine oturarak düzeltmeli, hemen Günel Altıntaş'a yollamalıydım. Evden bu amaçla çıkmıştım, ama bir türlü dükkândan ayrılamıyordum; hoşlandığım bu —avarelikten— sıyrılmak, saatler sürecek sessiz bir gürültüyle, kanımı emen bir uğraşa gömülmek, istemiyordum. Formunda değildim. İsteksizdim.

«**Türkiye'de Üç Devir**'i istiyorum.»

«Bir **Baba** verir misiniz?»

Remzi İnanç, ağzında tüten cigara ve omuzlarını düşüren ağır

kitap paketleriyle girdi. selâm verdi gülümseyerek. Paketleri koydu bir yere, doğruldu, belini tuttu, «Yoruldum,» dedi, gözlerimin içine baktı, «Nerdesin sen kaç gündür?»

Şakayla, «Bana yüz vermediğin için gelmiyorum,» dedim.

Kumral kaşlarını kaldırdı, sağ elinin işaret parmağını göğsüne dokundurdu, «Ben? Sanaaa,» dedi.

Yanaklarından öptüm, «Beni şımartmıyorsun, övmüyorsun,» dedim.

«İstersen onu da yaparım can,» dedi, «Günel'den sana bir davetiye geldi, gördün mü?»

«Gördüm, gördüm ama elime geç geçti. Bir işe yaramaz ki.»

«Ben telgraf çektim,» dedi, ellerini omuzlarıma koydu, «Nerelerdesin, ne yapıyorsun?»

«Hastaydım,» dedim, «Ankara vilâyetine geldim geleli bir gün iyiysem üç gün kötüyüm. Geçen perşembe müthiş bir gribe yakalandım. Paçavraya çevirdi namuzsuz beni. Bugün iyiyim.»

Güldü, «Ankara'nın havası serttir. Sen yumuşak iklimlerin çocuğusun.»

«Evet, öyledir. Bütün sertlikler beni tedirgin eder,» dedim.

«Sonra naziksin sen, duyarlıklısın ve aynı zamanda soylusun,» dedi o şakacı tavrını sürdürerek.

«Mersi,» dedim, «İsteyince ne güzel konuşuyor ve karşındakini memnun ediyorsun. Hah, hep öyle ol. Aferin!»

Çenemden tuttu, «Ah seni ah!» dedi, tezgâhın arkasına geçti.

«Ziya Gökalp'ın **Türkçülük** kitabı var mı?

«Yok kızım,» dedi Remzi İnanç sevecen bir baba sesiyle.

Gözlerim Diyarbakır çıbanlı arkadaşa ilişti, «Remzi bir dakka gelsene,» dedim. Dışarıya çıktık, merdivenlere doğru yürüdük, merakla, «Hayrola?» dedi. «İçerde duran o genç adamın adı ne?» dedim, «Sabahtan beri konuşuyoruz, bir türlü soramadım.»

«Dinçer,» dedi, «Bir şey mi var?»

«Yooo. Adını unuttum yahu!»

«İyi çocuktur. Sağlamdır. Kafası çalışır,» dedi.

Geriye döndük. «Beni arayan soran oldu mu?» dedi, Mahmut'a baktı.

«Mustafa Beyin kayınvaldesi geldi, aradı.»

Remzi İnanç telâşlandı, «Gitti mi? Çok oldu mu? Ne zaman geldi?» dedi heyecanla.

«Var bir yarım saat,» dedim.

Başını salladı, «Tüh, gördün mü sen? İşleri toparlayamadım ki. Neyse. Başka?»

«Yöntem Yayınlarından bir bayan geldi. Tekrar uğrayacak,» dedi Mahmut.

«Sen o çocuğun tarih kitabını git al,» dedim Mahmut'a.

«Ne bu?» dedi Remzi İnanç.

Mahmut anlattı ve çıktı gitti.

«**Hepimiz Kardeş Olacağız** var mı?»

«Var canım.»

Adını öğrendiğim için artık rahatlıkla konuşabilirdim. «Siz Simmel'den bir şey okudunuz mu?» dedim.

«**Acı Yudum**'u okudum,» dedi Dinçer.

«**Hepimiz Kardeş Olacağız**'ı da okuyun Dinçer Bey. Hayatınızda belki de bu kadar çok olaylı bir roman okumamışsınızdır.»

«Bizde çok tutuldu ama bir türlü kesin bir yargıya varamadım. Kötü değil ama büyük de değil,» dedi Dinçer.

«Avrupa da bu konuda hâlâ anlaşamadı. Tartışıp duruyorlar.»

«**Bir Acı Yudum** verir misiniz?»

Remzi İnanç, kitabı verdikten sonra bir Birinci cigarası koydu **Soyut**'un üstüne. Benim içmem için her zaman birkaç paket bulundururdu. Kendisi Samsun ya da Maltepe içerdi. Yaktım. Tepeden tırnağa süzdü. «Solmuşsun,» dedi, «Kendine iyi bak.» Bu ilgi yüreğimi sevgiyle doldurdu, «Ver bir yanak,» dedim, yanaklarından öptüm, dalgalı ve ipek yumuşaklığındaki saçlarını okşadım, oturdum. Zihnimde birlikte geçirdiğimiz bir gün, kapalı gökyüzü, kirli bulutları, çiseliyen yağmuruyla belirdi. Rüzgâr kamçısını şaklatıyor, insanları şaşkına çeviriyordu. Cağaloğlu'nda buluşmuştuk. İçi kitap, müsvette, yanlışlarını düzelteceği kolonlarla dolu çantasını sağ elinden sol eline geçiriyor, ağzının sağ yanında duran cigarayı emiyor. Ankara'ya dönmeden önce mutlaka yapması gereken işler hakkında bana bilgi veriyordu. Yayınevini, —yokluğunu duyurmadan— yönetecek biri olmadığı için İstanbul'da ancak bir - iki gün kalıyor, bu arada birçok kişiyle görüşüyor, oraya buraya koşuyor, yoruluyordu. Varlığının temelindeki iyiliği, yabancı hiç bir öğenin bozamadığı sürekli ve tatlı bir gülümsemeyle yansıtan gürültüsüz yüzünü seviyordum. Güven vericiydi. Hoşgörülüydü. Dost, arkadaş canlısıydı. Doğu insanının günlük yaşantısındaki ilkellikleri, kalbini sonuna kadar açan sevgiyle yoğurulmuş davranışlarını biliyordu. Dinsel baskılar, masallar, efsaneler, kan davaları, namus sorunları, yiğitlikler ve ölümün üstüne üstüne gidişler gibi zengin bir malzemeyle yüklüydü. Toplumun tarihsel gelişimini, bu gelişimin geçirdiği evreleri; bölünmeleri, yozlaşmaları, atılımları ve devrimci bir potansiyelin oluşmasını incelemişti. Yerelden evrensele varma olanakları üzerinde düşünüyordu. Şive taklitlerinden, şive taklidinin gözboyacılığından, bir yanlışı sürdürmekten, olduğu gibi korumaktan başka bir şey sayılmıyan bu tutumdan uzak durmaya çalışıyordu. Bazıları gibi ilk

anda kişiyi şoke eden ama okuyup bitirince heyecanla kamufle edilen etkisi hemen kaybolan, insanî değerlerle örülmediği için ilerde Doğu'yu yansıtan belgeler yığınına katılacak ölümlü yapıtların gelgeç büyüsüyle yetinmek istemiyordu. Sanatçının, hangi koşullar altında yaşarsa yaşasın —insan öğerisini— ihmal etmemesi gerçeğini kavramıştı. Ama ne yazık ki bunları uygulayamıyordu. Vakti sınırlıydı. Geçim kaygısının pençelerinde kıvranıyordu. Oysa yazmak, yapıtlar vermek isteğiyle yanıp tutuşuyordu. Acı çekiyordu. Aslında sanatçı kumaşı bulunan kimse sanatın dışındaki —şeylerle— uğraşmamalıydı. Ama düzenin karakteri ve sanatçılığın manavlık kadar bile önemli sayılmadığı, para getirmediği bir dönemde sanatçı, en basit gereksinimlerini karşılamak amacıyla ikinci bir işe yönelmek zorundaydı. Ben gene de umudumu yitirmemiştim. Elverişli bir ortam doğar doğmaz ürünlerini sergileyeceğine inanıyordum. Remzi İnanç'ın adından övgüyle söz edileceği günlerin gelmesi, yıllar önce yayınladığı Adle adlı hikâye kitabının daha büyük, daha güçlü kitaplarına başlangıç olması en çok beni sevindirecekti.

«Ne yap yap şu zamanı yarat artık,» demiştim.

Yarasına dokunulmuş gibi sıçramıştı. Üzgün ve yakınmalarla kararmış bir sesle, «Acılarımı bir bilsen. Burama kadar doluyum,» karşılığını vermişti. «Masanın başına bir otursam...»

(Atom Durağı) nın dizildiği bodrum katındaki bir matbaaya uğramıştık. Ilıktı içerisi. Mürekkep, yağ, gaz ve erimiş kurşun kokuyordu. Baskı makineleri uğultularla, dizgi makineleri şakırtılarla çalışıyordu. Yüzü - gözü mürekkep lekeli bir çocuk merdaneyi yuvarlıyor, prova çekiyordu. Remzi İnanç, orta yaşlı, ince bıyıklı, alnı, midesi ağrıyormuş gibi sık sık katlanan, sağındaki bardağı el yordamıyla kavrayıp tavşan kanı çayı yudumlayan —usta— ya bir şeyler sordu. Konuştular. Bakışlarımı çevrede dolaştırıyor, bir zamanlar hayatımı anlamlandıran matbaa işçiliğini düşünüyordum. Bu çocuk gibi yüzüm - gözüm mürekkebe bulanırdı. Kopardığım taze ekmek içlerinde, içtiğim cigaraların ağza yakın kısımlarında, parmak izlerimin siyahlığı kalırdı; parmaklarımın kirlettiği acımsı lokmaları iştahla yerdim. «Tamam. Gidebiliriz can,» dedi Remzi İnanç. Dışarıya çıktık ve çıkar çıkmaz temiz havayı ciğerlerime doldurdum. Gözlerimi yumdum. «Oh be, dünya varmış!» dedim ve aşağıdaki işçilerin sarı yüzlerini getirdim gözlerimin önüne. «Nasıl da dayanmışım, hayret! Gençlikte insan zararlıyla zararsızı ayırt edemiyor.»

«Ne diyorsun sen, anlamıyorum.»

«Gençlikte insan bazı şeylerin farkına varamıyor, iyiyle kötüyü seçemiyor diyorum.»

«Sebep? Yani, bunları niye söylüyorsun?»

«İşçilerin yüzleri sapsarı. Havasızlıktan boğuluyorlar. Ben de delikanlılığımda pis yerlerde çalıştım. Şimdi düşünüyorum da...»

«Zorunluydun. Bunlar da zorunlu. Zorunlu insanın seçme özgürlüğü yoktur.»

«Haklısın, çok haklısın.»

Bir dolmuşa bindik, Tünel'de indik, eski-püskü hanlardan birine girdik, her yanına çöp, kâğıt atılmış, belki de haftalardır süpürülmeyen, aşınmış basamaklardan çıktık. Bir fotoğraf stüdyosundaydık. Uzun boylu, dev yapılı, saçı sakalı birbirine karışmış, şiş ve kanlı gözlerinden uyku akan Pepo, bizi içtenlikle karşıladı. Yer gösterdi. İliştik. Duvarlar büyük boy fotoğraflarla bezenmişti. Pepo cigara tuttu, hal-hatır sordu, çay söyledi. Remzi İnanç'ın resmini çekmişti. Getirdi. İyi değildi. Ayrıca kötü kart kullanmıştı. Ama Remzi'nin yumuşak yüzlülüğü resimleri reddetmesini engelliyordu. Resimleri evirdi, çevirdi, gözlerine yaklaştırdı, düşündü, bana sıkıntının bulanıklaştırdığı bakışlarla baktı, «Eline sağlık,» dedi. Birisinin arkasını imzaladı.

(Sevgili Buyrukçu,

142/4 den sevgiyle kucaklarım. Naber? R. İnanç. 19. 12. 1970)

Remzi İnanç, Ho şi Min'in hayatıyla ilgili bir kitabı yayınlamış, bu yüzden bir yıl ceza almıştı. 1. 1. 1971'de hapse atılacaktı. Aldırış ettiği yoktu. Çünkü o sırada bir sürü yazar, bir sürü yayımcı hakkında davalar açılıyor, kimi mahkûm oluyor, kimi beraat ediyordu. Hatta, hapishanede yazı yazma, okuma olanağını bulabileceği için seviniyordu. Kafasını kurcalayan tek nokta, işlerinin yüzüstü kalmasıydı. Bu süre içinde yayınlara ara vermek zorundaydı. Cigarasının birini yakıp birini söndürüyor, dalıp dalıp gidiyordu. Bu dalıp gidişlerde, kimbilir nice dost - düşman yüzler, davranışlar, cümleler, fikir kırıntıları, zedelenen ya da yeni başlıyan ilişkiler, rakamlar, alacak verecekler, senetler, pullu, imzalı, günü yaklaşmış bonolar vardı. Belki de içki içtiği lokantalar, konukladığı evler, içtenlikle sıkılan eller, gezip yürüdüğü sokaklar, bir caddeden geçerken gözlerine ilişen ve mutlu kılan görüntülerle tıkabasa doluydu dalgınlığının beyne ve duygulara bağlı gövdesi. Derken, bu durumunun —tarafımızdan— olumsuz bir biçimde yorumlanacağını seziyor, silkiniyordu. Neşeyle gülüyordu. Elini omuzuma koyuyor, takılıyordu. «Şale lokantasına gidelim mi, ne dersin?» dedim. Önce kavrayamadı, şaşkın şaşkın baktı ama bakışlarındaki şaşkınlık hemen dağıldı, başını yanlara salladı, «Senin yatacak yerin yok,» dedi, «Çok hergelesin» Şale lokantası, Ankara'da, Pikniğin oralardaydı. Yolum Ankara'ya düştüğünde Remzi İnanç, —kebabları, şişleri iyi idi— beni orda ağırlardı. Birkaç kere Hasan Hüseyin, Dr. Çe-

tin Yetkin, Oalil Aytekin, Bektaşî bıyıklı, sevimli Atillâ Aşut ve daha başkalarıyla oturmuştuk. Siyasetten, edebiyattan geçmişten, etkileri taptaze güncel olaylardan, hayatımıza karışmış tiplerden söz ederdik. Öteden beri iğnelemekten hoşlandıkları, karşı çıkışlarındaki sertlikten zevk duydukları Halil Aytekin'i aralarına alırlar, yükenirlerdi. İyi bir adamdı Halil Aytekin. Yeteneğinin elverdiğince bir şeyler yapmıştı. Dr. Çetin Yetkin, bir incelemeci, bir araştırmacı tavrıyla söze başlar, zihinlerimizin olanaklarını zorlayan düşünceleri sergilerdi ve hazırlamakta olduğu bilimsel bir yapıttan örnekler sunar, —o konuda— bilgilerimize baş vururdu. İşaret parmağını sık sık kalın çerçeveli gözlüğüne götürür, piposunu puflatıp durur, ortalığı kokulu dumana boğardı. Hasan Hüseyin yerinde duramazdı. Boyuna kıpırdar, gözlerini yüzlerimizde dolaştırır, yüreğindeki coşkun şiir kaynaklarından fışkıran bir içtenlikle gülümserdi. Soyadlarımızla seslenirdi bize. Parlak gözleri zaman zaman sarı - kırmızı renklerin karışımından meydana gelen kıvılcımlarla örtülürdü. Kabarık, aklarla anlamlanmış saçları bir kalpak gibi süslüyordu başını. Atillâ Aşut, konuyu hep siyasî duruma getirmeye çalışır, heyecanla kükrerdi. Onlara, Hasan Akkuş'un ağzından dinlediğim bir hikâyeyi anlatınca yerlerinden sıçramışlardı. «Olamaz böyle bir şey» demişlerdi ve karınlarını tuta tuta, katıla katıla gülmüşlerdi. Gözlerinden yaş gelmişti. Yorulmuşlardı. Zorlukla soluyorlardı. Hasan Akkuş hapse girer girmez tek kişilik bir hücreye kapatılmıştı. Bitişikteki hücrelerde de —seslerinden anladığına göre— insanlar vardı ama kimlerdi? Merak ediyordu. Düşünmüş, taşınmış, kafayı çalıştırmış ve birkaç kere bir delikten çıkıp ortalıkta rahatlıkla dolaşan, zaman zaman da yüzüne bakan iri bir fareden yararlanma yollarını araştırmıştı. Bulmuştu sonunda. Fareyi postacı gibi kullanacaktı. Kısa sürede fareyle aralarındaki kuşkulu ilişki dostluğa dönüşmüş, fareyi bir kedi gibi evcilleştirmiş, kuyruğuna bağladığı bir pusulayla deliğine tıkmıştı. «Sen kimsin, adın ne?» sorusunu götüren fare, karşılıkları alıp hemen geriye dönüyordu. Böyle böyle hapishanedeki bütün mahkûmların kimliklerini öğrenmişti... O günler ortalık karmakarışıktı. Tüyler ürpertici şeyler oluyor, tehlike, düşünen kafalara adım adım yaklaşıyordu. Ama korkmuyorduk biz. Yalnız sıkıntılarımızın baskısından kurtulmak dileğiyle her gece içki içiyor, türküler söylüyorduk.

«Gidelim mi?» dedim Remzi İnanç'a.

«Biraz bekleyelim, arkadaşlar gelecek,» dedi burda buluşmak üzere üç kişiyle sözleştiğini anlattı.

Resim ve heykel çalışmalarını ilgiyle izlediğim Gürdal Duyar geldi. Resimleri de, heykelleri de sarsıcıydı. Varlıktaki sürekli savaşı, derinlerdeki kaynaşmayı, yeni öğelerle beslenen ve geniş alanlara yayılan

değişmeleri yansıtıyordu. «Abi, şöyle dur da bir portreni çizeyim,» dedi. Gıcırdıyan, bir ayağı yamulmuş bir sandalyeye oturdum. Sırtımda, 1969 yılında Ankaradayken satın aldığım gri paltom, boynumda bordo yün atkım vardı. Yeni yıkanan saçlarım kabarmıştı; kafamı kocaman gösteriyordu. Çıplak ampulden dağılan ışıklarla devleşen gölgem duvara vurmuş, orasını lekelemişti... Resim yapılacaktı ama ortalıkta ne karton ne de beyaz kâğıt vardı. Aksilik bu ya her zaman —ne olur ne olmaz— düşüncesiyle çantasında bir tomar kâğıt bulunduran Remzi İnanç, bu gelişinde aceleyle almayı unutmuştu. Bir köşeye fırlatılmış, kuru soğan renginde bir ambalâj kâğıdına çizilecekti portrem. Gürdal Duyar, ambalâj kâğıdını hışırtılı seslerle açtı, kırışıkları düzeltmeye çalıştı, ama o kâğıt bile Pepo.ya gerekliydi; bir saat sonra gelecek bir müşterinin resimlerini o kâğıda saracaktı. Pepo'nun bu pintiliğine müthiş içerledim ama tanışıklığım —merhaba— dan öteye gitmediği için ağzımı açıp tek söz söylemedim, yalnız Gürdal Duyar'a, «Vazgeç. Başka zaman yaparsın,» dedim. Ambalâj kâğıdını Gürdal Duyar'ın elinden alan Pepo, «Ben bir şey bulurum,» dedi. Buldu, evet... Kartlara kıyamadığından resmi bozuk çıkmış, oldukça kirli bir kartpostalı tutuşturdu Gürdal Duyar'ın eline. Arkasına çizilecekti portrem... sıkıntılı, galiba biraz da komik bir oyun gibi geliyordu bana bu uğraş. Aksayan, ama ilginç yanı olan bir şey yapmak, dikkatlerimizi o noktada yoğunlaştırmak, hepimizin tedirgin içlerinde tepinen garip isteklerin dışa vurumuydu sanki. Resim, bir candarmanın yüzünü, bileğindeki saati, iri dişlerini dondurmuştu ve ben o candarmayı hayatım boyunca sırtımda taşıyacaktım. Gürdal Duyar, kıpırdamamamı söyledi ve başını sık sık indirip kaldırarak, yüzüme bakarak resmimi yapmaya koyuldu. Önceleri, nedenini bilmeden hafifçe gülümsüyordum, kendi sessizliğimin içine gömülmüştüm. Tatlı bir uyku bile bastırmıştı. Derken gülümsemem anîden uçtu, ciddileştim. Ne olmuştu? Yoksa poz veren kişilerin belleklerinde ve psikolojilerinde birdenbire başgösteren açıklanması zor değişimlerle ilgili miydi gülümsememin silinip gitmesi? Bir durumdan başka bir duruma mı geçmeğe hazırlanıyordum? Yalnız, birkaç saniye sonra Gürdal Duyar da dahil, odadakilerden kopmuştum. Görmüyordum, seslerini işitmiyordum. Hiç yaşamadığım bulutsu evrendeydim ve yapayalnızdım. Sokak adı verilemiyecek yerlerden geçiyor, gözlerini bürüyen öldürme hırsıyla çınar yaprağı biçimindeki ellerini birbirlerinin boğazlarına yaklaştıran eciş bücüş yaratıkların kümelendikleri sınırsız alanlarda dolaşıyordum. Bir cam parçasının güneşi yansıtışını, cevizleri kabuklarıyla yiyen bir çocuğu, arkadaşını söverek kovalayan siyah giysili bir delikanlıyı, kulaklarına kırmızı kirazlar asmış deli bir kızı gördüm. Dünyanın merkezine inen loş merdivenlere yöneldim.

Her basamakta karanlıkların yuttuğu, sonsuza kadar karanlıkların gövdesiz gövdesine yapıştırılmış bir biçimde duracak ruhların varlığını sezdim. Ürktüm, geriye dönmek istedim ama başaramadım ve basamaklardan korkunç bir hızla derinliklere doğru çığlık ata ata kaymaya başladım. «Uyuyor musun abi, şu tarafa bak ve gözlerini aç!» diyen Gürdal Duyar'ın uyarmasıyla —ne olduğunu kestiremediğim— bu yaşantı parçasından kurtuldum. S. J. Pers'e benziyordum. Fena değildi. Ama heykellerinin yüzlerindeki beşerî anlamlardan, ardından sürüklenip durduğum hayallerden, zihnimde raksedip biçimden biçime atlayan düşsel görüntülerden iz yoktu. Sadece bakışlarımdaki dalgınlık saptanmıştı. «Teşekkür ederim,» dedim. «Karton olsaydı daha iyi yapardım. Bir gün atölyeme gelirseniz...» dedi.

«Sağol. Gelirim.» dedim, resmi paltomun iç cebine koydum.

Uzun boylu, sarı saçlı, mavi gözlü Osman İşçi girdi döşemeyi sarsarak. Kunduracıydı. Edebiyata, sanata ilgi duyuyordu. Gorki'nin saf ama devrime inanmış yürekli tiplerine benziyordu. Ağır ağır konuşuyordu. Henüz oturmuştu ki çoğu sanatçının yakından tanıdığı, arkadaşlık ettiği Nuri Mermer belirdi kapıda. Kucaklaştık. Sorular sorduk. Birbirimizin karşılaşmasını raslantılara bıraktıran koşullardan yakındık. Nuri Mermer, beyaz dişlerini göstere göstere gülüyordu. Her cümlesi bir —dost—, bir —aga— sözcüğünü taşıyordu. Derinden gelen boğuk, çizgili bir sesi vardı. Kısa boyluydu ama çevikti. Her an tavana doğru sıçrayacak, ampulu elleyecekmiş izlenimini veriyordu bana.

«Gidebilir miyiz dostlar?» dedi Nuri Mermer.

«Haydi, vakittir.» dedi Osman İşçi.

Pepo çağrılmayı bekliyordu ama bakışlarını görmezlikten geldiler. «Hoşça kalın» dedik ve çıktık. Yağmur hep ayni tempoyla yağıyordu. Kül rengi bir sis kaplamıştı her yanı. Işıklar bir tülün arkasında sıtmalı bir sarılıkla duruyordu. Islak taşlar parlıyordu. Bir muz ya da karpuz kabuğuna basmışcasına ikide bir kayıyorduk. Düşmemek için birbirimize sıkı sıkı tutunuyor, kollarımıza giriyorduk. Yoğun rutubet göğüslerimizi daraltıyor, öksürtüyordu. Bir otobüse bindik. Kocamustafapaşa'da indik kalabalıkla birlikte. Bazı sokaklar hâlâ karanlıktı ve kaldırımsızdı. Çoğu ahşap olan iki katlı evlerin ışıkları ölgündü. Yoksa gaz lâmbası mı kullanıyorlardı? Kapılarını, pencerelerini, uygarlaşmaya çabalıyan dünyanın hayranlık uyandıracak verimlerine, güzelliklerine ve bir türlü azalmıyan tehlikelerine kapatmışlar, yüzlerce yıl önceki Tanrısal bir sessizliğe bürünen hayatın can çekişen kırıntıları arasında barınacak bir yer arıyorlardı sanki. Etkilendim bu görünümden. İrkilten, hüzün kaynaklarını coşturan, acıma duygularımı kışkırtan ve ney seslerinin cin, peri seslerine karışarak bilinmezlikten süzüldüğü bir havaydı bu.

Koca Mustafapaşa! Ücra ve fakir İstanbul
Ta Fetihden beri mümin, mütevekkil, yoksul
Hüznü bir zevk edinenler yaşıyor burada.

dizelerini mırıldandım. Sokakların, evlerin içime çöken karanlığı, aydınlık caddelere çıkınca dağılıverdi. Gidiş gelişler, bağırmalar, yüksek sesle konuşmalar, radyolardan taşan şarkılar, akşamın bu en civcivli saatlerinin unutulmaz canlılığıydı. Yağmur hızlanmıştı. İri iri yağıyordu. Nuri Mermer, —semt kasabından— bir kilo yağsız dana eti kestirdi bir buttan. Rakılar, cigaralar, çukulatalar falan alındı ve bütün İstanbulu bir ağ gibi ören —**Lâz Apartmanlarından**— birinin kapısını çaldık. Bu tip apartmanları, bu kireci, kumu, çimentosu çalınan; insanları daracık yerlerde ömürlerini tüketmek zorunda bırakan müteahhit yapılarını, hiç beğenmiyordum. Kadıköy, Bostancı, Erenköy, Göztepe, Suadiye gibi geçmiş bir çağın müzelik örneklerini andıran köşklerle dolu semtleri, yemyeşil bahçeleri, yerle bir etmişler, zevksizlik şaheseri beton yığınlarıyla donatmışlardı... Sessiz bir tasfiye hareketi. Osmanlı İmparatorluğu Lâz'ların gücüyle işte şimdi yok oluyordu. Uzun boylu, siyah bıyıklı, güleç yüzlü, konuksever bir adam karşıladı bizi. Remzi İnanç, Nuri Mermer ve Osman İşçi'yle sarmaş dolaş oldular, öpüştüler, böylesi durumlarda söylenmesi gereken sözleri söylediler. «Can» dedi Remzi İnanç, tanıştırdı beni. Adam gözlerimin içine dikkatle baktı, elimi sıktı, «Şöyle buyur ağam.» dedi, koltuğu gösterdi. Antepliydi. Ev, burcu burcu kahve, yemek ve yanık yağ kokuyordu. Sokağa bakan pencerenin önündeki büyük, beyaz örtülü masaya çeşitli güney yemekleri —çoğu baharatlı, bol acılıydı— konmuştu. Bu iştah açıcı görünüm ağızlarımızı sulandırıyor, bakışlarımızı sık sık yemeklerin üzerinde dolaştırmaya itiyordu.

olaylar arasında

● Her romanı Amerikada satış rekorları kıran Amerikalı yazar Jacqueline Susann öldü. Özellikle «The Love Machine — Aşk Makinesi» adlı romanıyla ün yapan bu kadın romancı elli üç yaşındaydı. Konularını daha çok sinema çevrelerinden alarak işleyen Susann, kitaplarını «tanıtmak» amacıyla bize garip gelebilecek yöntemlere başvurduğu: sözgelişi bütün Amerikayı özel uçağıyla dolaşarak eyaletlerde podyum-gösteriler düzenlerdi. Romanlarının kendisine sağladığı büyük telif ücretleriyle New York'taki Rockefeller Üniversitesinde bir kanser araştırma merkezi kuruldu. Romancı da kanserden ölmüştü.

● Ressam André Dunoyer de Segonzac Paris'te öldü. Sanatçı doksan yaşındaydı. 1884 yılında Boussy-Saint-Antoine'da doğan Dunoyer de Segonzac kuşkusuz çağımızın en büyük desen ustalarından biriydi. Yaşamı boyunca çeşitli resim akımlarının dışında kaldı. Modalara ve kuramlara karşıydı. 1909 yılından bu yana özellikle çıplak ve manzara desenleriyle büyük ilgi topladı. La Fresnaye'in, Boussingault'nun, Jean Marchand'ın, Luc-Albert Moreau'nun, André Mare'ın arkadaşı olan büyük sanatçı sözü geçen ressamlarla birlikte gittikçe gücünü yitiren İzlenimciliğe ve «Fauves — Fov» ların aşırılıklarına tepki gösterdiler. Sözü edilen ressamlar topluluğuna o zamanlar Kara Çete adı veriliyordu. Daumier gibi, Jongkind gibi, Toulouse-Lautrec gibi her şeyden önce büyük bir desenci olan Dunoyer de Segonzac canbazhane yaşamıyla, dans ve müzik dünyasıyla ilgilendi. Fokine gibi, İsadora Duncan gibi, Nijinski gibi sanatçılar modelleriydi. Ressam aynı zamanda Gide, Proust, Colette gibi büyük yazarların da portrelerini yaptı. Francis Carco, Roland Dorgelès, Flaubert, Virgilius gibi yazar ve ozanların kitaplarını resimledi. Yapıtlarında özellikle coşku ve içtenlik izleniminin eskimediği sanatçının ringlerdeki boks gösterilerini yansıtan desen ve tabloları da unutulmaz bir niteliktedir.

● Avrupanın bazı ülkelerinde olduğu gibi Amerika Birleşik Devletlerinde de çocuklar, sanatçılar, siyasal militanlar çeşitli toplumsal konulardaki görüş ve düşüncelerini duvarların üzerlerinde yansıtırlar. Amerikada buna «Street Art — Sokak Sanatı» diyorlar. İşte bu tür sanatla ilgili olarak Paris'teki Amerikan Kültür Merkezi bir sergi düzenledi.

● Ünlü dansçı ve koregraf Roland Petit olanaksız gibi görünen bir şeyi gerçekleştirdi: Proust'un «A la recherche du temps perdu — Yitirilmiş zamanın peşinden» yapıtını baleye dönüştürdü. Koregrafinin adı: «Kalbin duruşları». Baleye adını veren bu sözcükler de doğrudan doğruya Marcel Proust'tan alınmıştır. Şunu da ekleyelim; türkçede şimdiye dek olumlu-bir çevirisi bulunmayan, bu bakımdan da ülkemizde pek tanınmayan Proust'un bu büyük yapıtı olağan bir deyişle çevirmenini beklemektedir. Ama çarpıcı, abartmalı ya da yapmacıklı «seyleri» benimseyen ve bunları okurlarına sunmakta yarış eden yayıncılarımızın çoğunun böyle bir girişimde bulunabilecekleri kuşkuludur.

● Fransa'nın ve dünyanın ünlü tiyatro adamlarından oyuncu ve yönetmen Jean-Louis Barrault Kafka'dan, Rabelais'den, Jarry'den sonra şimdi de Nietzsche'yi ele aldı. Barrault, Alman felsefecisi ve yazarının «Böyle diyordu Zerdüşt» adlı yapıtını tiyatroya uyguladı.

● Çağımızın en büyük bale ustalarından biri de kuşkusuz Maurice Béjart'dır. Fransa'nın tanınmış gazetecilerinden Pierre Desgraupes «le point» adlı aktüalite dergisi adına genellikle sanat ve özellikle bale ve dans üzerine Béjart'la uzun bir konuşma yaptı. Koregrafinin çağdaş bir anlatım yolu olmadığına ve dansın da sanatla pek bir ilişkisi bulunmadığına inanan Desgraupes Béjart'a bir çok soru sordu. Ama dansı bir din gibi gören Béjart bütün sorulara büyük bir rahatlıkla karşılık verdi. Bu soru ve karşılıklardan birkaçını buraya aktarıyoruz :

Desgraupes — Size yüzlerce defa sorulan bir soruyu ben de soracağım, yüzlerce defa sorulduğuna göre karşılığı yoktur, demek ki budalaca bir soru. İşte soruyorum: Bir bale nasıl doğar? Gene de biraz zor olmakla beraber bir şiirin ya da bir romanın nasıl doğduğu düşünülebilir...

Béjart — Anlatması zor. Her sanat yapıtının bir coşkudan, bir şeye bağlı aşkın coşkusundan, bir şeyin verdiği acının coşkusundan doğduğunu sanıyorum. Bizdeki çoğu zaman müziksel bir coşkudur.

«Dokuzuncu Senfoni» yi dinleyince bu beni altüst eder ve kendi kendime: «Bununla dans etmeyi çok isterdim» derim.

— Ama «Dokuzuncu Senfoni» yi baleye dönüştürmeden çok önce dinlemiştiniz bu senfoniyi...

— Evet. Ama sanırım öyle bir an geliyor ki insan başka türlü dinliyor. Sık sık gördüğünüz bir kadına bir gün başka bir gözle baktığınız olmamış mıdır hiç? Daha önceleri belki de pek çekici bulmadığınız bu kadın için birden «Hoşuma gitti» dediğiniz olmamış mıdır?

— Bunun tersi daha çok olmaz mı?

— Evet, ama bu da olur!

— Kendinizden örnekler verebilir misiniz?

— Ama bir balenin doğduğu ânı tam yakalıyabilmek zordur. Kaşla göz arasındaki bir davranış, kaldırımda hoplıyan zıplayan bir küçük kız, ayaklarının düzenli hareketleri, her şey benim için bir çıkış noktası, bir kıvılcım olabilir.

— Geçenlerde bir gazetede Nureev'in bir sözünü okudum. «Eriyip bitiyorum» demiş. Bütün bale dansçıları eriyip biterler mi?

— Hepsi böyle midir, bilmem. Ama buna inanırım. Özellikle Nureev'de güzel olan budur, her gün daha güzel olmak ve kendi kendini dansla yok etmek. Dans etmesini o kadar seviyor ki, insan bunu hissediyor... Dans etmeyen Nureev düşünemiyorum. Kendini dansla öldürene kadar dans edecek biridir o...

— Nijinski'nin simgesel olması size göre bunun için midir?

— Nijinski başkaydı, bir göktaşıydı o! Beş yıl dans etti, yalnız beş yıl!

Derleyen : ad-mo

SO
YUT

aylık edebiyat dergisi — sayı 74 — aralık 1974

sahibi ve sorumlu yönetmeni: halil ibrahim bahar

yönetim yeri: ankara hanı 4/44, ankara caddesi — istanbul

havale ve yazışma adresi: h. ibrahim bahar, mithatpaşa caddesi, 19/3
beyazıt — istanbul

sayısı 10, altı aylığı 60, yıllık abonesi 120, yabancı ülkelere 180 lira

dizgi: met/er matbaacılık, telefon: 22 85 87

baskı: istanbul matbaası, telefon: 26 41 83

kapak baskısı: reyo ofset, telefon: 22 78 08

gönderilen yazılar üç ay içinde yayımlanmazsa daha sonra da yayımlanmayacak demektir.

gönderilen yazılarla ilgili mektuplara karşılık verilmez.

yayımlanan yazıların her türlü sorumluluğunu yazarları yüklenirler.

son baskı tarihi: 30.11.1974

İstanbulun Anadolu yakasında
3 milyon metrekarelik bir sahada

150.000 nüfuslu yeni bir şehir doğuyor

